

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu õppekava

Sotsioloogia ja infoteaduste eriala

Karlis Põldoja

**AASTATEL 2015–2022 HARIDUS-JA TEADUSMINISTEERIUMI TELLIMUSEL
LÄBIVIIDUD KÜSITLUSUURINGUTE ARUANNETE METOODIKAKIRJELDUSTE
ANALÜÜS**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Indrek Soidla, MA

Tartu 2023

AUTORIDEKLARATSIOON

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Karlis Põldoja

28.05.2023

ABSTRACT

Analysis of the Methodological Descriptions of Surveys Commissioned by the Ministry of Education and Research in 2015-2022

Every year, on behalf of the Ministry of Education and Research, studies are conducted for which the main research method or one of the methods is a quantitative survey. These studies cover sociological topics such as education, youth, science, language, mental health and more. Based on the results of these studies, attempts are made to identify and solve social problems. Considering the importance of these studies, it is imperative to find out whether the results presented are reliable. The focus of this study was on the disclosure and transparency of the methodology of the quantitative survey research carried out on behalf of the Ministry of Education and Research from 2015 to 2022, more specifically this study aimed to find out the quality of the methodological descriptions, data and results presented in the reports of the corresponding studies.

The results show that the studies carried out on behalf of the Ministry of Education and Research from 2015 to 2022, which included quantitative surveys, were lacking in regard to several of the required methodological descriptions given in accordance with the requirements of various international standards. A large number of aspects assessed were only briefly described in the corresponding reports or not described at all. The main places with a noticeable lack of detail were the required: general statement acknowledging limitations of the design and data collection; clear statement in regards to whether a frame was selected using probability- or nonprobability- based methodology; the sample itself; accuracy of the results; post-processing of data; survey instruments. More detailed descriptions regarding methodology were found in aspects such as: funding of the study; data collection dates; definition of the target population; sampling frame; net sample size; data collection methods.

This thesis is important in the sociological landscape for the purpose of accentuating possible shortcomings regarding methodological descriptions of survey research which in turn may affect the reliability of results. In the future it is imperative to study whether studies carried out on behalf of other ministries yield similar or different results.

Keywords: research design, survey methodology, survey research, sampling, Ministry of Education and Research

SISUKORD

ABSTRACT	3
SISUKORD	4
SISSEJUHATUS	6
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA PROBLEEMISEADE	8
1.1 Uuringu koguviga	8
1.2 Esinduslikkus	8
1.2.1 Kaetuse viga	8
1.2.2 Valikumeetodid ja valiku viga	10
1.2.3 Mittevastamise viga	13
1.3 Mõõtmine	15
1.3.1 Valiidsus / spetsifikatsiooni viga	15
1.3.2 Mõõtmise viga	15
1.3.3 Töötlemise viga	16
1.4 Probleemiseade	17
2. EESKIRJAD JA NENDE VÕRDLUS	19
2.1 Eeskirjad ja standardid	19
2.1.1 ESOMAR	19
2.1.2 AAPOR	20
2.1.3 ISO 20252	20
2.1.4 WAPOR	20
2.2 Eeskirjade ja standardite võrdlus	21
2.2.1 Nõuded kõikides eeskirjades	22
2.2.2 Nõuded vähemalt kahes eeskirjas	26
2.2.3 Nõuded ainult ühes eeskirjas	28
2.2.4 Eeskirjade ja standardite võrdluse kokkuvõte	28
3. METOODIKA	29
3.1 Valim	29
3.2 Meetod	29
3.3 Kodeerimisjuhendite koostamine ja analüüsiprotsess	30
3.4 Piirangud	32
4. TULEMUSED	33
4.1 Analüüsiüksused	33

4.2 Ülevaade tulemustest	35
4.2.1 Uuringu rahastamine, andmete kogumise kuupäevad, alltöövõtt ning uuringudisaini ja andmete kogumise piirangute avaldus	35
4.2.2 Sihtpopulatsioon	36
4.2.3 Valimi raam	37
4.2.4 Valiku- ja värbamismeetodid	39
4.2.5 Valim	41
4.2.6 Tulemuste täpsus	43
4.2.7 Andmete järeltöötlemine	44
4.2.8 Küsitlusinstrumendid	45
4.2.9 Andmete kogumise meetodid	46
5. ARUTELU JA JÄRELDUSED	47
KOKKUVÕTE	54
KASUTATUD KIRJANDUS	55
LISAD	58
Lisa 1. Valim	58
Lisa 2. AAPOR eeskirjal põhinev kodeerimisjuhend	61
Lisa 3. ESOMAR-i eeskirjal põhinev kodeerimisjuhend	70
Lisa 4. ESOMAR & GRBN eeskirja nõuded	74
Lisa 5. ESOMAR & WAPOR eeskirja nõuded	75
Lisa 6. AAPOR eeskirja nõuded	77
Lisa 7. ISO 20252 standardi nõuded	80
Lisa 8. WAPOR eeskirja nõuded	82
Lisa 9. AAPOR määrade arvutamine ja valemid	84

SISSEJUHATUS

Kvantitatiivne küsitlusuuring on andmete kogumise meetod, millega saab koguda teavet erinevate rühmade kohta andmete statistiliseks analüüsiks. Küsitlusuuringute andmete kvaliteedi ja usaldusväarsuse hindamine sõltub mingil määral sellest, kui hästi on kirjeldatud uuringudisaini ja selle rakendamist. Küsitlusuuringute metoodika kirjeldused peaksid andma piisavalt teavet, et võimaldada uuringu protseduure ja analüüse võrrelda ja üldistada. Kui uuringu usaldusväarsuse hindamiseks vajalik informatsioon on raporteeritud vähese detailsusega, lakooniliselt, ebaselgelt või ei olegi raporteeritud, võivad uuringutulemuste põhjal tehtud järeldused olla eksitavad, kallutatud või mittevõrreldavad. Seetõttu peaksid kvantitatiivsete küsitlusuuringute läbiviijad tööde tulemuste aruannetes järgima selgeid juhiseid või standardeid.

Igal aastal viiakse Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel läbi uuringuid, mille peamiseks andmekogumise meetoditeks või nende osaks on kvantitatiivsed küsitlusuuringud. Antud uuringutes käsitletakse haridust, noori, teadust, keelt, vaimset tervist ja teisi sotsioloogilisi teemasid. Käesolevad uuringud on aluseks erinevate poliitikate ja sekkumiste väljatöötamisele ja arendamisele ning võttes arvesse antud tööde tähtsust, on oluline et oleks võimalik hinnata antud uuringute metodoloogilist usaldusväarsust.

Käesoleva bakalaureusetöö fookuses on aastatel 2015–2022 Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel läbi viidud kvantitatiivsete küsitlusuuringute metoodika avalikustamine ja läbipaistvus, täpsemalt on uurimistöö eesmärk teada saada, kuivõrd võimaldavad nimetatud uuringute raportites esitatud metoodikakirjeldused lugejal hinnata nende uuringute metoodika, andmete ja tulemuste kvaliteeti.

Antud uurimistöö eesmärgist tulenevalt viisin läbi aastatel 2015–2022 koostatud aruannete, mis põhinesid kvantitatiivsetel küsitlusuuringutel, kontentanalüüsi. Kontentanalüüsile eelnevalt uurisin, missugused on levinumad rahvusvahelised eeskirjad ja standardid küsitlusuuringute jaoks ja kuidas need üksteisest erinevad, sellele järgnes kodeerimisjuhendite koostamine eelnevalt mainitud eeskirjade ja standardite põhjal. Kodeerimisjuhendites olevad muutujad kirjeldavad, missugune informatsioon peaks rahvusvaheliste eeskirjade ja standardite järgi olema küsitlusuuringu metoodika kohta uuringu aruandes avaldatud, et lugejal oleks piisavalt teavet tegemaks järeldusi uuringu metoodika ja tulemuste kvaliteedi kohta. Kontentanalüüsi teostamiseks koostasin kaks erinevat kodeerimisjuhendit, et võrrelda, kuidas vastavad

uuringute metoodikakirjeldused erinevate eeskirjade nõudmistele, kuna rahvusvahelised eeskirjad ja standardid on märkimisväärselt erinevad.

Paljud Eestis küsitlusuuringuid läbiviivaid organisatsioone järgivad Euroopa Arvamus- ja Turundusuuringute Ühingu (ESOMAR) eeskirju. Näited sellest on Eesti Uuringukeskus (Teenusprotsess, i.a.), RAIT Faktum & Ariko (Meist, i.a.), Norstat AS (Meetodid, i.a.), Turuuuringute AS (Firmast, i.a.) ja Kantar Emor (Miks hakata..., i.a.). Kõigi väljatoodud asutuste puhul on nende kodulehtedelt leitav info, missuguseid standardeid nad järgivad.

Uurimistöö koosneb viiest peatükist. Esimeses peatükis on leitav kirjanduse ülevaade ja probleemiseade ning uurimisküsimused. Kirjanduse ülevaade tutvustab uuringute kvaliteeti mõjutavaid tegureid, mis omakorda on aluseks erinevatele eeskirjadele ja ka käesolevas töös kasutatavatele kodeerimisjuhenditele. Teises peatükis on kirjeldatud rahvusvahelisi eeskirju ja standardeid ning läbi viidud nende vaheline võrdlus. Antud peatükk oli aluseks kontentanalüüsi jaoks kasutatud kodeerimisjuhendite koostamiseks. Kolmandas peatükis on tutvustatud töö jaoks kasutatud metoodikat ja analüüsiprotsessi. Metoodika osa selgitab täpsemalt töö protsessi ja autori loogikat analüüsi tegemisel. Neljandas peatükis on välja toodud kontentanalüüsi tulemused. Viiendas peatükis on kirjeldatud tulemuste põhjal tehtud järeldusi ja arutelu. Neljas ja viies peatükk on kõige eelneva resultaati. Uurimistöö lõpetan kokkuvõttega.

Autor soovib tänada oma juhendajat Indrek Soidlat väärt nõuannete, kannatlikkuse, mõistva suhtumise ja inspiratsiooni eest. Samuti soovin tänada oma bakalaureusetöö retsensenti Margit Grauenit, kes andis asjatundlikku tagasisidet ja nõu.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA PROBLEEMISEADE

Antud peatüki eesmärk on anda ülevaade uurimistöös kasutuses olevate küsitlusuuringuid puudutavate terminite ja eripärade kohta ning võimaldada teooriaosa kasutamist selleks, et toetada hilisemates peatükkides leitavat informatsiooni ja analüüsi.

Uuringu meetodika kirjeldus võimaldab hinnata uuringu kvaliteeti – uuringu kvaliteeti mõjutavad erinevat tüüpi vead, mille võtab struktureeritult kokku uuringu koguvea raamistik. Järgnevalt annan kasutades seda raamistikku ülevaate erinevatest vigadest, kvaliteeti mõjutavatest teguritest ja nendega seotud mõistetest, mis on kesksed nii uuringu meetodika kavandamisel kui selle meetodika avalikustamisel.

1.1 Uuringu koguviga

Küsitlusuuringute tulemuste esitamisel ja eriti siis, kui uuringutulemusi kasutatakse otsuste langetamiseks, on andmete kvaliteedi hindamiseks väga oluline läbi vaadata uuringu meetodika, mis kirjeldab, kuidas uuring läbi viidi. Uuringu koguviga sisaldab uuringuprotsessi mis tahes etapis võimalikku viga (Groves ja Lyberg, 2010). Seetõttu on selles uurimistöös kasutatud uuringu koguvea (*Total Survey Error*) raamistiku.

Uuringu koguviga on termin, mida kasutatakse viitamiseks kõikidele nihete (süsteemilise vea) ja variatiivsuse (juhusliku vea) allikatele, mis võivad mõjutada uuringu andmete valiidsust (täpsust). Uuringu koguviga saab kontseptualiseerida ja kategoriseerida mitmel viisil. Üks traditsiooniline lähenemisviis on jaotada koguviga valiku vea allikateks ja valikust sõltumatu vea allikateks. Kaasaegsem lähenemine on rühmitada erinevad veaallikad esinduslikkuse ja mõõtmise üksustesse (Lavrakas, 2008: 896).

Traditsiooniliselt on küsitlusuuringute puhul uuringu koguviga koosnenud neljast erinevast vealiigist: kaetuse viga, valimiviga, mittevastamise viga ja mõõtmisviga. (de Leeuw jt, 2008: 6-7). Kaasaegse lähenemise järgi on jaotatud esinduslikkuse komponendid järgnevalt: kaetuse viga, valikuviga, mittevastamise viga, kohandamise viga. Mõõtmise komponendid on valiidsus või spetsifikatsiooni viga, mõõtmise viga ja töötlemisviga (Lavrakas, 2008: 896-900).

1.2 Esinduslikkus

1.2.1 Kaetuse viga

Üldkogum ehk populatsioon on kogum, mille kohta soovitakse saada tulemusi, hinnanguid, kontrollida hüpoteeses, luua mudeleid ja teha järeldusi (Tiit ja Tooding, 2019: 297). Kuna üldkogumi defineerimisest lähtuvad kõik edasised valimit puudutavad sammud, siis on

üldkogumi täpne defineerimine kriitilise tähtsusega. Seetõttu on ka väga oluline, et uuringu meetodika kirjeldamisel oleks üldkogum võimalikult täpselt defineeritud, sest see määrab ära, kellele on üleüldse võimalik uuringu tulemusi üldistada. Mida ebamäärasemalt või üldisemalt üldkogum defineeritakse, seda keerulisem on uuringu ja selle põhjal tehtud järelduste kvaliteeti hinnata. Sihtpopulatsioon on konkreetselt määratletud suur mitmete indiviidide rühm, millest uurija võtab valimi ja millele üldistatakse valimi põhjal saadud tulemused (Neuman, 2011: 252). Põhimõtteliselt ei ole sihtpopulatsioon erinev üldkogumist, neid käsitletakse tihti sünonüümidena. Statistikas käsitletakse sihtpopulatsiooni kui statistile ülesande jaoks täpsustatud üldkogumit (Tiit ja Tooding, 2019: 226). Sihtpopulatsioonid on kindla suurusega, mida vähemalt teoreetiliselt saab kokku lugeda, neil võivad olla mõned ajapiirangud (eksisteerivad kindlaksmääratud aja jooksul) ja on jälgitavad, mis tähendab, et neile on juurdepääs (Groves jt, 2009). Valikuraam on populatsiooni liikmete loend või nende ligikaudne kogus (Neuman, 2011: 252). Valikuraamid oma kõige lihtsamal vormis on lihtsalt populatsioonielementide loendid. Paljude populatsioonide puhul on valikuraamid kergelt kättesaadavad, näiteks kutseorganisatsioonide liikmed, ärid konkreetses linnas või mõnes maakonnas asuvad asutused, haiglad ja koolid (Groves jt, 2009).

Statistilise mõttes on kaetuse viga kirjeldatav kahe aspektina: kui suure osa moodustab sihtpopulatsioonist see osa, mida valikuraam ei kata ja sellega, kuivõrd erineb populatsiooni kaetud osa katmata osast. Kaetuse viga puudutab valikuraami ja sihtpopulatsiooni, see eksisteerib enne valimi koostamist ja seega ei ole probleem, mis esineb alles uuringu käigus (Groves jt, 2009: 54-56). Kaetuse viga on statistiline nihe, mis ilmneb siis, kui valikuraam ja sihtpopulatsioon ei kattu täielikult, selle allikaks võib näiteks olla ebapiisav valimiraam.

Kaetuse viga tuleneb alakaetusest ja ülekaetusest. Alakaetus tekib siis, kui sihtpopulatsiooni indiviidid jäetakse ekslikult valimiraamist välja. Ülekaetus tekib, kui sihtpopulatsiooni indiviidid satuvad valimiraami ekslikult või rohkem, kui üks kord. Netokatteviga on ala- ja ülekaetuse erinevus (Lavrakas, 2008: 161). Väiksemate valimite puhul on tõenäolisem alakaetuse esinemine, kuna väikese valimi puhul on tunduvalt raskem kõiki sihtpopulatsiooni osasid adekvaatselt esindada (de Leeuw jt, 2008: 8). Kui mõni rühm on valimiraamis alaesindatud, siis selle rühmaga seotud sotsiaaldemograafilisi või sisulisi omadusi ei saa uuringustatistika arvutamisel arvesse võtta. See põhjustab uuringus ebatäpsust, kuna mõned sihtpopulatsiooni rühmad võivad olla valikuraamis alaesindatud ja seetõttu ka antud valikuraamist võetud valimis alaesindatud (Lavrakas, 2008: 897). Erinevad uurijad kasutavad ülekaetuse terminit erinevalt, mistõttu on oluline selgeks teha, kas antud valimiraami ülekaetuse

põhjuseks on populatsiooni suhtes mittekõlblikud inividid valimiraamis või korduvad inividid valimiraamis või mõlemad (Lavrakas, 2008: 559). Ülekaetust võib lugeda märkimisväärselt väiksemaks probleemiks võrreldes alakaetusega, kuna seda on kergem tuvastada, vältida ning võimalik korrigeerida ka peale valimi võtmist (Lavrakas, 2008: 788).

Kui uuringu aruanne ei anna teavet antud töö rahastamisallika või sponsorite kohta, võib lugejal seetõttu tekkida puudulik arusaam uuringu eesmärgist ja võimalikust huvide konfliktist (Groves jt, 2009). Kaetuse viga tekitav olukord on näiteks selline, kus uuringu rahastaja suunab uuringu meetodikat ja sihtpopulatsioon defineeritakse rahastaja huvidest lähtuvalt, aga see ei kata tegelikult seda kogumit, millele uuringu järel dustes üritatakse tulemusi üldistada.

1.2.2 Valikumeetodid ja valiku viga

Valim on osahulk inivide, mille uurijad võtavad uuritavast populatsioonist ja kasutavad valimi põhjal saadud tulemusi üldistamiseks populatsioonile (Neuman, 2011: 246; Tiit ja Tooding, 2019: 281). Valimimaht on objektide arv valimis, mis määratakse uurijate poolt vastavalt antud ülesandele ja eesmärgile (Tiit ja Tooding, 2019: 282).

Valimi moodustamiseks kasutatakse erinevaid meetodeid, üldisemalt jaotatakse neid tõenäosuslikeks ja mittetõenäosuslikeks (Lagerspetz, 2017: 168). Tõenäosusliku valikumeetodi puhul on igal uuritava populatsiooni liikmel teatav nullist erinev tõenäosus valituks osutada. Juhusliku meetodi abil valitakse inividid, kellel on kindel, võrdne tõenäosus sattuda valimisse. Hästi kavandatud tõenäosuslik valim tagab, et valikunihe on minimaalne (Lavrakas, 2008: 621). Mittetõenäosusliku valikumeetodi puhul ei tehta uuritavast populatsioonist valik juhuslikkuse alusel ja valimisse kaasamise tõenäosused ei ole teada. Pigem kasutatakse subjektiivseid meetodeid, et otsustada, millised inividid valimisse kaastakse. Erinevalt tõenäosuslikul meetodil võetud valimist on mittetõenäosuslikul meetodil võetud valimi puhul märkimisväärselt raskem saadud tulemusi laiendada uuritavale populatsioonile (Lavrakas, 2008: 523).

Tõenäosusliku valiku valimitüübid on (Lagerspetz 2017: 168-171):

- Juhuslik valim ehk lihtne juhuvalim – iga iniviidi võimalus valimisse kaasatud olla on ühesugune;
- Süstemaatiline juhuslik valim – iga iniviidi võimalus valimisse kaasatud olla sõltub lisaks kindlast intervallist, näiteks valitakse järjekorras iga kümnes inivid;
- Kihtvalim ehk stratifitseeritud valim – populatsioon on jaotatud osadeks ehk kihtideks oluliste muutujate järgi – kihisisesed valikud tehakse juhuvaliku abil;

- Kobarvalim ehk klastervalim – valimi moodustamise aluseks on uurimisobjektide klastrid, mitte üksikud indiviidid. See tähendab, et kõigepealt valitakse juhuslikult klastrid ja siis küsitletakse kõiki indiviide nendes klastrites;
- Mitmeastmeline valim – valimi moodustamiseks kasutatakse kombinatsiooni tõenäosuslikest valikuvõtu meetoditest. Näide sellest oleks valida juhuslikult (või kihtvalimiga) suuremad üksused ehk klastrid ja omakorda nendest üksikobjektid valida juhuslikult (või kihtvalimiga).

Kõikse valimi puhul uuritakse kõiki populatsiooni indiviide (Tiit ja Tooding, 2019: 149). Antud valimit kasutatakse juhul, kui populatsioon on piisavalt väike, et saaks uurida kõiki indiviide selles populatsioonis (Lagerspetz 2017: 168).

Mittetõenäosusliku valiku valimitüübid on (Lagerspetz, 2017: 171-175):

- Lumepallivalim – valimi moodustamiseks kasutatakse teiste vastajate abi, uuritava grupi või rühma esimeste vastajate käest palutakse nimetada teisi uuringuks sobivaid indiviide, sama protsess jätkub, kuni on olemas piisava suurusega valim;
- Mugavusvalim – valimisse võetakse need, keda on võimalik kergesti uuringusse kaasata;
- Kvootvalim – valim on mittetõenäosuslik ja esinduslikkuse parandamiseks kasutatakse teatud sotsiaal-demograafilisi tegureid ehk kvote. Kvote täidetakse kuni tekib sihtpopulatsiooni esindav valim. Valimi esinduslikkus sõltub sellest, kuivõrd järgitakse valikul lisaks kvootidele juhuslikkuse põhimõtet – kvootide kasutamine võimaldab esinduslikkust saavutada nende tunnuste suhtes, mis on kvootide aluseks. Muude tunnuste osas on võimalik esinduslikkust saavutada niivõrd, kuivõrd valik on kvootidesiseselt juhuslik;
- Iseselekteeruv valim – valimi moodustavad need indiviidid, kellel endal on huvi uuringus osalemise vastu;
- Teoreetiline ehk strateegiline valim – valim moodustatakse nendest indiviididest ja gruppidest, kellel on uuritava temaga eriomased kokkupuute viisid.

Mittetõenäosuslike valimite puhul tuleb meeles pidada nende piiranguid. Kaalumise võib esinduslikkust parandada, kuid ei pruugi seda teha ja võib ka esinduslikkust sihtpopulatsiooni suhtes teatud juhtudel hoopiski halvendada. Veapiiri arvutamine loomulikult ei ole mittetõenäosuliku valimi puhul õigustatud, kuna järeldava statistika eeldused ei kehti (tegu ei

ole tõenäosusliku valimiga) (Wu, 2022). Sama loogika järgi ei ole mittetõenäosuslike valimite puhul õigustatud usalduspiiriide arvutamine ja hüpoteeside testimine statistiliste testide abil.

Paljud küsitlusuuringuid läbiviivad organisatsioonid kasutavad uuringute teostamiseks paneele. Paneel viitab uuringu valimile, milles samu indiviide küsitletakse või intervjueritakse kahel või enamal korral (lainetena). Paneelid võivad anda teavet suundumuste või muutuste kohta antud populatsioonis teatud aja jooksul. Tavaliselt saab paneeliga mõõta huvipakkuvate omaduste muutusi suurema täpsusega, kui võrreldava suurusega iseseisvate valimitega (Lavrakas, 2008: 564). Veebipaneelid jaotuvad tõenäosuslikel ja mittetõenäosuslikel valimitel põhinevateks. Mittetõenäosuslikud paneelid on märkimisväärselt levinumad, peamiselt on tegemist ligipääsupaneeliga (*access panel* või *opt-in panel*) ehk paneeliga, millega inividid liituvad vabatahtlikult (Callegaro jt, 2015: 29).

Tuleb ka silmas pidada paneelide kasutamise ohte – paneeliliikmed ei pruugi olla sihtpopulatsioonist valitud juhuslikult, tegu võib olla isikutega, kes on paneeliga liitunud omal initsiatiivil või kes on mingisuguste motivaatorite olemasolu tõttu nõustunud paneelis osalema. Kui uuringu valim koostatakse paneeli alusel, peab uuringu korraldaja olema teadlik paneeli koostamise meetodikast ja sellest, kuidas paneel esinduslik sihtpopulatsiooni suhtes. Selline mittetõenäosuslik protsess tõstab viga, kuna paneelis olevad inividid ei pruugi alati sihtpopulatsiooni nii täpselt esindada, kui võiks (de Leeuw jt, 2008: 479).

Valikuviga tuleneb juhuslik viga, mille põhjuseks on populatsiooni asemel valimi käsitlemine ehk valimi hajuvusest tingitud viga (Tiit ja Tooding, 2019: 281). Ameerika Avaliku Arvamuse Uurimise Ühing (AAPOR) leiab, et mittetõenäosusliku valimi puhul veapiiri ja teiste järeltava statistika meetodite kasutamine on eksitav (Baker jt, 2013: 97-98). Valikuviga kui juhuslikku viga saab hinnata tõenäosusliku valimi puhul, mittetõenäosusliku valimi puhul pole juhusliku vea hindamise eeldused täidetud, sest pole võimalik arvutada valimiliikmete kaasamistõenäosused.

Valikuvea suuruse hindamiseks kasutatakse veapiiri, mis võimaldab leida, kuidas võib valimi alusel leitav näitaja erineda selle tegelikust väärtusest populatsioonis (Lavrakas, 2008: 450-451). Usaldusvahemik on vahemik, kuhu tegelik väärtus kuuluma peaks. Veapiir on pool kahepoolsest usaldusvahemikust (Neuman, 2011: 258). Usaldusvahemike arvutamisel on oluline silmas pidada, et kiht-, kobar- ja mitmeastmelise valimi puhul ei anna tavapärane, st lihtsa juhuvalimi jaoks mõeldud veapiiri valem täpset vea hinnangut.

1.2.3 Mittevastamise viga

Mittevastamise viga on statistiliste järelduste viga. Mittevastamise viga esineb siis, kui arvutatud vastajate statistikud ehk parameetrite hinnangud erinevad väärtustes kogu valimi andmetel arvutatud statistikutest (Groves jt, 2009: 59). Teisisõnu seda põhjustab mittevastamine, sealhulgas asjaolu, et vastajate osakogum erineb valimisse sattunud mittevastajate osakogumist (Tiit ja Tooding, 2019: 115).

Vastamismäär on küsitluses osalenud valimiliikmete osakaal kogu valimist. Mida väiksem on uurija poolt oodatud vastamismäär, seda suuremat valimit peaks kasutama võrreldes algse, planeeritud valimiga, kuna liiga madala vastamismäära puhul ei ole valim enamasti populatsiooni suhtes esinduslik (Bryman, 2012: 197-200). Ameerika Avaliku Arvamuse Uurimise Ühingu (*American Association for Public Opinion Research* ehk AAPOR) poolt 2016. aastal väljastatud standardmääratluste järgi on vastamismäära definitsioon täielikult läbitud intervjuude arv valimis jagatud kõlblike (need, kes vastavad uurijate seatud kriteeriumitele) indiviidide arvuga valimis ehk uuringus tegelikult osalenud indiviidide arv jagatud valimisse kuulunud kõlblike indiviidide arvuga („Standard Definitions“, i.a.). Vastamismäärade arvutamiseks on võimalik kasutada mitut erinevat valimit ja seeläbi saada ka mitu erinevat vastamismäära. AAPOR vastamismäärade ja teiste määrade arvutamiseks kasutatavad valemid on leitavad lisas 9.

Uuringu rahastamine võib mõjutada töö vastamismäära olenevalt sellest, missugune isik või organisatsioon tööd rahastab. Näiteks ülikoolide ja valitsusasutuste rahastatud uuringud saavutavad üldiselt kõrgema vastamismäära võrreldes teistsuguste sponsoritega (Lavrakas, 2008: 868).

Planeeritud valim on valimisse kuuluvate indiviidide arv, mida ette kavandati uuringu eesmärkide täitmiseks, saavutatud valim (ehk tegelik valim) koosneb nendest indiviididest, kes osutusid kõlblikuks. Planeeritud ja saavutatud valimimahud tihti erinevad üksteisest, mis on tähtis küsitlusuuringu raportis välja tuua. Saavutatud valimi planeeritud valimist oluliselt väiksemaks osutumine või planeeritud valimimahu täissaamiseks lisavalimi võtmine viitavad madalale vastamismäärale, mis omakorda viitab mittevastamise veale.

Kaetus ja esinduslikkus on kaks erinevat mõistet. Kaetus näitab valikuuringute korral, kuivõrd on valikuraamiga hõlmatud sihtpopulatsiooni indiviidid (Lavrakas, 2008: 159). Kaetus omakorda jaotub ülekaetuseks ja alakaetuseks (Tiit ja Tooding, 2019: 110). Esinduslikkus valimis pigem tähendab, et valimil on tugev väline valiidsus seoses sihtpopulatsiooniga. Mida

kõrgem on esinduslikkus, seda julgemalt saab uuringu tulemusi sihtpopulatsioonile üldistada (Lavrakas, 2008: 720). Esinduslikkust mõjutavad kaetuse viga, valiku viga ja mittevastamise viga – kaetus on üks tegur, mis mõjutab esinduslikkust, seega kaetus ehk kaetuse vea elimineerimine on küll oluline, kuid esinduslikkust veel ei taga. Esinduslikkus ja vastamismäär mõjutavad üksteist otseselt, madal esinduslikkus võib viia madala vastamismäärani ja vastupidi. Kõrge esinduslikkus võib viia kõrge vastamismäärani ja vastupidi.

Potentsiaalsetele veebiküsitluses osalejatele motivaatorite nagu raha pakkumine on tõhus viis vastamismäära suurendada ja seeläbi võimalikku mittevastamise viga vähendada. Rahalised motivaatorid (tšekid, kinkekaardid jne) on üldiselt tõhusamad kui mitterahalised motivaatorid, isegi kui mitterahalise auhinna väärtus on suurem kui rahaline preemia (Toepoel, 2016). Teised vastamismäära tõstmise meetmed võivad olla eelkontaktid ja meeldetuletused. Võimalikku mittevastamise viga on tähtis uuringuaruannetes kirjeldada, kuna see mõjutab uuringu valiidsust ja tulemuste usaldusväärsust (Groves jt, 2009: 59).

1.2.4 Kohandamise viga

Netovalimit (indiviidide kogum, kes küsitlusuuringu puhul uurijate jaoks piisaval määral küsitlusele vastasid – põhimõtteliselt võrdne vastamismäära arvutamiseks võetud indiviidide arvuga) tuleb sihtpopulatsiooni suhtes esinduslikkuse saavutamiseks kohandada, võttes arvesse valimidisaini eripärasid ehk disainiefekti. Kui valimi koostamiseks oleks näiteks vaja ebaproportsionaalset kihtvalimit, tuleks populatsiooni parameetrite hindamisel ebavõrdsete valikutõenäosuste kompenseerimiseks välja töötada sobiv kaalumisprotseduur (Lavrakas, 2008: 898).

Kaalumine on meetod, mille korral valimi iga element korrutatakse teatava kordaja või koefitsiendiga ehk kaaluga. Kaalude valik oleneb uuringu eesmärgist ja valimidisainist. Empiiriliste uuringute puhul on sagedane kaalumiseks kasutada võtmetunnuseid nagu sugu, vanuserühm ja elupaik (Tiit ja Tooding, 2019: 109). Kaks peamist põhjust, miks uurijad kaaluvad andmeid, on esiteks korrigeerida ebavõrdseid valikutõenäosusi, mis sageli esinevad valikuvõtu ajal ja teiseks püüda kompenseerida küsitlusele mittevastamist (Lavrakas, 2008: 957). Praktikaks kasutatakse enamasti järelkihistuskaale, mis aitavad valimi osade suuruseid võrdseks teha sihtpopulatsiooni vastavate osadega (Groves jt, 2009: 352). Kaalumine on vastutustundlikkust nõudev protseduur, milles tehtavad valikud võivad oluliselt tulemusi mõjutada ja mis vajab täpset dokumenteerimist (Tiit ja Tooding, 2019: 109).

1.3 Mõõtmine

Üldisemalt jaotuvad küsitlusuuringute andmekogumise meetodid järgnevalt (Neuman, 2011: 346):

- Postiküsitlus – vastajale saadetakse küsitlusankeet posti teel, mille nad peale läbimist peavad ise uurijatele tagasi saatma;
- Telefoniküsitlus – intervjuerija küsitseb vastajat telefoni teel, tavaliselt intervjuerija sisestab antud vastused arvutisse;
- Silmast silma intervjuu – vastajale esitatakse küsimused suuliselt kohapealse intervjuerija poolt;
- Veebiküsitlus – vastajale saadetakse tavaliselt läbi e-maili link, läbi mille saab vastaja juurdepääsu küsitluskeskkonnale.

1.3.1 Valiidsus / spetsifikatsiooni viga

Palju küsitlusuuringutes uuritavast ei ole otseselt vaadeldav, mis eeldab uuringu operatsionaliseerimist. Küsitlusuuringute puhul tähendab see uuringu läbiviijatel küsimustiku loomist, kus kõik uuritav on tõlgendatud vastatavateks küsimusteks. Kvantitatiivsete küsitlusuuringute puhul peab küsimustele võimalik arvulisi hinnanguid anda. Kui mõni osa küsimustiku loomise protsessist puudulikuks jääb (näiteks küsimuste arusaadavus vastajatele, küsimuste vastusevalikute või vastamiskaala adekvaatsus ja hulk rohkem aspekte), võib uuringu kehtivus kahju saada, mis kahandab valiidsust ehk suurendab spetsifikatsiooni viga (Lavrakas, 2008: 898). Analüüsitavate küsimuste ja vastusevariantide sõnastuse avalikustamine võimaldab lugejatel hinnata, kuivõrd nende põhjal tegelikult analüüsis esitatud järeldusi saab usaldada ja kas instrument mõõdab seda, mida analüüsis väidetakse.

1.3.2 Mõõtmise viga

Mõõtmisviga on kõrvalekalle mõõdetava väärtusest (Groves jt, 2009: 52). Mõõtmisviga võib põhjustada nii süstemaatilist uuringuviga kui ka juhuslikku viga. Mõõtmisviga tuleneb küsitlusviisist või andmekogumise meetodist, küsimustikust või küsitlusinstrumendist, küsitlusinstrumendi rakendamise keskkonnast, intervjuerijatest (kui neid on) ja ka vastajatest (Lavrakas, 2008: 899).

Antud andmekogumise meetodid erinevad mitmes aspektis. Intervjuerija olemasolu või puudumine võimaldab vastajale motiveerivat tuge, selgitusi või abi pakkuda. Andmekogumise meetodid erinevad suhtluskanalites (audiovisuaalne, ainult heli, ainult visuaalne). Igal küsitlusviisil on konkreetsed tugevused ja nõrkused. Veebiküsitlus võib suurendada

variatiivsust, kuna vastajad kipuvad vastama pealiskaudselt võrreldes silmast silma intervjuudega – samas silmast silma intervjuu puhul küsimustele vastamine võib luua olukorra, kus vastajad ei ole täiesti ausad intervjuueerija olemasolu tõttu. Kõik eelnev võib suurendada mõõtmise viga (Lavrakas, 2008: 899).

Kui uuringul puuduvad kehtivuskontrollid, näiteks tähelepanukontrollid või loogikakontrollid, siis küsitlusele vastajad võivad vabalt esitada läbimõtlematuid või kehtetuid vastuseid ilma, et uuringu läbiviijad nendest vastustest teadlikud oleksid. Sellised olukorrad võivad tõsta mõõtmise viga (Neuman, 2011: 356).

1.3.3 Töötlemise viga

Töötlemisviga võib esineda küsitluse vastuste redigeerimisel ja töötlemisel. Kehv käekiri avatud küsimuste juures ja algselt kodeerimata vastuste käsitlemine on näited võimalikest töötlemisvigadest. Sageli esineb viga pabervormide skannimisel OCR tehnoloogia abil või paberankeetide vastuste sisestamisel andmebaasi. Võib osutada vajalikuks imputeerida tähtsad andmed kindlate mittevastamiste (andmete puudumiste) puhul, mis võib suurendada nii juhusliku kui ka süstemaatilist viga. Antud küsitlusuuringu etapid ja nendega seostatavad vead võivad suurendada muutuja variatiivsust, mis omakorda suurendab standardviga ja veapiiri või ohustada vastuse täpsust, kuna esineb nihe (Lavrakas, 2008: 900).

Andmete imputeerimine on ühe või mitme hinnangulise vastuse paigutamine andmekirje väljale, kus varem andmeid ei olnud või kus andmed olid valed või ebausutavad. Igasugused andmete asendamised peaksid olema selgelt dokumenteeritud (Groves jt, 2009: 356). Uringuaruannete kontekstis tähendab see, et asendamiste kohta peaks ka lugejale esitama adekvaatselt kokkuvõtliku informatsiooni.

Andmete kodeerimine tähendab teabe ühe väljendusviisi asendamist teisega kindla eeskirja kohaselt analüüsi hõlbustamiseks, info standardiseerimiseks või selle salastatuste tagamiseks. Andmeanalüüsis tähendab kodeerimine sageli tunnuse skaala väärtuste muutmist, sealhulgas ümberkodeerimist (Tiit ja Tooding, 2019: 133).

1.4 Probleemiseade

Igal aastal viiakse Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel läbi uuringuid, mis on aluseks erinevate poliitikate ja sekkumiste väljatöötamisele ja arendamisele. Paljudel nendest uuringutest on peamiseks andmekogumise meetodiks või üheks meetodiks kvantitatiivne küsitlusuuring.

Kvantitatiivne küsitlusuuring on andmete kogumise meetod, millega saab koguda teavet erinevate rühmade kohta andmete statistiliseks analüüsiks. Küsitlusuuringute andmete kvaliteedi ja usaldusväarsuse hindamine sõltub kindlal määral sellest, kui hästi on kirjeldatud uuringudisaini ja selle rakendamist. Küsitlusuuringute metoodika kirjeldused peaksid andma piisavalt teavet, et võimaldada uuringu seadet ja protseduure võrrelda ning üldistada. Kui metoodika usaldusväarsuse hindamiseks vajalik informatsioon on raporteeritud ebapiisavalt, vähese detailsusega või ebaselgelt, võivad uuringutulemuste põhjal tehtud järeldused olla eksitavad, kallutatud või mittevõrreldavad. Seetõttu peaksid kvantitatiivsete küsitlusuuringute läbiviijad tööde tulemuste aruannetes järgima uuringu metoodika kirjeldamisel selgeid juhiseid või standardeid.

Kuigi antud uurimistöös on luubi all Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel läbi viidud uuringud, on küsitlusuuringute raportite metoodikakirjeldused ka üldiselt aktuaalne teema. Näiteks hiljuti ilmunud ERR arvamuskirjeldus kirjeldas Tarmo Jüristo, kuidas erakondade reitingute mõõtmise meetodid ei ole läbipaistvad. Jüristo toob välja järgmised probleemid: küsitlusfirmad esitavad mittekehtivat teavet, näiteks statistilise vea näitaja uuringus, kus on kasutatud veebipaneele; valimi esinduslikkust väidetakse, aga ei kirjeldata; tulemusteni jõudmise uuringumeetodid ei ole läbipaistvad ega võrreldavad (Jüristo, 2023).

Bakalaureusetöö fookuses on aastatel 2015–2022 Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel läbi viidud uuringute, mis sisaldavad kvantitatiivset küsitlusuuringut andmekogumise meetodina, metoodika avalikustamine ja läbipaistvus. Luubi all on uuringud, mille HTM tellis, mitte uuringud, mis viidi läbi HTM enda või HTM allasutuste poolt. Täpsemalt on uurimistöo eesmärk teada saada, kuivõrd võimaldavad uuringute raportites esitatud metoodikakirjeldused lugejal hinnata käesolevate uuringute metoodika, andmete ja tulemuste kvaliteeti.

Bakalaureusetöö eesmärgist tulenevalt on töös püstitatud järgnevad uurimisküsimused:

1. Missugused on levinumad rahvusvahelised eeskirjad ja standardid küsitlusuuringute jaoks ja kuidas need üksteisest erinevad?

2. Milline info peaks rahvusvaheliste eeskirjade järgi olema küsitlusuuringu meetoodika kohta uuringu aruandes avaldatud, et lugejal oleks piisav info, tegemaks järeldusi uuringu meetoodika ja tulemuste kvaliteedi kohta?

3. Kuivõrd vastavad Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimisel läbi viidud raportite meetodikakirjeldused rahvusvahelistes eeskirjades esitatud nõuetele küsitlusuuringu meetoodika avaldamise kohta?

2. EESKIRJAD JA NENDE VÕRDLUS

Eeskirju ja standardeid, mis puudutavad küsitlusuuringute tegemist on mitmeid. Selleks uurimistööks said valitud ESOMAR, AAPOR, ISO 20252 ja WAPOR eeskirjad ja standardid. Töösse ei kaasatud eeskirju ja standardeid, milles ei leidunud eraldi osa, mis käsitleks küsitlusuuringute raportite metoodikakirjelduste nõudeid.

Antud uurimistöös on fookus eeskirjade ja standardite nendel osadel, kus kirjeldatakse, missugust informatsiooni või missuguseid nõudmisi peab täitma küsitlusuuringut läbi viiv asutus või institutsioon, et avaldada adekvaatne ja piisav info küsitlusuuringu metoodika ja läbiviimise kohta.

2.1 Eeskirjad ja standardid

2.1.1 ESOMAR

Euroopa Arvamus- ja Turundusuuringute Ühing (ESOMAR) on turu-, sotsiaal- ja arvamusuurijaid ning avaliku arvamuse uuringuid korraldavaid asutusi ja ettevõtteid ühendav organisatsioon. See koosneb enam kui 750 organisatsioonist ja 40 000 indiviidist üle terve maailma. Alates 1947. aastast on ESOMAR koostöös Rahvusvahelise Kaubanduskoja (ICC), Ülemaailmse Äriuuringu Vörgustiku (GRBN) ja enam kui 60 riiklike ja rahvusvaheliste organisatsioonide vörgustikuga kehtestanud andmepõhiste projektide rahvusvahelised baasstandardid (About ESOMAR..., i.a).

Arvamusküsitlustele kehtivad täpselt samad professionaalsed ja eetilised nõuded nagu muudele turu- ja sotsiaaluuringute vormidele, mis on sätestatud ICC/ESOMAR rahvusvahelises turu- ja sotsiaaluuringute koodeksis, millele uurijad ja uuringu kasutajad peavad vastama. Koodeks kehtestab professionaalse ja eetilise käitumise miinimumstandardid. ESOMAR nii mõnelgi määral eristab, missugust informatsioon tuleks avaldada uuringu tellijatele ja avalikkusele. Koostöös Ülemaailmse Uuringute Ärivörgustikuga (GRBN) on ESOMAR koostanud ka eeskirja andmete kogumise standardite jaoks. Antud eeskirjas on seatud miinimum vajadused, mida peab küsitlusuuringu teostaja täitma. Spetsiifiliselt on antud informatsioon fookusega tellijale, mitte avalikkusele. ESOMAR/GRBN standard on tunnuste ja piirangute kirjelduses märkimisväärselt üldine ja detailidesse ei minda. Seda tunnistavad ka antud standardi autorid, soovitudes seda kasutatavatel uurijatel üle vaadata ISO 20252 standardis sätestatud ulatuslikumad nõuded küsitlusuuringute raportitele (ESOMAR & GRBN, 2014). Detailselt on antud nõuded kirjeldatud lisa 4.

ESOMAR-i standardid küsitlusuuringute jaoks on koostatud koostöös Maailma Avaliku Arvamuse Uurimise Ühingu (WAPOR). ESOMAR ja WAPOR tunnistavad, et arvamusküsitluste ja küsitluste teabe kogumisel ja aruandlusel on erilisi probleeme ning on seetõttu välja andnud käesoleva suunise osana rahvusvaheliste teadusuuringute suhtes kohaldatavast iseregulatsiooni raamistikust. See toob esile uurijate kohustused korraldada arvamusküsitlusi professionaalsel ja eetilisel viisil ning teavitama neist piisavalt läbipaistvalt, et avalikkus saaks hinnata tulemuste kvaliteeti. Mõlemad aitavad tagada üldsuse usalduse arvamusküsitluste ja avaldatud uuringute vastu (ESOMAR & WAPOR, 2014). Detailselt on antud nõuded kirjeldatud lisas 5.

2.1.2 AAPOR

Asutatud aastal 1947, Ameerika Avaliku Arvamuse Uurimise Ühing (AAPOR) on professionaalne organisatsioon, mis koosneb enam kui 2000 avaliku arvamuse ja uuringutega tegelevatest professionaalidest Ameerika Ühendriikides ja kogu maailmas. AAPOR on välja töötanud oma eetikakoodeksi, mida järgivad suur hulk küsitlusuuringuid läbi viivad ettevõtted ja organisatsioonid eriti Ameerika Ühendriikides. Nende kirjeldatud eesmärk on toetada usaldusväärset ja eetilist praktikat avaliku arvamuse ja küsitlusuuringute läbiviimisel ning edendada uurimistulemuste teadlikku ja asjakohast kasutamist (About us – Who we are, i.a.). Detailselt on AAPOR eeskirja nõuded kirjeldatud lisas 6.

2.1.3 ISO 20252

Rahvusvaheline Standardiorganisatsioon (ISO) on iseseisev ja valitsusväline organisatsioon, mis töötab välja ja avaldab rahvusvahelisi standardeid paljude tööstusharude ja tegevuste jaoks. ISO standardid hõlmavad mitmesuguseid valdkondi, sealhulgas tehnoloogia, tervis ja ohutus, keskkond, kvaliteedijuhtimine ja palju muud. ISO on välja töötanud üle 24 500 rahvusvahelise standardi. ISO asutati aastal 1947. ISO 20252 on rahvusvaheline standard turu-, arvamuse- ja sotsiaaluuringute jaoks, mille on välja töötanud Rahvusvaheline Standardiorganisatsioon (ISO). See annab suunised uurimisprojektide kavandamiseks, rakendamiseks ja aruandluseks, sealhulgas avaliku arvamuse küsitlusteks. Standardi eesmärk on tagada järjepidev ja professionaalne uurimistöö, keskendudes andmete kvaliteedile ja tulemuste kehtivusele (About Us..., i.a.). Detailselt on ISO 20252 standardi nõuded kirjeldatud lisas 7.

2.1.4 WAPOR

Üleilmne Avaliku Arvamuse Uuringute Ühing (WAPOR) on aastal 1947 asutatud professionaalne selts, kuhu kuulub umbes 500 akadeemiliste ja äriliste elukutsete esindajat enam kui 50 riigist, kes jagavad teavet avaliku arvamuse uurimise valdkonnas konverentside,

publikatsioonide ja isiklike kontaktide kaudu. WAPORi ametialase eetika ja töövõtete eeskiri on suunised ja standardid avaliku arvamuse uurimise eetiliseks ja professionaalseks läbiviimiseks. Selle eesmärk on tagada raamistik avaliku arvamuse uuringute läbi viimiseks ausal ja lävipaistval viisil. Antud standard hõlmab mitmesuguseid teemasid, näiteks privaatsust ja konfidentsiaalsust, uurimismeetodite täpsust, uurimistulemuste õiglast ja erapooletut esitamist (About WAPOR..., i.a.).

WAPOR-i eeskiri ei ole sama, mis on ESOMAR/WAPOR eeskiri. ESOMAR/WAPOR eeskiri on antud kahe organisatsiooni koostöö eesmärgiga täiendada ICC/ESOMARi rahvusvahelist turu- ja sotsiaaluuringute koodeksit detailidega küsitlusuuringute kohta. WAPOR-i eeskiri on iseseisev ja täielikult WAPOR-i organisatsioonile kuuluv, kus küsitlusuuringute raportites nõutav informatsioon on võrreldavalt väikene osa suuremast eetikakoodeksist (WAPOR, 2021). Detailselt on antud nõuded kirjeldatud lisan 8.

2.2 Eeskirjade ja standardite võrdlus

Küsitlusuuringute raportite puhul on ESOMAR-i, AAPOR-i, ISO ja WAPOR-i standardid informatsiooni avaldamise üldjoontes sarnased, aga esinevad mõned tähtsad erinevused. Enne erinevuste ja sarnasuste analüüsi tuleb selgeks teha mõned võimalikku segadust tekitavad punktid. ESOMAR-i puhul on antud uurimistöös kasutatud kahte erinevat dokumenti, ESOMAR/GRBN standard ja ESOMAR/WAPOR standard. ESOMAR/GRBN standard toob välja informatsiooni, mis on pigem asjakohane informatsioon esitamiseks küsitlusuuringu tellijale, ESOMAR/WAPOR standard toob välja informatsiooni, mis on pigem asjakohane informatsioon esitamiseks avalikkusele. Kuna teised küsitlusuuringute standardite organisatsioonid eriti vahet selles osas ei tee, on antud uurimistöös käsitletud ESOMAR/GRBN ja ESOMAR/WAPOR standardite avalikustamisinformatsioon ühese ESOMAR-i standardina.

Antud uurimistöös on vaatlemise all küsitlusuuringute meetodika kirjelduse detailsus uuringuraportites ja kuivõrd need vastavad eeskirjades antud juhiste ja kriteeriumidele informatsiooni avalikustamiseks. Töö fookus on informatsioonil, mis peab olema küsitlusuuringute raportites kirjas, mitte informatsioonil, mille uuringu korraldaja peab kättesaadavaks tegema, kui seda küsitakse. Eelnevalt on välja toodud ESOMAR, AAPOR ja WAPOR standardite puhul ka need detailid ja informatsioon, mille küsitlusuuringu läbiviija peab esitama juhul, kui keegi seda taotleb, aga selles osas puudutab võrdlus ainult neid aspekte, mida nõutakse olema uuringu läbiviijate poolt esitatud küsitlusuuringute raportites.

2.2.1 Nõuded kõikides eeskirjades

Kõikides käsitletud standardites on nõutud, et oleks välja toodud uuringut läbiviivad isikud või organisatsioon ja andmete kogumise kuupäevad. Need on ainukesed kaks aspekti/nõuet mis on kõigis neljas käsitlevas standardis olemas erinevusteta või ainult minimaalsete sõnaliste erinevustega.

Järgnevalt on käsitletud informatsioon, mida nõutakse kõigis neljas käsitletud standardis mingil määral, aga esinevad suured või väikesed erinevused:

- 1) ESOMAR, AAPOR, ISO 20252 ja WAPOR standardites on kõigis nõutud, et oleks välja toodud, kes uuringut rahastas või kliendi nimi, nendest kõigist on märkimisväärne WAPOR-i standardi kõrgem detailsus, kuna selles standardis on ka nõutud kirjeldada rahastamisallikaid, kui uuringu tellija ja rahastaja erinevad.
- 2) Kõigis käsitletud neljas standardis on nõutud, et küsitlusuuringu raportites oleks mingil määral sihtpopulatsiooni määratletud. ESOMAR-i, ISO 20252 ja WAPOR-i standardit teevad seda väga üldiselt. ESOMAR-i eeskirjas ja ISO20252 standardis on nõutud sihtpopulatsiooni definitsiooni. WAPOR-i standardis on nõutud, et oleks kirjeldatud populatsioon, millele uuringu tulemused on üldistatud. Nende standardite nõuetega on seoses sihtpopulatsiooni määratlemisega AAPOR-i standard tunduvalt detailsem, nõudes kirjeldust populatsiooni määratlemiseks kasutatud kriteeriumitest (täpsemalt uuritavast ühiskonnarühmast, kuidas populatsioon uuringuks valiti, populatsiooni asukoht, vanus, muud sotsiaalsed või demograafilised tunnused, mida kasutati populatsiooni valimiseks, aja lõikes);
- 3) Valimi koostamise meetodite aspektis on kõik neli standardit sarnased. ESOMAR-i standardis on nõutud kirjeldust valimi disainist ja valikuprotseduurist, mis tähendab põhimõtteliselt kirjeldust kasutatud valimimeetodist. AAPOR-i standardis on nõutud selgesõnalist kirjeldust, kas valim koostati tõenäosuspõhisel või mittetõenäosuspõhisel meetodil, mis on nõue, mida võib lugeda detailsemaks võrreldes ESOMAR-i üldisema nõudega. ISO 20252 standardis on nõutud kirjeldust kuidas valimiraamist valim võeti. WAPOR-i standardis on nõutud, et oleks välja toodud meetod, mille abil valim võeti sealhulgas valimitüüp (tõenäosus, kvoot, paneelid jne), mis on sarnaselt AAPOR-i standardiga detailsem ja arusaadavam;
- 4) ESOMAR, AAPOR, ISO 20252 ja WAPOR standardites on nõutud erineva täpsusega informatsiooni valimiraamide ja valimi sihtpopulatsioonile esinduslikkuse kohta. ESOMAR-i standardis on nõutud, et oleks kirjeldatud valimi raam ja selle maht ning

valimi geograafiline ulatus (sh kas mõni grupp jäi valimist välja). AAPOR-i standardis on nõutud, et tõenäosuspõhise valimi spetsifikatsioon peaks sisaldama valimiraamide või loendite kirjeldust (kui kasutatakse raami, loendit või paneeli, peaks kirjeldus sisaldama valimi või loendi tarnija nime ja loendi olemust ning kirjeldus peaks hõlmama populatsiooni katvust, sealhulgas kirjeldama populatsiooni mis tahes osa, mida disain ei hõlma). ISO 20252 standardis on nõutud, et küsitlusuuringu raportis peaks olema välja toodud valimi detailid sealhulgas valimiraam või sellele vastav andmekogum ning hinnang kuivõrd hästi valim sihtpopulatsiooni esindab ja selle järeldused WAPOR-i standardis on nõutud, et oleks kirjeldus mil määral valimiraami koostamine ja valimidisaini rakendamine õnnestus, lisaks on mainitud ka seda, et paneelide puhul peaks olema kirjeldatud paneeliliikmete värbamine ja paneeli haldamine. Valimiraamide kirjelduse aspektis on kõigil neljal standardil erinevused. ESOMAR-i eeskirjas on nõuded valimiraami kohta üldisemad ja geograafilise ulatuse kirjelduse nõudmine on ainult osa sihtpopulatsiooni esinduslikkusest. AAPOR-i standardis võib lugeda antud osa detailseks, selles on ka osa, mida teised standardid otseselt ei käsitle, nimelt valimiraami väljastaja välja toomise nõue. ISO 20252 standardi nõuded seoses valimiraamidega on detailsed ja samas nõuavad kirjeldust sihtpopulatsiooni esinduslikkusest ja selle järeldustest. WAPOR-i standardi juures on valimiraamide aspektis kirjeldus üldine, aga mainimist väärt on see, et on eraldi välja toodud nõuded paneelide jaoks, seda teised standardid ei tee, ainult AAPOR-i standardis on paneelid mainitud, aga üldiselt;

- 5) Valimimahtude aspekti kirjeldamist on nõutud mingil määral kõigis neljas käsitletud standardis. ESOMAR-i standardis on ainult nõutud, et küsitlusuuringute raportites oleks välja toodud netovalimi maht. AAPOR-i standardis on nõutud, et oleks välja toodud valimi suurused (iga valimi raam eraldi, kui kasutati mitut raami), esitatud valimi suurused eraldi iga erineva kasutatud andmekogumise meetodi kohta (küsitluste juures lisada iga kasutatud raami, loendi või paneeli valimi suurused). ISO 20252 standardis on nõutud, et oleks välja toodud planeeritud ja saavutatud valimi erinevuste põhjused ja kuidas nendega seotud probleemidega tegeleti ning indiviidide arvud alamrühmades. WAPOR-i standardis on nõutud, et oleks välja toodud algselt võetud valimi ja netovalimi mahud ning tehtud valimite eripärade võrdlus, lisaks nõutakse WAPOR-i standardis, et oleks välja toodud kogu valimi ja alamgruppide mahud (kui tulemusi esitatakse alamgruppi) ning eristatud, millised tulemused põhinevad valimi alaosadel, mitte tervel valimil. ESOMAR-i standard on kõige nappisõnalisem, nõudes ainult

netovalimi mahtu. AAPOR-i standard on detailsem võrreldes ESOMAR-i standardiga valimimahtude aspektis, nõudes mahte iga valimi raami kohta eraldi ja iga kasutatud andmekogumise meetodi kohta eraldi. ISO 20252 ja WAPOR-i standardid on valimimahtude nõuetes sarnased, nõudes planeeritud ja saavutatud mahte ja eripärade võrdlust. WAPOR-i standard esitab kõige detailsemad nõuded alamgruppide jaoks;

- 6) ESOMAR, AAPOR, ISO 20252 ja WAPOR standardites nõutakse, et oleks välja toodud andmete kogumise meetodid. ESOMAR-i ja ISO 20252 standardites nõutakse väga üldiselt, et oleks välja toodud küsitlusuuringu läbiviimise meetod/andmete kogumise meetodid. AAPOR-i standardis on nõutud kirjeldus andmete kogumise strateegiast (küsitlus, fookusgrupp, kontentanalüüs), kirjeldus andmete kogumise meetoditest ja viisidest, ning välja toodud küsitluskeeled. WAPOR-i standardis on nõutud kirjeldust kasutatud küsitlusviisidest ja andmekogumise meetoditest ning kasutatud küsitluskeelte välja toomist. AAPOR-i ja WAPOR-i standardid on detailsemad võrreldes ESOMAR-i ja ISO 20252 standarditega, tuues välja nõude küsitluskeelte esitamiseks;
- 7) Kasutatud vahendeid nagu küsimustikke on nõutud küsitlusuuringu raportites olemas olema kõigis neljas käsitletud standardis. ESOMAR-i standardis on nõutud kasutatud vahendite koopiaid (nt küsimustik), mis on väga üldine. AAPOR-i standardis on nõutud kirjeldust mõõteriistadest ja instrumentidest, see hõlmab küsimustikke koos küsimuste ja vastusevalikutega, kuvakaarte, vinjette või skripte, mida kasutatakse intervjuude või arutelude juhtimiseks. AAPOR-i standardis on ka nõutud, et küsitlusuuringu raportites oleks välja toodud kõigi mõõtmisvahendite täpne sõnastus ja esitlus tulemuste esitamisel. ISO 20252 standardis on nõutud välja tuua küsimustikud, kõik osalejatele esitatud visuaalsed materjalid või näitekaardid ja muud asjakohased andmete kogumise dokumendid. WAPOR-i standardis on nõutud täieliku küsimustiku e-koopia olemasolu kõigis küsitlusel kasutatud keeltes ja lisaks ka kirjeldust intervjuerijatele esitatud juhistest. Mõõteriistade ja instrumentide kirjelduse nõudmises on kõige detailsemad AAPOR ja ISO 20252 standardid. AAPOR-i eripära on see, et on nõutud täpset sõnastust tulemuste esitamisel. WAPOR-i standardi juures on märkimisväärne see, et on nõutud küsimustikke koopiaid kõikides kasutatud keeltes, mis on aspekt, mida teised standardid ei nõua;
- 8) Kõigis neljas käsitletud standardis on nõutud mingil määral kirjeldust andmete puhastamisest ja järeltöötlemisest. ESOMAR-i standardis on nõutud, et oleks kirjeldus andmete puhastamisest või muudest välitöö järgsetest kohandustest. AAPOR-i standardis on nõutud kirjeldust sellest, kuidas andmeid järeltöödeldi ja millised

protseduure andmekvaliteedi tagamiseks kasutati, on nõutud kirjeldus sellest, kas uurijad kasutasid kehtivuskontrolle, näiteks tähelepanukontrolle või loogikakontrolle. AAPOR-i standardis on nõutud järgnevaid kirjeldusi sellest, kas uurijad välistasid vastajaid: kes kiirustasid läbi uuringu või täitsid uuringu teatud ajapiiranguga; kas uurijad teostasid mingisuguse kontrolli, et uuringu sisu ei tulenenud robotitest või väljamõeldud profiilidelt; kas uurijad võtsid intervjuu läbinutega (kui intervjuud toimusid) uuesti kontakti, et kinnitada nende identiteeti ja kontrollida seda kas intervjuu üldsegi toimus; kas uurijad kasutasid meetmeid, et takistada vastajatel küsitlust rohkem kui üks kord täitmast. AAPOR standard nõuab ka kirjeldust sellest, kas kasutati andmete imputeerimist, kas järeltöötuse käigus mingeid andmeid eemaldati või asendati. ISO 20252 standardis on nõutud, et oleks kirjeldatud andmeanalüüs ja imputeerimisprotseduurid ning kirjeldatud meetodeid välitöötajate töö kontrollimiseks. WAPOR-i standard andmete puhastamist ja järeltöötlemist ei käsitle. Selgelt võrreldes AAPOR-i standardi nõuetega on ESOMAR ja ISO 20252 standardid väga üldised selles aspektis. ISO 20252 standardi juures on märkimisväärne nõue, et oleks kirjeldatud meetodid välitöötajate töö kontrollimiseks, mida teised standardid ei nõua. AAPOR-i standard on andmete kvaliteedikontrolli aspektis kõige detailsem;

- 9) Kõik neli käsitletud standardit nõuavad kirjeldust kaalude kasutamisest. ESOMAR-i standardis on nõutud, et oleks kirjeldatud andmete kaalumist ja nende kaalude tunnused. AAPOR-i standardis on nõutud, et oleks kirjeldus sellest kuidas andmeid kaaluti, kuidas kaalud arvutati, sealhulgas kasutatud muutujad ja kaalumisparameetrite allikad. ISO 20252 standardis on nõutud lihtsalt, et oleks kirjeldatud kaalumisprotseduurid, kui andmeid on kaalutud. Sarnaselt on nõutud WAPOR-i standardis väga üldiselt nõutud kaalumisprotseduuride kirjeldust. ESOMAR-i, ISO 20252 ja WAPOR-i standardite nõuded seoses kaalumise informatsiooni esitamiseks on väga üldised, AAPOR-i standard on märkimisväärselt detailsem selles aspektis;
- 10) Kõigis neljas käsitletud standardis on nõutud, et küsitlusuuringu raportis oleks avaldus, mis tunnistab antud uuringu sisulisi piiranguid. ESOMAR-i standardi järgi on see kirjeldatud kui avaldus järeltöötajate kehtivust mõjutavate sisuliste piirangute kohta. AAPOR-i standardis on nõutud üldist avaldust, mis tunnistab uuringudisaini ja andmete kogumise piiranguid. ISO 20252 standardis on nõutud avaldust järeltöötajate kehtivust mõjutavate oluliste piirangute kohta (kui selliseid piiranguid esineb). WAPOR-i standard on väga erinev teistest standarditest, selles ei ole nõutud kogu uuringut puudutavat avaldust, vaid hoopiski teavitust probleemidest seoses sihtpopulatsiooni

kaetusega: uuringu läbiviija peab teavitama kõikidest probleemidest, mille tõttu ei ole uuring sihtpopulatsiooni suhtes esinduslik, sealhulgas (aga mitte ainult) piirkondlikud piirangud, kohalikud olud, *force majeure*, ilmaolud, hoonetesse mittepääsemine, poliitiline vägivald, tervishoiualased piirangud, valitsuse kehtestatud piirangud. ESOMAR-i, AAPOR-i ja ISO 20252 eeskirjades ja standardites ei ole selles aspektis märkimisväärseid erinevusi. WAPOR-i nõuded on head, et sihtpopulatsiooniga seotud probleeme raportis välja tuua, aga see jätab välja nõude uuringu teostajatele esitada avaldus probleemide kohta, millel ei ole sihtpopulatsiooniga tegemist.

2.2.2 Nõuded vähemalt kahes eeskirjas

Järgnevalt on käsitletud informatsioon, mille välja toomist ja kirjeldamist nõutakse küsitlusuuringute raportites vähemalt kahes standardis, aga mitte kõigis:

- 1) Alltöövõtmine on aspekt, mida käsitlevad ESOMAR-i ja ISO 20252 standardid. AAPOR ja WAPOR standardid seda ei käsitle. ESOMAR-i standardis on nõutud, et küsitlusuuringute raportites oleks välja toodud alltöövõtjad (kui neid on). ISO 20252 standardis on nõutud täielikult või osaliselt allhanke korras tellitud teenuste identifitseerimine. Selles aspektis on detailsem ISO 20252 standard, kuna see nõuab, et oleks esitatud missugused osad tööst on tehtud alltöövõtjate poolt või nende abiga, ESOMAR nõuab ainult alltöövõtjate kasutamise tuvastamist;
- 2) Vastamis- ja osalemismäär on aspekt, mille käsitlemist nõuavad erinevatel määradel ESOMAR, ISO 20252 ja WAPOR standardid. AAPOR standard selle kirjeldust ei nõua. ESOMAR-i standardis on nõutud, et oleks esitatud vastamis- või osalemismäär ja kuidas see arvutati. ISO 20252 standardis on nõutud, et oleks esitatud vastamismäär tõenäosusliku valimi puhul, välja toodud vastamismäära definitsioon ja arvutuskäik ning esitatud osalemismäär mittetõenäosusliku valimi puhul. WAPOR-i standard nõuab, et oleks esitatud mittevastamise määr ja kuidas see arvutati. Kolmest standardist, mis vastamis- ja osalemismäära käsitlemist nõuavad on kõige detailsem ISO 20252, kuna see eristab vastamis- ja osalemismäära tõenäosuslike ja mittetõenäosuslike valimite juures. Siin tuleks lisaks mainida, et AAPOR-i eeskirja puhul on nõutud vastamis- ja osalemismääradega seostuva informatsiooni esitamist maksimum 30 päeva jooksul, kui seda uuringu läbiviijalt palutakse. Antud kirjeldused sellest aspektist on tegelikult võrreldes ESOMAR-i, ISO20252 ja WAPOR-i standarditega detailsemad, seega on need kasutuses töö kirjanduse ülevaate osas, aga antud võrdluse osas on käsitletud ainult seda informatsiooni, mis käsitlevates standardites peab olema

küsitlusuuringute raportites kirjas, mitte informatsioonil, mille uuringu korraldaja peab kättesaadavaks tegema, kui seda küsitakse;

- 3) Koostöö saavutamise strateegiad on aspekt, mida nõuavad erinevatel määradel ESOMAR, AAPOR ja ISO 20252 standardid. WAPOR-i standardis seda informatsiooni nõutud ei ole. ESOMAR-i standardis on nõutud kirjeldust kasutatud rahalistest motivaatoritest (kui neid on) ja kuidas neid kasutati. AAPOR-i standardis on nõutud, et oleks kirjeldatud üksikasjad kõigi koostöö saavutamiseks kasutatud strateegiate kohta (nt eelkontaktid, kirjad ja skriptid, rahalised motivaatorid ja nende kättetoimetamise viis, kontaktid osalemises keeldunute ümberveenmiseks) olenemata sellest, kas osalemine on uuringu, rühma, paneeli või konkreetse uurimisprojekti jaoks. ISO 20252 standardis on nõutud kirjeldust kasutatud rahalistest motivaatoritest (kui neid on). Selgelt on ESOMAR ja ISO 20252 samasuguselt üldised selles aspektis. AAPOR-i standard on koostöö saavutamiseks kasutatud strateegia kirjelduse nõuetes mitu korda detailssem;
- 4) Osalejatega kontakteerumise kirjeldamist nõuavad AAPOR ja WAPOR standardid. ESOMAR ja ISO 20252 standardid seda ei nõua. AAPOR-i standardis on nõutud, et küsitluste, fookusgruppide ja muude intervjuude puhul tuleb esitada selge kirjeldus meetodite kohta, mille abil osalejatega ühendust võeti, neid valiti, värvati või muul viisil ühendust võeti või kuidas neid kohati. Kirjeldus vajab ka detaile kõlblikkuse nõuete ja/või võimaliku üle-esindatuse kohta valimis. WAPOR-i standardis on nõutud, et oleks kirjeldatud meetodid värbamiseks ja konkreetsed valikuprotseduurid. Siin on märkimisväärselt kõrgema detailsusega AAPOR-i standardi nõuded;
- 5) Välitöötajate arv ja uuringu andmete kogujad on aspekt, mille kirjeldamist nõuavad ISO 20252 ja WAPOR standardid. Seda ei nõua ESOMAR ja AAPOR standardid. ISO 20252 standardis on nõutud, et oleks välja toodud välitöötajate arv. WAPOR standardis on nõutud, et oleks kirjeldatud, kes on uuringu andmete koguja(d), andmete töötleja(d) ja valimiandmete väljastaja(d). Selles aspektis on väga detailsete nõuetega WAPOR-i standard;
- 6) Tulemuste täpsuse kirjeldust nõuavad AAPOR, ISO 20252 ja WAPOR standardid, ESOMAR-i standard neid detaile ei nõua. AAPOR-i standardis on nõutud kirjeldus, kus on välja toodud tõenäosusliku valimiga uuringu puhul esitatud hinnangud valimivea kohta ja arutatud, kas kirjeldatud valimiviga on kohandatud, võttes arvesse valimidisaini mõju tulenevalt kaalumisest, klastrite kasutamisest valimi moodustamisel või teistest teguritest. Mittetõenäosusliku valimiga uuringu puhul peab olema välja toodud

tulemuste täpsuse näitajad juhul, kui nad on defineeritud ja selgitatud, lisaks kirjeldatud kuidas vastav mudel on koostatud, selle eeldused valideeritud ja näitajad arvutatud. ISO 20252 nõuab veapiiri välja toomist (kui kohane) ja kirjeldust tulemuste usaldusväärsest, sealhulgas valikuvea hinnangut (juhul, kui on kasutatud tõenäosuslikke valimeid) ja valikust sõltumatu vea hinnanguid. WAPOR-i standardis on nõutud, et küsitlusuuringu raportis on kirjeldus tulemuste täpsusest, sealhulgas kuid mitte ainult, valikuvea hinnangud, valikudisaini mõjud, kaalude arvutamise kirjeldused ja kaalumise mõju uuringutulemustele. Lisaks defineeritud ja esitatud kasutatud valikumeetodi täpsust kirjeldavad näitajad. Kõik kolm standardit, kus on nõutud tulemuste täpsuse kirjeldust on sarnase detailsusega, aga AAPOR-i standard on neist üksikasjalikum, kuna see võtab selgemini arvesse tõenäosuslike ja mittetõenäosuslike valimite erinevusi.

2.2.3 Nõuded ainult ühes eeskirjas

Järgnevalt on välja toodud informatsiooni nõuded, mis esinevad ainult ühes neljas käsitletud eeskirjast ja standardist. AAPOR-i eeskiri nõuab, et oleks intervjueri vahendusel toimunud küsitluse puhul ära toodud andmekogumise piirkond. AAPOR-i eeskiri nõuab, et oleks selgesõnaliselt kirjeldatud igasugust kvootide kasutamist. AAPOR-i eeskiri nõuab, et sisu analüüsimisel inimkodeerijate abil tuleb raporteerida kodeerijate arv, kas kodeerijatevahelised usaldusväärse hinnangud arvutati mis tahes muutujate jaoks ja sellest saadud hinnangud. AAPOR eeskiri nõuab kirjeldust sellest, kas mis tahes kodeerimist on teinud tarkvara või inimkodeerijad (või mõlemad), kui kasutati automaatset kodeerimist, tuleb nimetada kasutatud tarkvara ja kirjeldada kasutatud parameetreid või otsustusreegleid. Sellised täiesti unikaalsed nõuded esinesid ainult AAPOR-i eeskirja puhul.

2.2.4 Eeskirjade ja standardite võrdluse kokkuvõte

Võttes arvesse kõiki antud osas käsitletud aspekte võib kokkuvõtvalt öelda, et üldiselt on kõige detailsem AAPOR-i eeskiri ja kõige nipsisõnalisem ESOMAR-i eeskiri. ISO 20252 standardil ja WAPOR-i eeskirjal mõlemal leiduvad mõned tähelepanuväärsed aspektid, mida kirjeldatakse detailsemalt võrreldes AAPOR-i ja eriti ESOMAR-i eeskirjadega, näiteks paneelide kirjeldamisega seotud nõuded, planeeritud ja saavutatud valimimahtude võrdlemise nõuded, välitöötajate arvu ja uuringu andmete kogujate kirjeldamise nõuded ning vastamis- ja osalemismäärade esitamise nõuded.

3. METOODIKA

3.1 Valim

Antud uurimistöö valimi moodustasid Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel viimasel kaheksal aastal (2015–2022) sotsiaalvaldkonnas koostatud aruanded, mis sisaldasid kvantitatiivseid küsitlusuuringud. Valimisse kaasati uuringud, milles kvantitatiivne küsitlusuuring oli terve uuringu aluseks või vähemalt üks eraldi osa laialdasemast uuringust, kus rakendati teisi uuringumeetodeid. Tööst jäid välja kõik Haridus- ja Teadusministeeriumi või selle allasutuste poolt läbiviidud uuringud. Selliste küsitlusuuringute puhul, kus ei olnud võimalik selgelt määratleda, kas tegemist on kvantitatiivse küsitlusuuringuga jäid valimist välja. Valimist jäid välja sellised raportid, kus kirjeldati ainult juba varasemalt läbi viidud kvantitatiivsete küsitlusuuringute tulemusi.

Valimi moodustamiseks kasutasin ainult Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel leitavaid uuringute raporteid. Igasugune informatsioon valimis olevate uuringute kohta, mis oleks olnud leitav väljaspool Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehte kasutusse ei läinud. Kokku leidis 2015–2022 ajavahemikus Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehelt 165 unikaalset uuringut või analüüsi (kaasarvatud ministeeriumi analüütikute endi poolt läbiviidud tööd), nendest uuringutest ja analüüsides moodustus lõpuks sobilikuks valimiks 30 raporti, mis sisaldasid kvantitatiivseid küsitlusuuringuid.

3.2 Meetod

Antud uurimistöö analüüsi tegemiseks kasutasin kontentanalüüsi. Kontentanalüüs on uurimismeetod, mille käigus uuritav meedium süstemaatiliselt kirja pannakse ja analüüsitakse (Neuman, 2011: 49). Selle uurimistöö kontekstis on seda parem kirjeldada kui meetodit, mille abil saab teksti omadusi mõõta arvuliselt, mis võimaldab andmeid omavahel kvantitatiivselt analüüsida (Lagerspetz, 2017: 190). Kontentanalüüsi peamised abivahendid on kodeerimisjuhend ja kodeerimisleht (Lagerspetz, 2017: 191). Kodeerimisjuhend on kogus juhiseid kodeerijatele, mis sisaldab kõiki võimalikke kategooriaid iga kodeeritava dimensiooni kohta. See sisaldab: kõigi muutujate loendit; iga muutuja alla kuuluvaid erinevaid kategooriaid; igale kategooriale vastavaid numbreid (st koodid); ja juhised selle kohta, kuidas iga aspekt üksteisega seotud on, ja mis tahes tegurid, mida tuleks arvesse võtta igale dimensioonile konkreetse koodi määramisel (Bryman, 2012: 299). Tavaline kodeerimisleht on tabel, kuhu iga muutuja väärtused sisse kantakse, igale analüüsiüksusele vastab tabelis üks rida ja igale muutujale on oma veerg (Lagerspetz, 2017: 192). Kodeerimisjuhendi puhul on oluline tagada

kodeerijate vaheline kooskõla ehk intersubjektiivsus hoolimata sellest, kas tööd teeb ainult üks isik või mitu (Bryman, 2012: 299). Intersubjektiivsus tähendab, et analüüsi tulemused peaksid olema põhimõtteliselt samad hoolimata sellest, kes seda teostab. Seega muutujad ja väärtused peaksid olema defineeritud viisil, mida ei ole mitut erinevat viisi võimalik tõlgendada. Läbi intersubjektiivsuse tagamise on võimalik vältida kahte ohtu, esiteks süstemaatilist viga (põhjuseks kodeerijate erinev arusaam muutujatest ja nende väärtuste sisust) ja teiseks kodeerimise juhuslikkust (Lagerspetz, 2017: 193).

Kontentanalüüsiks võib eristada kahte lähenemist, teksti nähtava sisu ja teksti peidetud sisu analüüsimist. Teksti nähtava sisu analüüsimine tähendab, et uurija piirdub selle kirjeldamisega, mis on analüüsitavast tekstist ühemõtteliselt leitav ehk ei rakendata mingisugust ridade vahelt lugemist. Teksti peidetud sisu analüüsimine tähendab, et lisaks teksti nähtava sisu analüüsimisele analüüsitakse ka latentset ehk otseselt välja ütlemata sisu (Lagerspetz, 2017: 194).

Kontentanalüüsi eelised on: tegemist on väga läbipaistva uuringumeetodiga; see on enamjaolt meetod, mis ei nõua uurija otsest kontakti uuritavatega; see on väga paindlik meetod. Kontentanalüüsi kitsaskohad on: see saab olla ainult nii kvaliteetne kui dokumendid, mille kallal uurija töötab; on peaaegu võimatu välja töötada kodeerimisjuhend, mis ei too kaasa kodeerijate enda poolset subjektiivset tõlgendamist; raske on leida vastuseid „miks“ küsimustele (Bryman, 2012: 304-307).

Käesolevas töös on kasutatud kodeerimisjuhendid koos muutujate ning muutujate väärtustega välja toodud lisades 2 ja 3.

3.3 Kodeerimisjuhendite koostamine ja analüüsiprotsess

Antud uurimistöö kodeerimisjuhendite koostamisel lähtusin tutvustatud eeskirjadest ja standarditest. Esimese kodeerimisjuhendi eesmärgiks oli hõlmav ja detailne olemus, selle peamiseks allikaks ja aluseks kasutasin AAPORi eeskirja ja täiendasin seda WAPORi eeskirja ja ISO 20252 standardi informatsiooniga.

Teine kodeerimisjuhend sai loodud ESOMAR-i eeskirjade põhjal, kuna palju küsitlusuuringuid läbiviivaid organisatsioone Eestis järgivad oma töös ESOMAR-i põhimõtteid. Teine kodeerimisjuhend on koostatud kahe ESOMAR-i eeskirja dokumendi põhjal, milles oli leitav kirjeldus selle kohta, missugune informatsioon tuleks küsitlusuuringu kohta kättesaadavaks teha. Need dokumendid olid ESOMAR/WAPOR küsitlusuuringute ja avaldatud küsitluste juhis ning ESOMAR/GRBN juhend uurijatele ja klientidele, kes osalevad algandmete kogumises.

ESOMAR-i eeskirjad on kasulikud, aga teistega võrreldes pigem üldised ja võimaldavad küllaltki paindlikku tõlgendust sellest, milline informatsioon kui põhjalikult tuleks küsitlusuuringu metoodika kohta kättesaadavaks teha. Seetõttu on, lähtudes põhimõttest, et üksikasjalikum informatsioon metoodika kohta võimaldab uuringu kvaliteeti täpsemalt hinnata, koostatud kõigi töös võrreldud eeskirjade põhjal kodeerimisjuhend, mis võtab arvesse eeskirjades välja toodud detailsemaid juhiseid metoodika avalikustamiseks. ESOMAR/GRBN eeskirjas on metoodika avalikustamise juhise juures välja toodud, et uurijad peaksid üle vaatama põhjalikuma kogumi nõuetest, missugune informatsioon tuleks küsitlusuuringu kohta kättesaadavaks teha, mis on etteseadud ISO 20252:2019 standardis. ESOMAR ise soovitab AAPOR-i välja töötatud juhiseid ja definitsioone vastamismäärade ja osalusmäärade jms arvutamiseks. ESOMAR-i eeskirjad on üldisemad, siiski (ilmselt selleks, et sobida juhisteks erinevat tüüpi uuringutele) eeldab ka ESOMAR, et küsitlusuuringu metoodika kirjeldus võiks olla võimalikult täpne ning organisatsioonide, mis järgivad ESOMAR-i eeskirju, aruanded võiksid vastata ka teiste töös käsitletud erialaorganisatsioonide eeskirjade kriteeriumitele.

Enamus kodeerimisjuhendites olevast sai valmis enne kodeerimise alustamist, kodeerimise käigus nägid kodeerimisjuhendid minimaalseid muutuseid - peamiselt küsimuste sõnastuses. Analüüsi käigus kodeerisin peaaegu täielikult teksti nähtavat sisu, teksti peidetud sisu kodeerimine esines ainult mõne spetsiifilisema küsimuse juures. Fookus oli teksti nähtaval sisul, kuna esiteks on see standard kontentanalüüsi teostamisel ja teiseks läks see paremini kokku käesoleva uurimistöö ideega, et leida missugune informatsioon küsitlusuuringute raportites esitatud on. Kui tähtsa informatsiooni leidmine töö metoodika kohta on võimalik ainult ridade vahelt lugemisega, siis on juba tegemist ebaõnnestunud kirjeldusega, kuna töö metoodika peaks olema selgesõnaliselt välja loetav. Teksti peidetud sisu analüüsisin minimaalsel määral – see oli eriti vajalik valimimeetodite ja sellest sõltuvate küsimuste kodeerimisel. Näiteks hinnates, kuivõrd selgelt oli antud küsitlusuuringute raportites kirjeldatud kasutatud valimimeetodeid, hindasin teksti nähtavat sisu ehk kõrget hinnangut ei saanud tööd, kus ei olnud selgelt väljendatud, missugust valimimeetodit on kasutatud. Siiski rakendasin teksti peidetud sisu analüüsimist juhul, kui tegemist oli näiteks kõikse valimiga, mille puhul oli valimidisaini olemus selgelt arusaadav, aga seda ei toodud otseselt välja. Lisaks analüüsisin teksti peidetud sisu, et anda hinnanguid aspektidele, mis sõltusid valimimeetodist, selle valimi tõenäosuslikkusest või mittetõenäosuslikkusest nagu valimiviga, vastamis- ja osalemismäär. Analüüsisin teksti peidetud sisu juhul, kui see oli vajalik edaspidiste küsimuste hindamiseks

(teksti peidetud sisu analüüsimisel saavutatud tulemused ei muutnud originaalselt hinnatava küsimuse hinnangut).

Kodeerimise teostamiseks ja analüüsi tegemiseks kasutasin programmi MS Excel. Kõik tabelid ja joonised said tehtud samas keskkonnas.

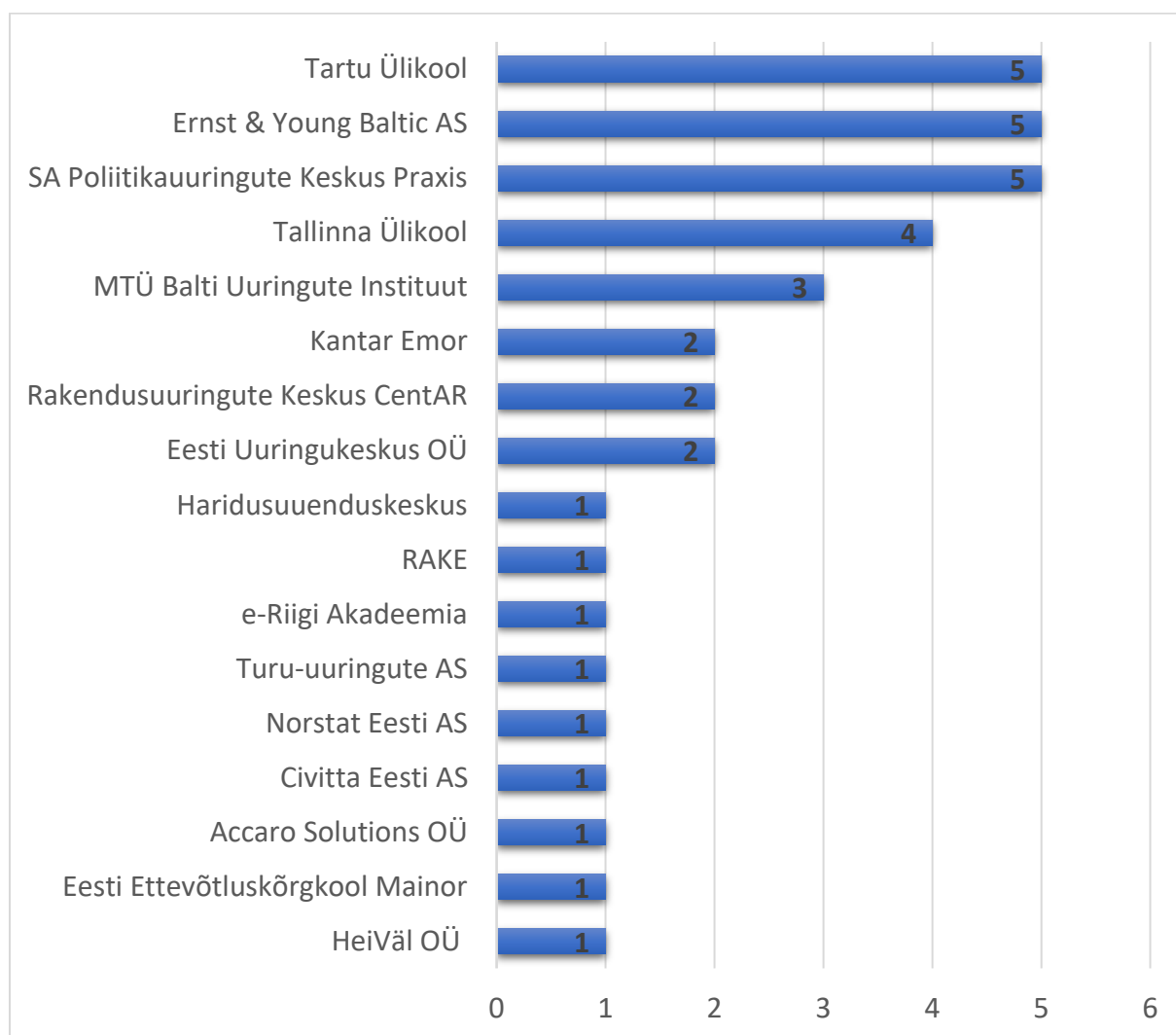
3.4 Piirangud

Kontentanalüüsiga esines mõningaid probleeme. Paljude küsitlusuuringute raportite puhul ei piisanud ainult meetodika osa lugemisest ja selle hindamisest, palju vajalikku informatsiooni võis leida sellest väljaspool, tihti ootamatutes ja raskesti leitavates kohtades. See võib ka tähendada, et kodeerimises võib olla puudusi, kuna on võimalik oletada, et midagi jäi kahe silma vahele. Nagu 3.2 meetodi osas on välja toodud - üks kontentanalüüsi kitsaskoht on see, et töö eeldab kodeerija enda poolset subjektiivset tõlgendamist, mis võib ka tähendada, et kõik analüüsitud raportid ei saa antud hinnangutes täielikult kattuda.

4. TULEMUSED

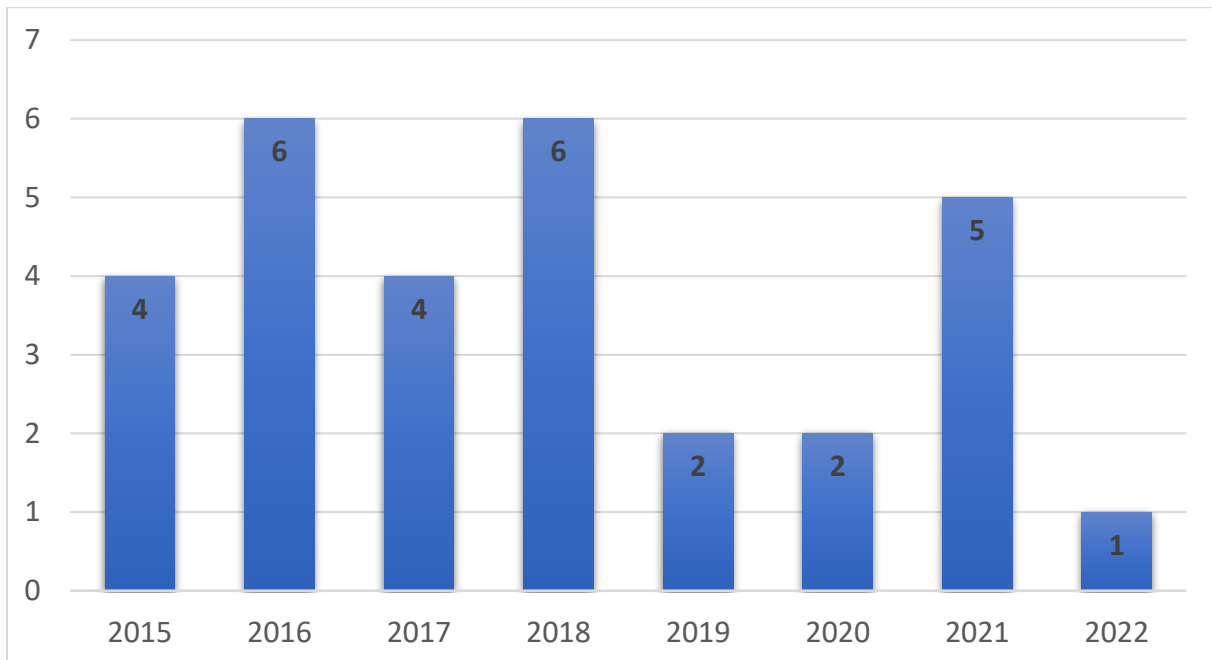
4.1 Analüüsiüksused

Valimi moodustasid 30 aruannet, mis sisaldasid vähemalt ühte kvantitatiivset küsitlusuuringut, mis olid Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimisel aastatel 2015–2022 läbi viidud. Joonisel 1 on välja toodud antud küsitlusuuringute läbiviijate sagedusjaotused. Kokku osales 30 käsitletud küsitlusuuringu läbiviimisel 17 asutust, kellest kõige rohkem neid olid läbi viinud SA Poliitikauuringute Keskus Praxis, Ernst & Young Baltic AS ja Tartu Ülikool kõik 5 korda. Neile järgnes Tallinna Ülikool, mis osales 4 uuringu läbiviimisel ja MTÜ Balti Uuringute Instituut, mis osales 3 uuringu läbiviimisel. Ülejäänud asutused osalesid uuringute läbiviimisel 1 või 2 korda. Mõned uuringud olid kahe erineva asutuse koostööl läbiviidud (v.a HTM ise). Lisast 1 on leitav terve valim.

Joonis 1. Aruandeid läbiviinud asutuste sagedusjaotused

Valimis 30 aruannet koostati aastatel 2015–2022. Valimis leitavatest küsitlusuuringutest enim koostati aastatel 2016 ja 2018, mõlemal 6 küsitlusuuringut. Kõige vähem oli valimis aastal 2022 teostatud küsitlusuuringuid, ainult üks. Täielik küsitlusuuringute sagedusjaotus aastate järgi on välja toodud joonisel 2.

Joonis 2. Aruannete koostamise aastate sagedusjaotused

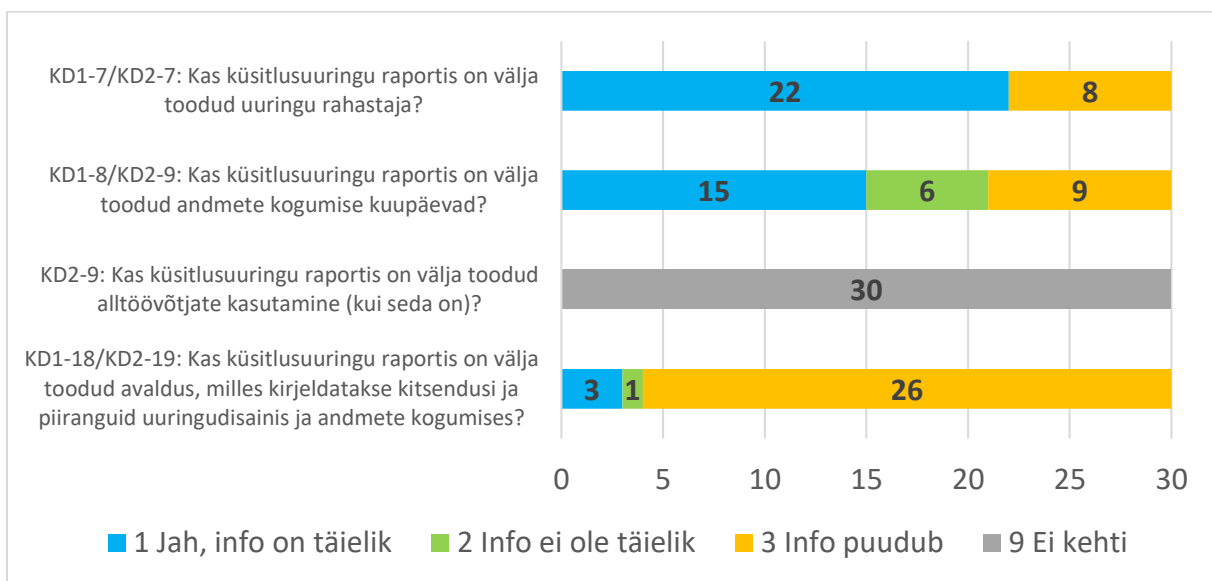
Küsitlusuuringu meetodika kohta oli olemas eraldi peatükk 28 küsitlusuuringu raportis. Kahe küsitlusuuringu puhul eraldi meetodikaosa raportist ei leidunud. „Eriolukorras tingitud distantsõppe kogemused ja mõju Eesti üldharidussüsteemile“ (analüüsiüksus A3) aruandest ei leidunud mingisugust meetodikakirjeldust. „Töökohapõhise õppe lõpetajate uuring 2018“ (analüüsiüksus A4) uuringul ei olnud eraldi meetodikaosa, aga siiski meetodika kirjeldus töös leidis.

4.2 Ülevaade tulemustest

Antud uurimistöö jaoks oli kasutuses kaks erinevat kodeerimisjuhendit. Peamiselt AAPORI eeskirjal põhinev kodeerimisjuhend, mille detailsuse täiendamiseks kasutati lisaks ISO 20252 standardit ja WAPOR eeskirja on tulemuste kirjeldamises edaspidiselt KD1. ESOMAR eeskirjal põhinev kodeerimisjuhend on edaspidiselt KD2. Kirjeldused selle kohta, miks kodeerimise käigus mõnda aspekti mingi kindla hindega määrati, on detailsemalt kirjas kodeerimisjuhendites (lisad 2 ja 3) küsimuste punkt b - Hinnang osa all (juhul, kui selline hinnang üldsegi kodeerimisel esines).

4.2.1 Uuringu rahastamine, andmete kogumise kuupäevad, alltöövõtt ning uuringudisaini ja andmete kogumise piirangute avaldus

Antud muutujad on toodud kokku üheks alateemaks, kuna nende puhul oli tegemist üksikute või kodeerimisjuhendite vahel täielikult kattuvate küsimustega. Kõik selles osas käsitletud muutujate hinnangute sagedusjaotused on leitavad joonisel 3.

Joonis 3. Uuringu rahastamise, andmete kogumise kuupäevade, alltöövõtu ning uuringudisaini ja andmete kogumise piirangute avalduse muutujate hinnangute sagedusjaotused

Antud uurimistööks koostatud kahes kodeerimisjuhendis on sama küsimus number 7, mis puudutab uuringu rahastamist. Antud valimis on kõik 30 aruannet võetud otse Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehelt, läbi selle on ka teada, et kõik antud küsitlusuuringud on Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt tellitud ja rahastatud (väljendatud HTM enda või allasutuste aruandeid), seega on ka mõistetav, et vastav info kaheksas raportis eraldi välja toodud ei ole. Samas kõik töös käsitletud eeskirjad ja standardid nõuavad, et antud informatsioon oleks

küsitlusuuringu raportis kirjeldatud. Tulenevalt sellest oli antud küsimusele hinnangu andmine leebem – kõik aruanded, mis kirjeldasid uuringu rahastamist, said hindeks 1, hoolimata kirjelduse detailsusest.

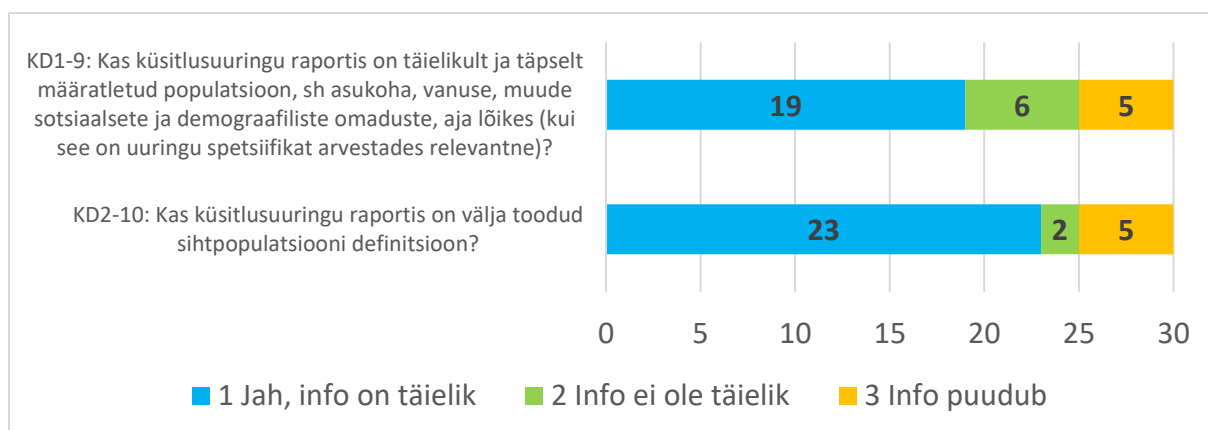
Mõlemas kasutatud kodeerimisjuhendis KD1 ja KD2 oli samasuguselt sõnastatud andmete kogumise kuupäeva käsitlev küsimus. Hinnangu 1 andmiseks antud küsimuse puhul pidi käsitletav aruanne sisaldama täpset küsitlusuuringu andmete kogumise kuupäeva, nii algust kui ka lõppu. Mõnes aruandes oli täpselt välja toodud andmete kogumise alguse kuupäev, aga lõpp jäi umbmääraseks (nt „uuring kestis x kuud“), selliste aruannete puhul sai pigem pandud hindeks 2 antud küsimuse jaoks.

Ainult ESOMAR-i eeskirjal põhinev kodeerimisjuhend (KD2) käsitles alltöövõtu olemasolu. Käsitletud aruannetest ei selgunud, et küsitlusuuringute puhul esineks alltöövõtjate kasutamist või seda oli võimatu hinnata, seega said kõik 30 küsitlusuuringu raporti hinnanguks 9. Selle küsimuse juures ei oleks antud uuringutele õige panna hindeks 3 ehk info puudub, kuna tõenäolisem on alltöövõtjate mitte kasutamine võrreldes selle lihtsalt mitte kirjeldamisega.

Mõlemad kodeerimisjuhendid nõudsid, et küsitlusuuringute raportites oleks välja toodud avaldus, mis kirjeldaks piiranguid uuringudisainis ja andmete kogumises. KD1 puhul oli see küsimus 18 ja KD2 puhul oli see küsimus 19. Kuna tegemist on otsese nõudega ei esinenud antud küsimuse puhul mittekehtivaid hinnanguid nagu neid esines eelneva alltöövõtu puudutava küsimuse juures. Enamik aruannetest sellist avaldust ei sisaldanud, ühel juhul oli see informatsioon väga üldine ja hindeks 1 said need haruldased raportid (A8, A16 ja A21), kus antud küsimust oli detailselt käsitletud. Nendes raportites esines kirjeldusi piirangutest ja kitsendustest, mis tulenesid näiteks küsitluse läbiviimise piiratud või ebasobivast ajast – küsitluse vastamismäär ei ole adekvaatne, kuna selle ajastus oli sihtpopulatsiooni kontekstis ebamugav. Esines ka kirjeldus, mis viitas probleemidele seoses valimi võimekusega kõiki sihtpopulatsiooni alagruppe esindada.

4.2.2 Sihtpopulatsioon

Mõlemad kodeerimisjuhendid KD1 ja KD2 sisaldavad küsimust küsitlusuuringu raporti sihtpopulatsiooni määratluse kohta. Mõlema kodeerimisjuhendi muutujate hinnangute sagedusjaotused on välja toodud joonisel 4.

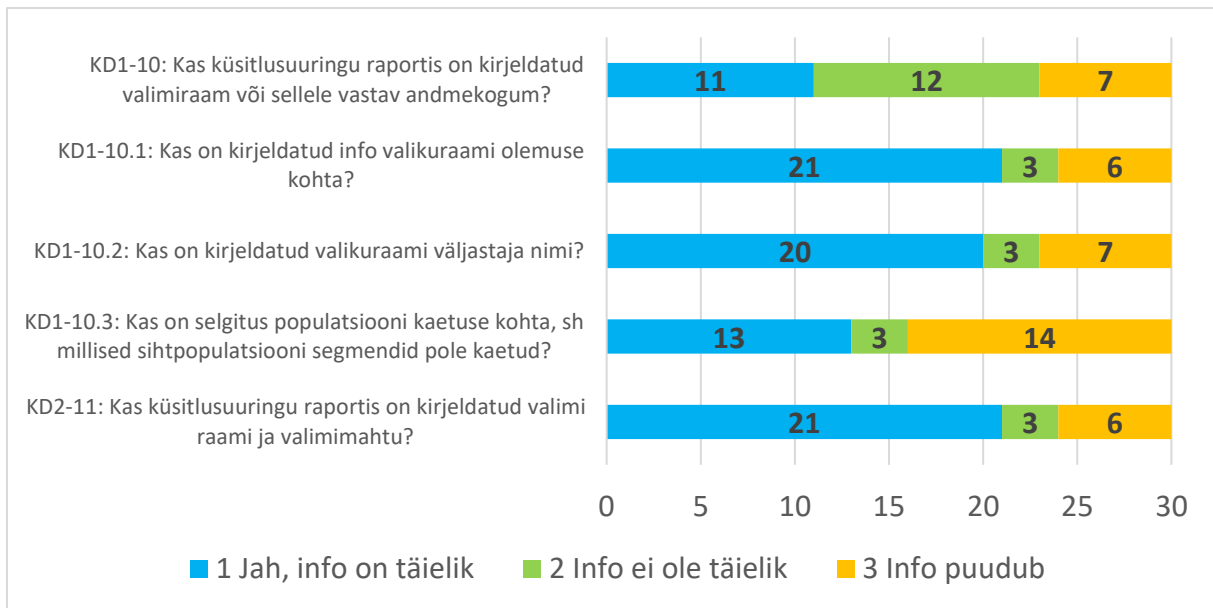

Joonis 4. Kodeerimisjuhendite sihtpopulatsiooni muutujate määratluse hinnangute sagedusjaotused

Nagu küsimustest näha on nende täpsuses märkimisväärne erinevus, mis tähendab, et KD2 põhjal hinnates osutusid mõned hinnangud leebemaks võrreldes KD1 hinnangutega. Täpsemalt sellest detailsusest tulenevalt erinesid kodeerimisjuhendite põhjal hindamisel neli raporti. Nendes neljas aruandes esinev sihtpopulatsiooni kirjeldus oli liiga üldine, et KD1 põhjal saada hinnanguks 1, aga KD2 põhjal oli see võimalik, kuna tehniliselt oli sihtpopulatsioon ikkagi defineeritud – näide sellest oleks analüüsiüksus A23, kus küsitluse sihtpopulatsioonideks oli defineeritud „noorsootöötajad ja noored“, aga võttes arvesse antud raporti konteksti ja KD1 hindamisstandardit oli „noorte“ definitsioon liiga üldine. Nendest neljast tööst tuleneb ka erinevus hinde 2 sagedusjaotuses. Hindeks 3 saanud tööd olid täiesti kattuvad.

4.2.3 Valimi raam

Valimi raami puudutavad kodeerimisjuhendites mitu küsimust. KD2 puhul sai ainult hinnata valikuraami olemust, KD1 puhul sai valikuraami olemusele lisaks hinnata valikuraami väljastaja informatsiooni välja toomist ja seda, kas sihtpopulatsiooni kaetust oli käsitletud. Kõik antud küsimuste tulemuste hinnangute sagedusjaotused on välja toodud joonisel 5.

Joonis 5. Kodeerimisjuhendite valimi raami muutujate hinnangute sagedusjaotused

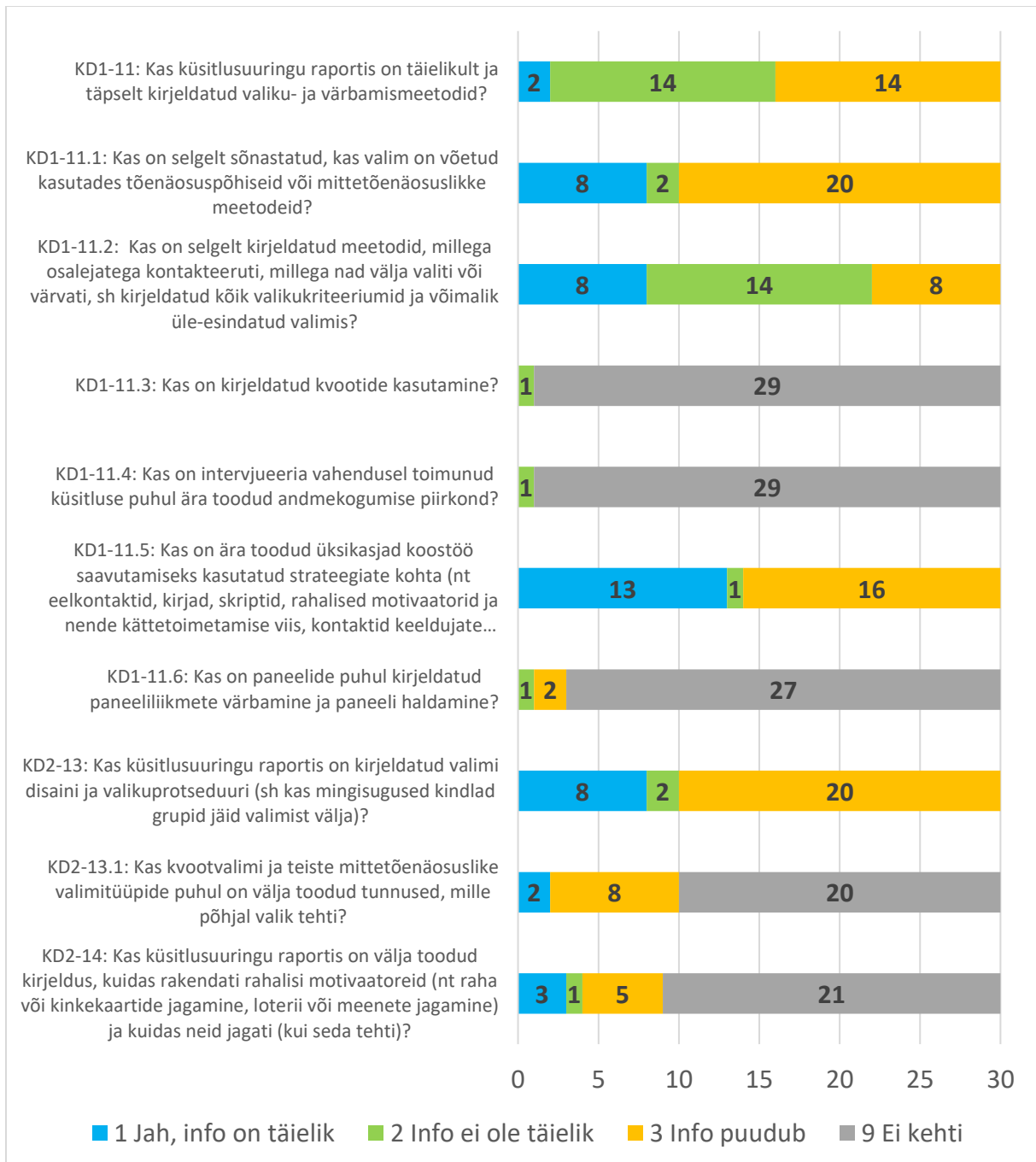
Kodeerimisjuhendite tulemuste juures kattusid KD1-10.1 ja KD2-11 küsimuste tulemused, kuna mõlemad käsitlesid sama teemat (valimi raami olemus). Antud küsimuste puhul said hindeks 2 kolm analüüsiüksust, nende puhul oli osa valikuraamist kirjeldamata jäetud või oli kasutuses kaks valikuraami, millest üks oli hästi kirjeldatud, aga teine mitte.

Valikuraami väljastaja muutuja puhul oli hindeks 1 vaja selget väljendust sellest, kust valikuraam pärines või missuguste andmete põhjal see uurijate endi poolt koostati. Hindeks 2 saanud analüüsiüksuste puhul oli valikuraami väljastamine arusaadav, aga puudus piisavalt spetsiifiline kirjeldus sellest, et määrata, kuivõrd korrektse käsitlusega tegemist oli – see tulenes antud analüüsiüksuste aruannete juures andmeallikate ebaselgest määratlusest (ehk neid pidi ridade vahelt välja lugema ja mingil määral oletusi tegema) ja valimite puhul, kus esines mitu erinevat sihtrühma, esines kohti, kus väiksem, aga siiski tähtis osa valikuraami väljastamisest või andmete allikast oli kirjeldamata jäetud.

Sihtpopulatsiooni kaetuse muutuja puhul sõltus hindamine kõigepealt KD1 küsimusest 9, kui antud küsimuse tulemuseks oli hinnang 3, siis oli ka populatsiooni kaetuse muutuja puhul hinnanguks 3, kuna selge populatsiooni määratluse puudumisel ei olnud võimalik populatsiooni kaetust hinnata.

4.2.4 Valiku- ja värbamise meetodid

Kõigi valiku- ja värbamise meetodeid käsitlevate küsimuste hinnangute sagedusjaotused on välja toodud joonisel 6.

Joonis 6. Kodeerimisjuhendite valiku- ja värbamise meetodite muutujate tulemuste hinnangute sagedusjaotused

Mõlemas kodeerimisjuhendis on käsitletud valikumeetodit küsimustega KD1-11.1 ja KD2-13. Hoolimata tunduvalt erinevast sõnastusest küsimustes said need hinnatud täielikult kattuvalt. Kõik teised küsimused valiku- ja värbamismeetodite juures ei ole otseselt võrreldavad.

KD1-11.1 ja KD2-13 muutujate hindamisel sõltus kõik sellest, kas oli selgesõnaliselt väljendatud, missugust valikumeetodit oli kasutatud. See oli põhjus, miks 20/30 valimis olevast aruandest said selle muutuja puhul hinnanguks 3. Hindeks 2 said kaks analüüsiüksust, kus oli kirjeldatud valikumeetodit, aga kuivõrd korrektselt seda kasutatud oli, jäi ebaselgeks. Ülejäänud kaheksa aruannet said nende muutujate puhul hinnanguks 1 – nendes töodes oli otseselt kirjeldatud, missugust valikumeetodit oli kasutatud ja ei esinenud põhjust antud määratlust mitte usaldada.

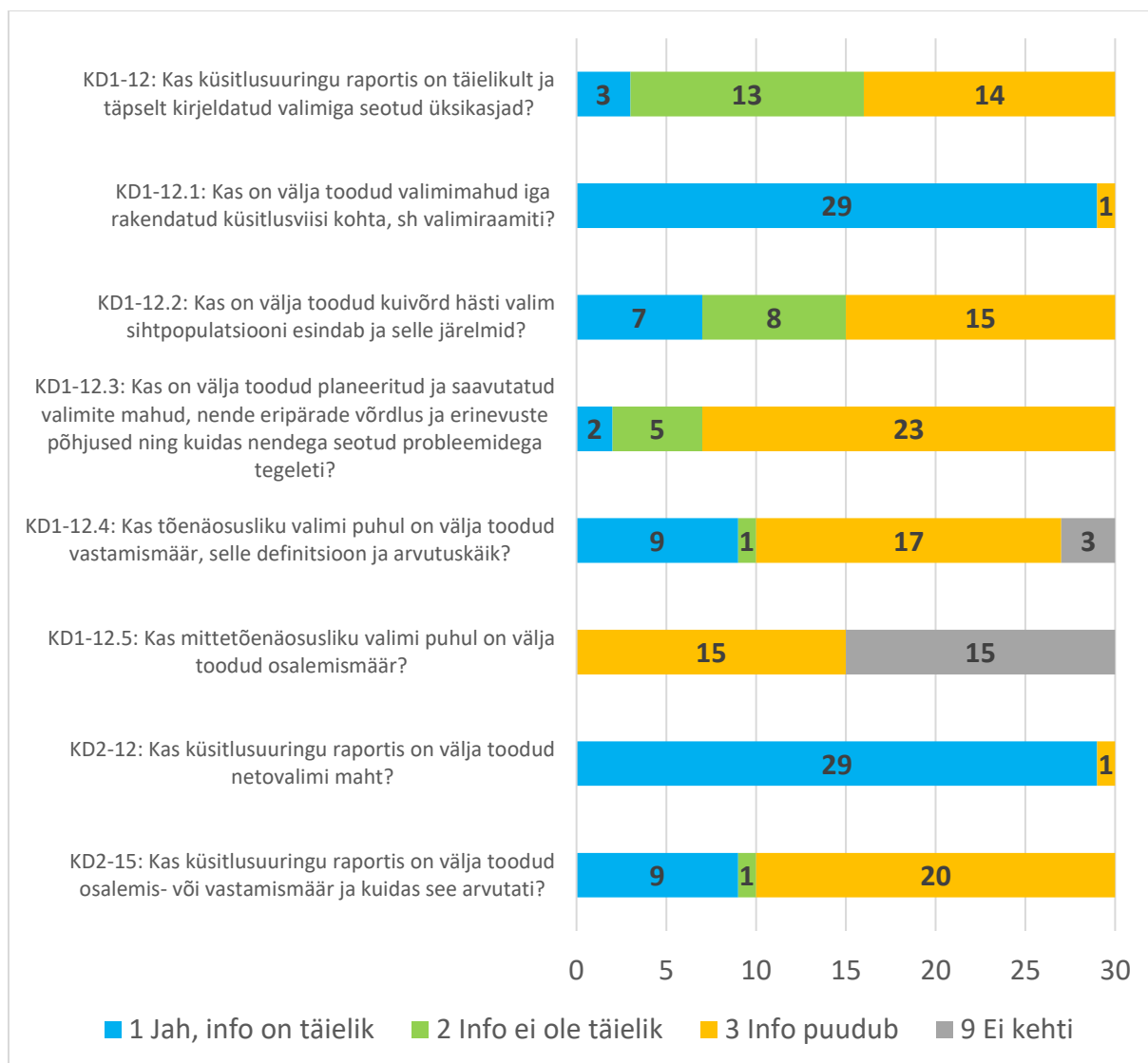
Küsitlusuuringutes osalejatega kontakteerumist käsitles KD1-11.2. Selle muutuja hindamisel oli kõige tähtsam kirjeldus sellest, kuidas osalejatega kontakti võeti, selline kirjeldus tagas vähemalt hinnangu 2. Töodes, kus oli kirjeldatud rohkem detailselt, kui näiteks „võtsume kontakti läbi e-maili listil olevate aadresside“ ja oli käsitletud võimalikku üle-esindatust (kui see oli asjakohane) said hinnangu 1.

Koostöö saavutamise üksikasjade muutujate (KD1-11.5 ja KD2-14) puhul on näha, et KD1 juures on märkimisväärselt detailsemad nõuded. KD2 puhul on käsitletud värbamismeetodite juures ainult rahalisi motivaatoreid, aga KD1 puhul on see ainult üks osa küsimusest. KD2-14 hindamisel said 21/30 aruandest hinnanguks 9 ehk ei kehti, kuna ei olnud võimalik tuvastada, kas rahalisi motivaatoreid üldsegi kasutati (ehk neid ei olnud aruannetes üldse mainitud). Kuna KD1-11.5 sisaldas rohkemaid koostöö saavutamiseks vajalikke tegevusi ja info nende kohta on oluline uuringu välitöö kvaliteedi hindamiseks, siis ei järgitud selle puhul sama loogikat, mida järgiti KD2-14 hindamisel – kõik tööd, kus üksikasju koostöö saavutamiseks ei olnud kirjeldatud, said KD1-11.5 muutuja juures hindeks 3.

Küsimustele KD1-11.3, KD1-11.4, KD1-11.6 ja KD2-13.1 hinnangute andmisel järgiti eelnevat KD2-14 hindamise loogikat: kui antud muutuja olemasolu ei olnud võimalik aruandest tuvastada, siis saadi hinnanguks 9 ehk ei kehti. Millistel juhtudel sai aruanne hinnanguks 1, 2 või 3, on leitavad täpsemalt kodeerimisjuhendites lisade peatükis.

4.2.5 Valim

Kõik valimit käsitlevate küsimuste tulemuste hinnangute sagedusjaotused on välja toodud joonisel 7.

Joonis 7. Kodeerimisjuhendite valimi muutujate tulemuste hinnangute sagedusjaotused

Netovalimi mahu esitamise nõue on olemas mõlemas kodeerimisjuhendis kattuvalt. Ainult ühes töös 30-st ei olnud välja toodud netovalimi mahtu.

KD1 puhul on vastamis- ja osalemismäär käsitletud eraldi küsimustena 12.4 ja 12.5. KD2 puhul on vastamis- ja osalemismäär käsitletud ühe küsimusena 15. See tähendab, et tegelikult tulemustes erinevusi ei ole, aga eraldi küsimused KD1 puhul võimaldavad kergemini näidata, miks üks määr ei kehti ja kas antud uuringu jaoks tegelikult vajalik määr on korrektselt välja toodud. KD1-12.5 puhul said hinnanguks 9 ehk „Ei kehti“ 15 ehk pool käsitletud aruannetest,

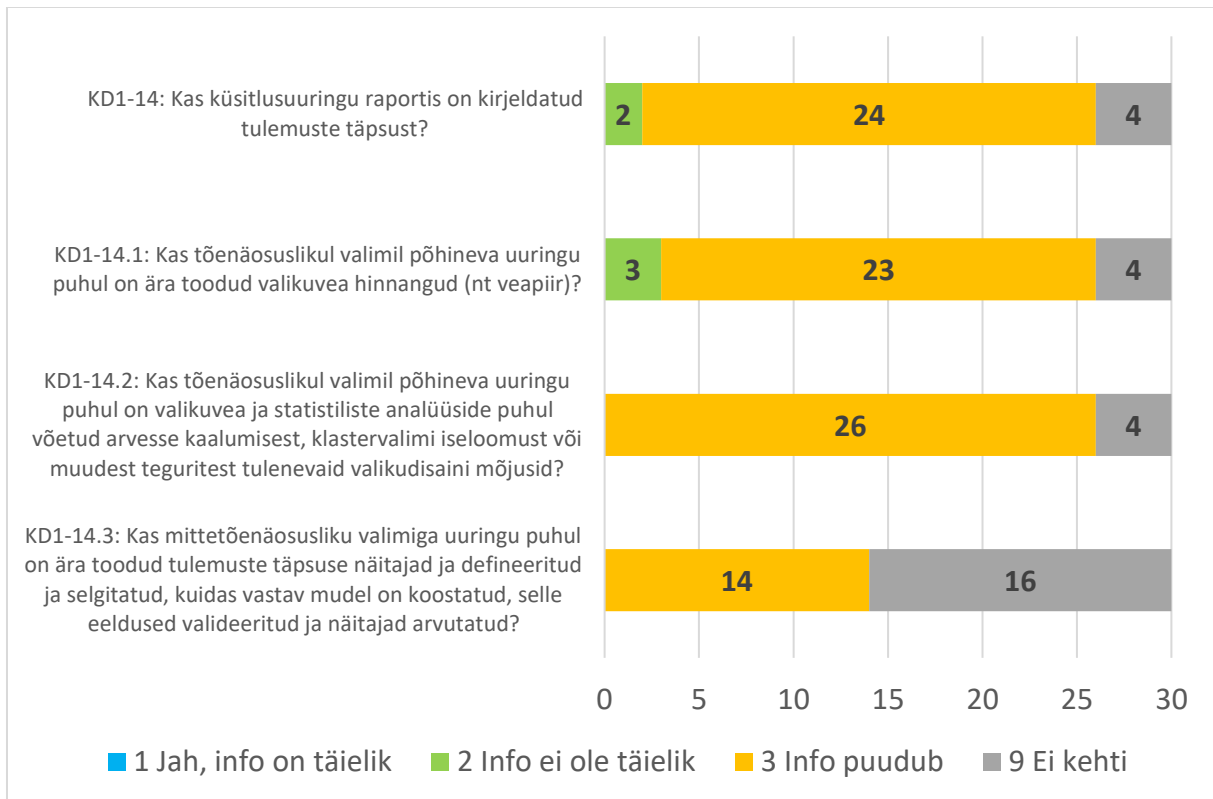
selline hinnang sai antud ainult siis, kui oli täiesti selge, et on tegemist tõenäosusliku valimiga. Ülejäänud 15 aruannet said selle muutuja puhul kõik hindeks 3, peamiselt läbi kombinatsiooni sellest, et töö valikumeetod ei olnud selge ning töös ei leidunud ei vastamis- ega osalemismäära. Juhul, kui valikumeetod ei olnud selge, mistõttu ei olnud võimalik määratleda, kas aruande jaoks oleks kohane vastamis- või osalemismäära kirjeldus, saadi nii 12.4 kui ka 12.5 muutujatele tulemuseks hinnang 3. KD1-12.4 küsimuse puhul sai ainult üks töö hindeks 2, kus olid vastamismäärad välja toodud, aga nende korrektsus jäi puuduliku kirjelduse tõttu ebaselgeks.

KD1 puhul on unikaalsed küsimused 12.2 ja 12.3. Kuivõrd hästi valim sihtpopulatsiooni esindab ning planeeritud ja saavutatud valimi mahtude erinevust KD2 ei käsitle. Pooltes käsitletud aruannetes valimi esinduslikkust sihtpopulatsiooni suhtes ei olnud kirjeldatud. Hinnangu 1 või 2 andmisel oli peamine erinevus see, kui detailselt antud muutujat oli kirjeldatud, mis võib hinnangu andmisel sisse tuua subjektiivsust – aruannetes esineb hulk erineva detailsusega kirjeldusi. Kahjuks ei olnud paremat meetodit neid hinnanguid omavahel eristada ja ei saanud kõikidele aruannetele selle muutuja juures sama hinnangut anda, kuna see ei oleks olnud mõistlik lähenemine, võttes arvesse neid kirjeldusi, mis olid märkimisväärselt hõlmavamad ja detailsemad.

Planeeritud ja saavutatud valimimahtude muutuja juures hinnangute andmisel pidi hinde 2 saamiseks minimaalselt olema välja toodud nii planeeritud kui ka saavutatud valimi maht, mis osutus peamiseks takistuseks, kuna 23/30 aruandest sisaldasid ainult saavutatud valimi mahtu. Hindeks 1 said ainult kaks aruannet, milles olid peale planeeritud ja saavutatud valimi mahtude välja toodud ka nende eripärade võrdlus.

4.2.6 Tulemuste täpsus

Tulemuste täpsuse kirjeldamist käsitleb ainult KD1, KD2 seda teemat ei käsitle. Kõik antud küsimuste tulemuste hinnangute sagedusjaotused on välja toodud joonisel 8.

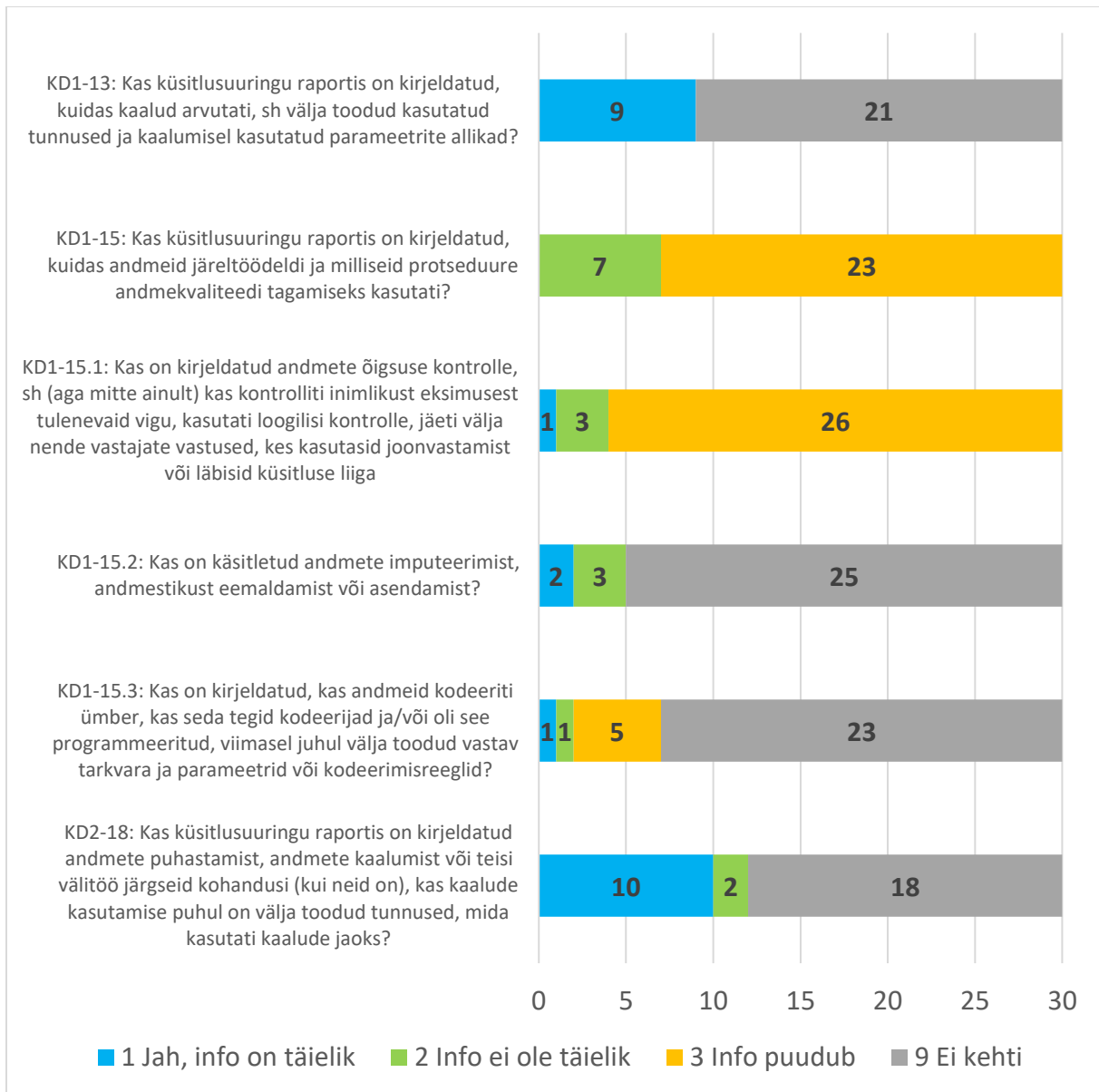

Joonis 8. Tulemuste täpsuse muutujate tulemuste hinnangute sagedusjaotused

Hinnangud 9 ehk mittekehtivused tulenesid valimite tõenäosuslikkuse määratlemisest (tõenäosusliku valimi puhul ei kehtinud mittetõenäosusliku valimit puudutav küsimus ja vastupidi). Tulemuste täpsust ei olnud nendes aruannete peaaegu üldse käsitletud, mistõttu on nii palju hinnanguid 3. Küsimuse KD1-14.1 puhul said kolm analüüsiüksust hindeks 2, kuna nendes töodes oli veapiirid välja toodud, aga nende puhul ei olnud võimalik kindlaks teha, kui võrd korrektne veapiiride kasutus tegelikult oli.

4.2.7 Andmete järeltöötlamine

Kõik andmete järeltöötlamist puudutavate küsimuste tulemuste hinnangute sagedusjaotused on välja toodud joonisel 9.

Joonis 9. Kodeerimisjuhendite andmete järeltöötlamise muutujate tulemuste hinnangute sagedusjaotused

Tehniliselt KD2-18 küsimus hõlmab KD1-13 ja KD1-15.2 küsimusi. Nende muutujate puhul said üle poole käsitletud aruannetest hindaks 9 ehk mittekehtivuse, kuna ei olnud näiteks võimalik määratleda, kas kaale on kasutatud või ei. Kahjuks kõigi selliste küsimuste puhul võib arvata, et tegelikult peaks esinema hinnanguid 3, aga neid ei olnud võimalik määratleda ja eristada aruannetest, kus lihtsalt kaale ei ole kasutatud või andmeid pole muud moodi järeltöödeldud. Nagu KD1-13 tulemustest on näha, kui kaalude kasutamist oli võimalik

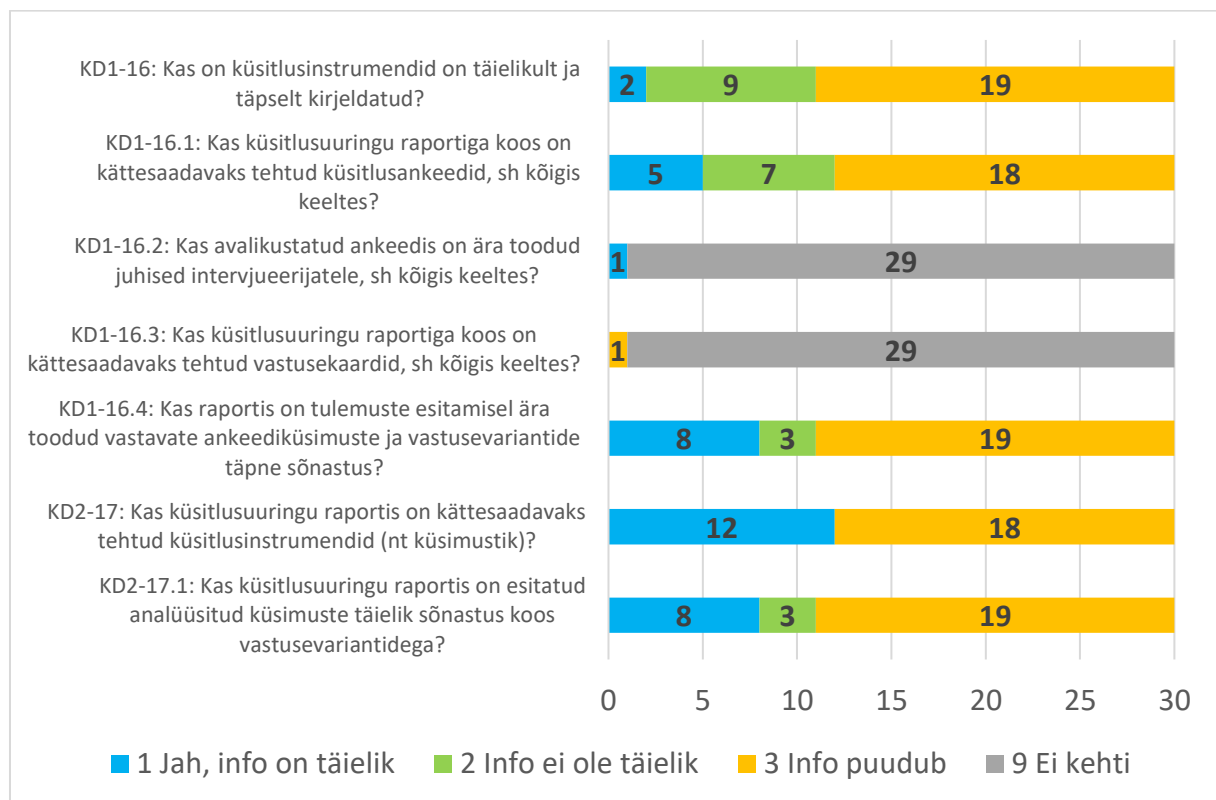
tuvastada, siis neid oli täielikult kirjeldatud ja ebaselgusi ei esinenud. Muutuja puhul, mis käsitles andmete imputeerimist, andmestikust eemaldamist või asendamist said kaks aruannet hindeks 1 ja kolm aruannet hindeks 2, vahe nendes hinnetes oli kirjelduse detailsus.

Andmete õigsuse kontrolle käsitles ainult KD1. Hindeks said 3 need analüüsiüksused, kus andmete õigsuse kontrolle ei olnud kirjeldatud. Üks analüüsiüksus sai hindeks 1, kuna võrreldes kolme analüüsiüksusega, mis said hindeks 2 olid andmete õigsuse kontrollid kirjeldatud suurema detailsusega ja ei oleks olnud õigustatud neid mitte eristada (selle üksiku analüüsiüksuse puudumisel oleks hindeks 2 saanud analüüsiüksused saanud hindeks 1).

Andmete ümberkodeerimist käsitles ainult KD1. Antud muutuja puhul said hindeks 9 need aruanded, mille puhul ei olnud võimalik tuvastada, kas andmeid oli ümber kodeeritud või ei. Viie raporti puhul oli seda võimalik tuvastada, aga protsessi ei olnud adekvaatselt kirjeldatud, seetõttu said antud raportid hindeks 3.

4.2.8 Küsitlusinstrumendid

Kõik küsitlusinstrumente käsitlevate küsimuste tulemuste hinnangute sagedusjaotused on välja toodud joonisel 10.

Joonis 10. Kodeerimisjuhendite küsitlusinstrumentide muutujate tulemuste hinnangute sagedusjaotused

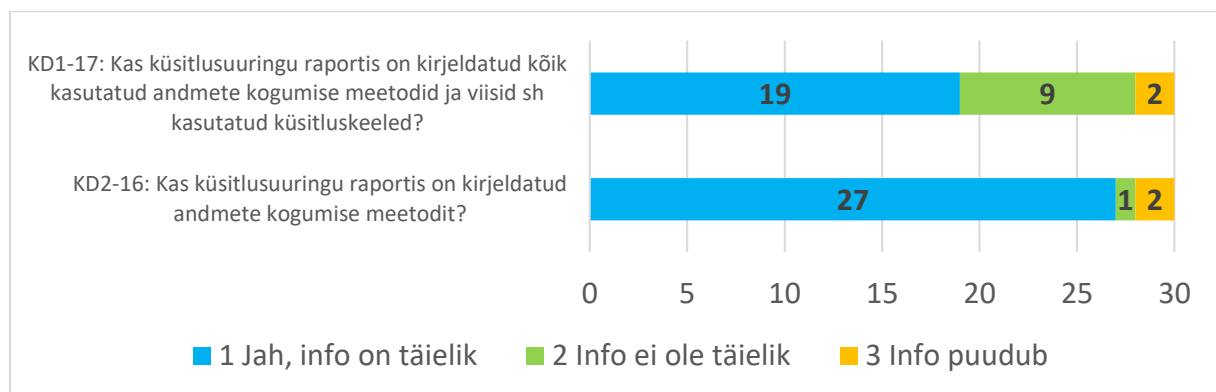
KD1 ja KD2 erinesid küsitlusinstrumentide esitlemise juures selles, et KD1 puhul oli nõutud küsimustikke kõigis kasutatud keeltes. Seega KD1 küsimuse puhul said hindeks 1 ainult 5 küsitlusuuringu raporti, kus olid välja toodud vastavad küsimustikud. KD2 küsimuse puhul said hindeks 1 kokku 12 raporti, kuna nendes olid välja toodud täielikud küsimustikud, hoolimata keelest.

Küsimustike ja tulemuste sõnastuse võrdlemist puudutavate muutujate (KD1-16.4 ja KD2-17.1) puhul said hindeks 1 aruanded, kus küsimustike sõnastus kattus täielikult küsimustike sõnastusega. Hindeks 2 said kolm analüüsiüksust, kus sõnastus oli mõttes kattuv, aga mitte täiesti sama. Hindeks 3 said need aruanded, kus küsimustiku aruandest ei leidunud ja lisaks üks analüüsiüksus, mille puhul oli küsimustik olemas, aga sõnastus tulemustes oli märgatavalt erinevam.

KD1 puhul olid ka küsimused 16.2 ja 16.3, sarnaseid küsimusi KD2 puhul ei esinenud. Juhised intervjuerijatele ja vastusekaartide muutujad osutusid olema vähese tähtsusega, kuna valdavalt neid kas aruannetes ei esinenud või seda ei olnud võimalik tuvastada. Antud muutujate olemasolu oli võimalik tuvastada ainult ühe analüüsiüksuse puhul.

4.2.9 Andmete kogumise meetodid

Kõik andmete kogumise meetodeid käsitlevate küsimuste tulemuste hinnangute sagedusjaotused on välja toodud joonisel 11.

Joonis 11. Kodeerimisjuhendite andmete kogumise meetodite muutujate tulemuste hinnangute sagedusjaotused

Kodeerimisjuhendite küsimused erinevad ainult kasutatud küsitluskeelte nõudes. 11 aruannet ei sisaldanud selgitust sellest, missuguseid küsitluskeeli kasutati. Kahe analüüsiüksuse puhul puudus kirjeldus andmete kogumise meetoditest täielikult.

5. ARUTELU JA JÄRELDUSED

Käesolevas peatükis vastan kontentanalüüsi tulemuste põhjal ja tuginedes töö aluseks olevale teoreetilise kirjandusele püstitatud kolmandale uurimisküsimusele: Kuivõrd vastavad Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimisel läbi viidud raportite metoodikakirjeldused rahvusvahelistes eeskirjades esitatud nõuetele küsitlusuuringu metoodika avaldamise kohta? Peatükk sisaldab ka tööst lähtuvalt autoripoolseid soovitusi, millele võiksid kvantitatiivseid küsitlusuuringuid läbiviivad uurijad tähelepanu pöörata, kui tulevikus antud töid raporteerima hakkavad.

Antud uurimistöös analüüsisin 30 Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimisel viimasel kaheksal aastal (2015–2022) avaldatud sotsiaalvaldkonna uuringuaruannet, mis põhinesid kvantitatiivsetel küsitlusuuringutel. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et aruannetes on hinnatud ainult seda, mis puudutab kvantitatiivseid küsitlusuuringuid. Näide sellest oleks töö, kus on kasutatud mitut erinevat uurimisviisi – töö kvalitatiivses osas on adekvaatselt kirjeldatud tulemuste täpsust, aga kvantitatiivse küsitlusuuringu osas seda tehtud ei ole, seega selle uurimistöökontekstis ei ole tulemuste täpsust adekvaatselt kirjeldatud.

Raportites leitav informatsioon oli üldiselt ebaühtlane ja mõned aspektid olid esindatud märkimisväärselt selgemalt võrreldes teistega - see kehtis mõlema kasutatud kodeerimisjuhendi puhul. KD1 puhul esines ainult 7 küsimust, mis saavutasid poolte raportite või rohkem puhul hindeks 1 ehk info on täielik, mis on peaaegu üks kuuendik kõigist küsimustest. KD2 puhul esines selliseid küsimusi 6 korda, mis on kaks viiendikku kõigist küsimustest. Siin tuleb silmas pidada, et küsimuste hulk KD1 ja KD2 puhul on erinev. KD1 puhul on 36 küsimust, KD2 puhul on 15 küsimust. KD1 puhul esines 15 küsimust, mis said poolte raportite või rohkem puhul hindeks 3 ehk info puudub, mis on umbes kaks viiendikku kõigist küsimustest. KD2 puhul esines selliseid küsimusi 5 korda, mis on umbes üks kolmandik kõigist küsimustest. KD2 lihtsusest ja vähesest detailsusest tulenevad antud kodeerimisjuhendi positiivsemad hinnangute sagedusjaotused võrreldes KD1 detailsema ja hõlmavama käsitlusega.

Kui võrrelda tulemusi rahvusvaheliste eeskirjade nõuetega, mis on välja toodud kasutatud kodeerimisjuhendites, siis võib öelda, et detailsemalt oli küsitlusuuringute raportites kirjeldatud muutujaid nagu: uuringu rahastamine; andmete kogumise kuupäevad; sihtpopulatsiooni määratlemine; valimiraam; netovalimi maht; andmete kogumise meetodid. Napisõnalisemalt olid kirjeldused järgnevate aspektide juures: avaldus piirangute kohta; valiku- ja värbamise meetodid; valim; tulemuste täpsus; andmete järeltöötlemine; küsitlusinstrumendid.

Tulemuste osas 4.2.1 on välja toodud uuringu rahastamise, andmete kogumise kuupäevade, alltöövõtu ning uuringudisaini ja andmete kogumise piirangute avalduse muutujad. Uuringu rahastamise kirjelduste kohta palju öelda ei ole, kuna on teada, et kõik antud tööd on tellitud Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt (valimis vältiti HTM enda poolt või allasutuste poolt koostatud aruandeid). Andmete kogumise kuupäevade muutuja tulemuste hinnangute juures vastasid ainult pooled aruanded täielikult esitatud nõuetega. Andmete kogumise kuupäevad võivad paljudel juhtudel mõjutada otseselt saadud tulemusi võttes arvesse küsitletavate gruppide tegevusi antud aegadel. Üks näide sellest oleks analüüsiüksuse A16 autorite töö piirangute kirjeldus – antud töös küsitleti kutseõppeasutuste töötajaid, peamiselt õpetajaid, aga kuna uuringu läbiviimine toimus suvisel perioodil, oli raskusi vastuste saamisega. Selleks, et lugejal oleks kergem määratleda, kas andmete kogumise aeg võib mõjutada tulemusi, peaksid need perioodid välja toodud olema võimalikult täpselt. Alltöövõtu muutuja puhul analüüsitavaid tulemusi ei leitud, kuna seda oli võimatu aruannetest tuvastada. Uuringudisaini ja andmete kogumise piirangute avalduse muutujate puhul olid tulemused võrreldes nõuetega puudulikud, enamik aruannetest ei käsitlenud seda aspekti üldsegi. Kõikides uuringutes esineb piiranguid ja puudujääke, aga nende mõju on tavaliselt võimalik hinnata ainult kaudselt või on hinnang subjektiivne, mis võib kallutada uuringu korraldajat piiranguid alatähtsustama – kui esineb piisavalt põhjust mingite piirangute mõju väikeseks pidada, saaks ka need aspektid välja tuua ja sellega uuringu tõsiseltvõetavust tõsta.

Tulemuste osas 4.2.2 on käsitletud sihtpopulatsiooni määratlust. Kahes kontentanalüüsi jaoks kasutatud kodeerimisjuhendis leiduvad erinevad sihtpopulatsiooni määratluse muutujad. KD1 puhul on nõutav määratlus tunduvalt detailsem võrreldes KD2 nõudega. Sihtpopulatsiooni määratlemise tuumas on sihtpopulatsiooni gruppide kaasamise ja väljajätmise kriteeriumid, aga võttes arvesse, kuiõrd detailsed on selle kirjeldamise nõuded või mitte, võib uurija võimaliku mitmetähendusliku või isegi ebamäärase sihtpopulatsiooni määratluse korrektseks lugeda – mida täpsem on määratluse nõue, seda väiksem võimalus, et selline probleem esineb. Seda esines ka selles uurimistöös uuritud aruannetes, kus küsitlusuuringu sihtpopulatsiooni kirjeldamisel oleks mõne töö autor suutnud olla tunduvalt täpsem. Enamjaolt on see probleem uurijate endi parandada, aga tuleb ka tähelepanu pöörata sellele, missuguseid standardeid nad järgivad.

Autorid Neuman (2011), Groves jt (2009), Tiit ja Tooding (2019) kõik defineerivad üldkogumit või sihtpopulatsiooni (küsitlusuuringute puhul on üldkogum ja sihtpopulatsioon põhimõtteliselt sünonüümid), millest selgub sihtpopulatsiooni määratluse võimalik mõju kaetuse vea

tõstmisele. Kodeerimisjuhendite erinevast detailsusest hoolimata võib öelda, et üldiselt on sihtpopulatsioonid käsitletud aruannetes adekvaatselt kirjeldatud.

Tulemuste osas 4.2.3 on käsitletud valimi raami mitme erineva muutujaga. Neumani (2011) järgi on valikuraam oma kõige lihtsamal vormis populatsioonielementide loend, aga nagu selgub rahvusvaheliste eeskirjade ja standardite võrdlusest, on valikuraami korrektsuse hindamiseks tihti vaja arvestada mitme erineva aspektiga. Kodeerimisjuhendites on valikuraamidega seotud kirjeldamise nõuded märkimisväärselt erinevad, KD1 nõuab erinevalt KD2 peale valikuraami olemuse kirjelduse ka informatsiooni valikuraami väljastaja kohta ning selgitust populatsiooni kaetuse kohta, sh millised sihtpopulatsiooni segmendid pole valikuraamiga kaetud.

Groves jt (2009) järgi on kaetuse viga kirjeldatav kahe aspektina: kui suure osa moodustab sihtpopulatsioonist see osa, mida valikuraam ei kata ja sellega, kui võrd erineb populatsiooni kaetud osa katmata osast. Lavrakas (2008) toob välja, et kaetuse viga tuleneb alakaetusest ja ülekaetusest: alakaetus tekib siis, kui sihtpopulatsiooni indiviidid jäetakse ekslikult valimiraamist välja; ülekaetus tekib, kui sihtpopulatsiooni indiviidid satuvad valimiraami ekslikult või rohkem, kui üks kord. Autorite välja toodust on selge, missugused on valikuraami ja sihtpopulatsiooni valesti käsitlemise ohud. Tagasi tulles selle uurimistöo tulemuste juurde on näha, missugune mõju on valikuraami hindamisel kasutusse võttes tunduvalt erinevat detailsustaset nõudvad kodeerimisjuhendid, KD2 järgi on valikuraami olemust tõesti enamjaolt adekvaatselt kirjeldatud, KD1 järgi näitab hõlmavam käsitlus, et tegelikult on käsitletud küsitlusuuringute raportites leiduvad valikuraamide kirjeldused puudulikud.

Tulemuste osas 4.2.4 on käsitletud valiku- ja värbamise meetodeid. Valikumeetodite määratlus on tähtis valikuvea komponent - kui valikumeetod jääb ebaselgeks, ei ole võimalik valikuvea adekvaatselt hinnata, kuna valikuvea kui juhuslikku viga saab hinnata ainult tõenäosusliku valimi puhul, mittetõenäosusliku valimi puhul pole juhusliku vea hindamise eeldused täidetud. Lavrakas (2008) toob välja, et hästi kavandatud tõenäosuslik valim tagab, et valikunihe on minimaalne – kahjuks analüüsitud aruannetes osutus valikumeetodi kirjeldus ootamatult suureks probleemiks. 20/30 raportis ei ole kirjeldatud otseselt, kas valim on võetud kasutades tõenäosuspõhiseid või mittetõenäosuslikke meetodeid. Osades aruannetes on siiski võimalik see meetod lugejal endal teksti põhjal ära arvata, aga mitte alati. Valikumeetodi määratlemine oli tähtis ka edaspidiste kodeerimisjuhendi muutujate hindamisel, nagu Wu (2022) ning Baker jt (2013) välja toovad ei ole veapiiri arvutamine mittetõenäosusliku valimi puhul õigustatud, kuna järeldava statistika eeldused ei kehti. Samasugune loogika kehtib ka usalduspiiride

arvutamise juures. Kuna valikumeetodi määratlus mõjutab otseselt teiste aspektide hindamist küsitlusuuringute raportites, on see veel tähtsam, kui teised muutujad kodeerimisjuhendites.

Värbamismeetodite kirjeldamise hinnangud ei olnud head hoolimata sellest kumba kodeerimisjuhendi käsitlust vaadata. KD1 puhul oli värbamismeetodite kirjeldamise nõue hõlmavam võrreldes KD2 nõudega, kus küsimus hõlmas ainult rahaliste motivaatorite kirjeldamist. Kahjuks oli rahaliste motivaatorite kasutamise kirjelduste hindamisega suur probleem – ei olnud võimalik määratleda, kas rahalisi motivaatoreid olid uuringu läbiviijad rakendanud või ei, kui nad seda aspekti lihtsalt ei maininud, 21/30 aruandes esines selline olukord. Toepoel (2016) toob välja, et veebiküsitluses osalejatele motivaatorite nagu raha pakkumine on tõhus viis vastamismäära suurendada ja seeläbi võimalikku mittevastamise viga vähendada. Hõlmavamalt on värbamismeetoditeks rohkem, kui lihtsalt raha, Groves jt (2009) toovad välja, et ka eelkontaktid ja meeldetuletused on meetmed vastamismäära tõstmiseks. Koostöö saavutamiseks kasutatud strateegia muutuja (KD1), mis hõlmas kirjeldust osalejatega kontakteerumisest, millega nad välja valiti või värvati, sh kirjeldust kõigist valikukriteeriumitest ja võimalikust üle-esindatusest valimis, hinnangud ei olnud väga head. Peaaegu pool valimis olevatest aruannetest said selle muutuja juures hinnanguks, et esitatud info ei ole täielik. Osalejatega kontakteerumist kirjeldati enamikus analüüsitud raportites üldiselt, tihti ainult ühe lausega ja ka valikukriteeriumite kirjeldused jäid siin üldiselt ebaselgeks.

Tulemuste osas 4.2.5 on käsitletud valimit muutujatega, mis käsitlesid netovalimi mahtu, valimi esinduslikkust sihtpopulatsiooni suhtes, planeeritud ja saavutatud valimimahte ning nende võrdlust ning vastamis- ja osalemismäärasid. Lavrakas (2008) järgi tähendab esinduslikkus valimis, et valimil on tugev väline valiidsus seoses sihtpopulatsiooniga – mida kõrgem on esinduslikkus, seda julgemalt saab uuringu tulemusi sihtpopulatsioonile üldistada. Planeeritud ja saavutatud valimimahud tihti erinevad üksteisest, mis on tähtis küsitlusuuringu raportis välja tuua, kuna saavutatud valimi planeeritud valimist oluliselt väiksemaks osutumine või planeeritud valimimahu täissaamiseks lisavalimi võtmine viitavad madalale vastamismäärale, mis omakorda viitab mittevastamise veale. Bryman (2012) järgi on vastamismäär küsitluses osalenud valimiliikmete osakaal kogu valimist – liiga madala vastamismäära puhul ei ole valim enamasti populatsiooni suhtes esinduslik.

Mõlemas kodeerimisjuhendis leidis valimit puudutavaid muutujaid, aga hõlmavam käsitus oli ikkagi KD1 puhul – planeeritud ja saavutatud valimimahtude eripärade võrdlust ning esinduslikkust käsitleb ainult KD1, mõlemates kodeerimisjuhendites oli käsitletud netovalimi maht ning vastamis- ja osalemismäär. Kuivõrd hästi valim sihtpopulatsiooni esindab ei olnud

pooltes uuritud aruannetes üldsegi kirjeldatud. Planeeritud valimi mahte toodi välja väga väikeses osas aruannetes ja kui seda tehti, siis enamjaolt ei võrreldud planeeritud ja saavutatud valimimahte omavahel. Põhimõtteliselt kaks kolmandikku käsitletud küsitlusuuringu raportitest ei sisaldanud vastamis- ega osalemismäära kirjeldust. Vähemalt leidis netovalimi maht 29/30 käsitletud aruandes.

Tulemuste osas 4.2.6 on käsitletud tulemuste täpsust. Tegemist on aspektiga, mis oli kõige napimalt kirjeldatud võrreldes kõigi teistega. Seda aspekti käsitles ainult KD1. Tulemuste täpsuse kirjeldus on väga tähtis – Lavrakas (2008) järgi kasutatakse valikuvea suuruse hindamiseks veapiiri. Teised tulemuste täpsuse kirjeldamise osad on: tõenäosusliku valimi puhul kaalumisest, klastervalimi iseloomust või muudest teguritest tulenevad valikudisaini osad; mittetõenäosusliku valimi puhul ja kuidas vastav mudel on koostatud ning selle eeldused valideeritud ja näitajad arvutatud. Vahet ei olnud, kas oli tegemist tõenäosusliku või mittetõenäosusliku valimimeetodiga, tulemuste täpsust ei olnud kirjeldatud peaaegu üheski aruandes. Ühe haruldase analüüsiüksuse puhul, kus oli aruandes veapiir välja toodud, oli selgelt tegemist mittetõenäosusliku valimiga, aga nagu Wu (2022) ning Baker jt (2013) välja toovad ei ole veapiiri arvutamine mittetõenäosusliku valimi puhul õigustatud.

Tulemuste osas 4.2.7 on käsitletud andmete järeltöötlemist. Andmete järeltöötlemine hõlmab aspekte nagu: kaalude kirjeldamine; andmete õigsuse kontrollid; andmete imputeerimine, andmestikust eemaldamine või asendamine; andmed ümberkodeerimine. Lavrakas (2008) järgi on kaks peamist põhjust, miks uurijad andmeid kaaluvad: esiteks korrigeerida ebavõrdseid valikutõenäosusi, mis sageli esinevad valikuvõtu ajal ja teiseks püüda kompenseerida küsitlusele mittevastamist. Neumani (2011) järgi, kui uuringul puuduvad kehtivuskontrollid, näiteks tähelepanukontrollid või loogikakontrollid, siis küsitlusele vastajad võivad vabalt esitada läbimõtlemaid või kehtetuid vastuseid ilma, et uuringu läbiviijad nendest vastustest teadlikud oleksid – sellised olukorrad võivad tõsta mõõtmise viga. Ebakorrektsed andmete imputeerimise, andmestikust eemaldamise või asendamise protseduurid võivad analüüsi kallutada ja omakorda tõsta mittevastamise viga. Andmete ümberkodeerimine on täpne teadus, kui kodeerimine ei suuda piisavalt mõõdetava nüansse määratleda, võib see tõsta mõõtmisviga.

Kaalumisprotseduure, kui neid oli võimalik tuvastada, oli kirjeldatud adekvaatselt. Küsitlusuuringute läbiviijatel oleks tarvis selgelt tööde raportites väljendada, kas kaale on kasutatud või ei. Kahjuks seda aspekti täiesti mainimata jättes on võimalik seda hinnata ainult hindegas 9, kuna ei ole loogiline oletada, et kaale on alati kasutatud. Andmete õigsuse kontrollid ei ole aruannetes kirjeldatud adekvaatselt, enamikes töödes informatsioon selle kohta puudub

ja nendes, kus seda leidub, osutus see olema vähese detailsusega. Andmete imputeerimise, andmestikust eemaldamise või asendamise ning andmete ümber kodeerimise muutujate puhul oli jällegi probleemiks see, et ei olnud võimalik tuvastada, kas selliseid meetmeid oli rakendatud. Kuna tegemist on tähtsate aspektidega, mis aitavad lugejal hinnata töö usaldusväärsust, oleks tarvis uurijatel neid aspekte mainida, isegi kui sellised meetmeid ei ole rakendatud.

Tulemuste osas 4.2.8 on käsitletud küsitlusinstrumente. See hõlmab aspekte nagu: küsitlusankeedi olemasolu ja kasutatud küsitluskeeled, juhised intervjuerijatele, vastusekaardid ning tulemuste esitamisel kasutatud sõnastuse võrdlus ankeediküsimuste sõnastusega. Lavrakas (2008) järgi tuleneb mõõtmisviga küsitlusviisist või andmekogumise meetodist, küsimustikust või küsitlusinstrumendist, küsitlusinstrumendi rakendamise keskkonnast, intervjuerijatest (kui neid on) ja ka vastajatest. Käsitletud aruannetes küsitlusinstrumente puudutavate muutujate hinnangud jäid napiks, et lugeda neid adekvaatseteks. Küsimustikud olid olemas ainult 12/30 tööst, mis on küsitlusuuringute raportite juures selge puudujääk. Kõrgema detailsusega KD1 puhul oli küsimustikke nõutud ka kõigis uuringu jaoks kasutatud keeltes – enamjaolt olid küsitlusuuringud läbi viidud eesti ja vene keeles, ehkki oli ainult eestikeelne küsimustik esitatud. See, kas esitatud analüüsitud küsimuste täielik sõnastus läks kokku küsimustiku vastuse variantidega võib lugeda adekvaatselt kirjeldatuks nende tööde puhul, kus küsimustikud olid esitatud – kahjuks selle aspekti puhul sai ainult hindeks panna 3, kui aruandes puudus küsimustik.

Tulemuste osas 4.2.9 on käsitletud andmete kogumise meetodeid. Mõlemas kodeerimisjuhendis oli väga otsekohaselt nõutud kirjeldust andmete kogumise meetoditest, ainukene erinevus oli selles, et KD1 puhul oli lisaks nõue välja tuua kasutatud küsitluskeeled. Nagu eelnevas lõigus sai välja toodud, võib andmekogumise meetod tõsta mõõtmisviga. Lavrakas (2008) järgi andmekogumise meetodid erinevad mitmes aspektis: intervjuerija olemasolu või puudumine võimaldab vastajale motiveerivat tuge, selgitusi või abi pakkuda; andmekogumise meetodid erinevad suhtluskanalites (audiovisuaalne, ainult heli, ainult visuaalne); igal küsitlusviisil on konkreetsed tugevused ja nõrkused; veebiküsitlus võib suurendada variatiivsust, kuna vastajad kipuvad vastama pealiskaudselt võrreldes silmast silma intervjuudega – samas silmast silma intervjuu puhul küsimustele vastamine võib luua olukorra, kus vastajad ei ole täiesti ausad intervjuerija olemasolu tõttu. Andmete kogumise meetodit oli kirjeldatud 27/30 valimis olevast aruandest, 19 nendest oli ka kirjeldatud andmete kogumiseks kasutatud küsitluskeeli.

Käesolevad tulemused näitavad, et 2015–2022 aastatel Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel läbiviidud uuringutes, mis sisaldavad kvantitatiivseid küsitlusuuringuid on vastavalt rahvusvaheliste eeskirjade nõuetele metoodikakirjeldused ebaühtlase detailsusega. Suur hulk hinnatavatest aspektidest olid tööde aruannetes napsõnaliselt või ebaselgelt kirjeldatud, mis tõstab märgatavalt antud tööde süstemaatilist- ja juhusliku viga.

Kontentanalüüs ja selleks kasutatud kodeerimisjuhendid tõid selgelt välja, et ESOMAR-i eeskirjadel põhinevatest nõuetest ei piisa, et adekvaatselt kirjeldada küsitlusuuringute metoodikat – tähtsad nihet ja variatiivsust mõjutavad aspektid jäävad ESOMAR-i eeskirjade nõuetest välja või nõuded on märgatavalt vähema detailsusega võrreldes teiste eeskirjade ja standardite põhjal koostatud nõuetega. Antud uurimistöö puhul tuleb silmas pidada, et joonis 1 kohaselt on antud töös olevast 30 uuringuaruandest seotud uuringufirmadega, mis järgivad ESOMAR-i eeskirja ainult 6 – fookuses ei ole Eesti uuringufirmad, vaid pigem üldisemalt esinevad probleemid metoodikakirjeldustes.

Tuvastatud detailivähesus ja puudused on peamiselt töö läbiviijate endi parandada, aga tõenäoliselt oleks kasuks ka Haridus- ja Teadusministeeriumi poolsest avaldusest, mis annaks uuringute teostajatele selge standardi, mida järgida tulemuste esitamisel.

KOKKUVÕTE

Antud uurimistöö eesmärk oli teada saada, kuidas võimaldavad Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimisel läbi viidud uuringud ja nendes sisalduvate kvantitatiivsete küsitlusuuringute raportites esitatud metoodikakirjeldused lugejal hinnata nende uuringute metoodika, andmete ja tulemuste kvaliteeti.

Töö eesmärgi täitmiseks tutvusin asjakohase kirjandusega, määratlesin rahvusvahelised eeskirjad ja standardid, mis sisaldasid küsitlusuuringute tulemuste raporteerimise nõudeid ja koostas kaks erinevat kodeerimisjuhendit, et nendes olevate nõuete erinevast detailsusest tulenevaid hinnanguid võrrelda ja näidata, kuidas vastavad uuringute metoodikakirjeldused erinevate eeskirjade nõudmistele. Kodeerimisjuhendites oleval muutuval kirjeldasid, milline info peaks rahvusvaheliste eeskirjade ja standardite järgi olema küsitlusuuringu metoodika kohta uuringu aruandes avaldatud, et lugejal oleks piisav info, tegemaks järeldusi uuringu metoodika ja tulemuste kvaliteedi kohta.

Eelnevast tulenevalt viisin läbi aastatel 2015–2022 koostatud aruannete, mis sisaldasid kvantitatiivseid küsitlusuuringuid, kontentanalüüsi. Kontentanalüüsi tulemusena selgus, kuidas detailselt oli käsitlevates aruannetes töö metoodika aspekte kirjeldatud. Peamisteks järeldusteks sain, et paljudes tähtsates aspektides, mis otseselt mõjutavad töö nii süstemaatilist kui ka juhusliku viga on käsitletud raportid detailiväheseid või ebaselged.

See uurimistöö on sotsioloogilisel maastikul oluline, et rõhutada võimalike puudujääke küsitlusuuringute metoodilistes kirjeldustes, mis omakorda võivad mõjutada tulemuste usaldusväärsust. Edaspidi tuleks uurida, kas teiste ministeeriumite tellimisel tehtud uuringud annavad sarnaseid või erinevaid tulemusi – mõnda sellist tööd on juba tehtud, näiteks Elen Lina (2022) oma Sotsiaalministeeriumi tellimisel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuuringu valimite esinduslikkuse analüüsis.

KASUTATUD KIRJANDUS

About ESOMAR & Codes and Guidelines. *European Society for Opinion and Market Research* kodulehekül. (i.a.). Kasutatud 11.03.2023, <https://esomar.org/codes-and-guidelines>; <https://esomar.org/about-esomar>

About us – Who we are. *American Association for Public Opinion Research* kodulehekül. (i.a.). Kasutatud 11.03.2023, <https://aapor.org/about-us/who-we-are/>

About Us & ISO 20252:2019. *International Organization for Standardization* kodulehekül. (i.a.). Kasutatud 11.03.2023, <https://www.iso.org/about-us.html>; <https://www.iso.org/standard/73671.html>

About WAPOR & About WAPOR – Code of Ethics. *World Association for Public Opinion Research* kodulehekül. (i.a.). Kasutatud 11.03.2023, <https://wapor.org/about-wapor/code-of-ethics/>; <https://wapor.org/about-wapor/>

American Association for Public Opinion Research. (2021). *AAPOR Code of Professional Ethics and Practices, III. Standards for Disclosure*. Kasutatud 20.03.2023, https://aapor.org/wp-content/uploads/2022/12/AAPOR-2020-Code_FINAL_APPROVED.pdf

American Association for Public Opinion Research. (i.a.). *Standard Definitions: Final Dispositions of Case Codes and Outcome Rates for Surveys 10th edition*. Kasutatud 12.04.2023, <https://aapor.org/wp-content/uploads/2022/11/Standard-Definitions20169theditionfinal.pdf>

Baker, R., Brick, M.J., Bates, N.A., Battaglia, M., Couper, M.P., Dever, J.A., Gile, K.J., Tourangeau, R. (2013). Summary Report of the AAPOR Task Force on Non-probability Sampling. *Journal of Survey Statistics and Methodology*, 1(2), 90–143, <https://doi.org/10.1093/jssam/smt008>

Bryman, A. (2012). *Social Research Methods 4th Edition*. Oxford: Oxford University Press

Callegaro, M., Lozar Manfreda, K., Vehovar, V. (2015) *Web Survey Methodology*. [E-raamat]. London: Sage. doi:10.4135/9781529799651

De Leeuw, E. D., Hox, J., ja Dillman, D. (2008). *International handbook of survey methodology*. New York: Routledge

European Society for Opinion and Market Research & Global Research Business Network. (2014). *Guideline for Researchers and Clients Involved in Primary Data Collection*. Kasutatud

20.03.2023, <https://esomar.org/uploads/attachments/cktim86vi054wspru8legz40-guideline-on-primary-data-collection-final.pdf>

European Society for Opinion and Market Research & World Association for Public Opinion Research. (2014). *Guideline on Opinion Polls and Published Surveys*. Kasutatud 20.03.2023, <https://esomar.org/uploads/attachments/ckqtncb6n0258mhtml7xdcj3w-esomar-wapor-guideline-on-opinion-polls-and-published-surveys-august-2014.pdf>

Lina, E. (2022). *2011.-2021. aastal Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuuringute valimite esinduslikkuse analüüs*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu õppekava.

Firmast. (i.a). *Turu-uuringute AS kodulehekülg*. Kasutatud 14.03.2023, <https://turu-uuringute.eu/about/>

Groves, R.M., Fowler Jr, F.J., Couper, M.P., Lepkowski, J.M, Singer, E., Tourangeau, R. (2009). *Survey Methodology. Second Edition*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Groves, R. M. ja L. Lyberg. (2010). TOTAL SURVEY ERROR: PAST, PRESENT, AND FUTURE. *The Public Opinion Quarterly*, 74(5), 849–879. Kasutatud 22.05.2023 <http://www.jstor.org/stable/40985408>

International Organization for Standardization. (2019). *Market, opinion and social research, including insights and data analytics — Vocabulary and service requirements*. Kasutatud 20.03.2023, <https://www.iso.org/standard/73671.html>

Jüristo, T. (2023). Tarmo Jüristo: reitingute mõõtmise moodused ei olnud läbipaistvad. *ERR*, 10. märts. Kasutatud 30.04.2023, <https://www.err.ee/1608911189/tarmo-juristo-reitingute-mootmise-moodused-ei-olnud-labipaistvad>

Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid. Sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus

Lavrakas, P. J. (toim.) (2008). *Encyclopedia of Survey Research Methods*. Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781412963947>

Meetodid. (i.a). *Norstati kodulehekülg*. Kasutatud 14.03.2023, <https://norstat.ee/meetodid>

Meist. (i.a). *RAIT kodulehekülg*. Kasutatud 14.03.2023, <https://raitgroup.com/et/meist/>

Miks hakata Emori vastajaks? (i.a.). *Kantar Emor kodulehekülj*. Kasutatud 14.03.2023, <https://www.kantaremor.ee/vastajale/miks-hakata-emori-vastajaks/>

Neuman, L.W. (2011). *Social research methods. Qualitative and quantitative approaches*. Boston: Pearson

Teenusprotsess. (i.a.). *Eesti Uuringukeskus*. Kasutatud 14.03.2023, <https://www.uuringukeskus.ee/teenusprotsess>

Tiit, E-M. ja Toeding, L-M. (2019). *Statistikaleksikon*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Toepoel, V. (2016). *Doing Surveys Online. Incentives for Respondents*. London: SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781473967243>

World Association for Public Opinion Research. (2021). *WAPOR Code of Professional Ethics and Practices*. Kasutatud 20.03.2023, <https://wapor.org/wp-content/uploads/WAPOR-2021-Code-of-Professional-Ethics-and-Practices-English-V03.pdf>

Wu, C. (2022). Statistical inference with non-probability survey samples. *Survey Methodology*, 48, 283-311. Kasutatud 22.05.2023 <https://sas.uwaterloo.ca/~cbwu/paper/22-Wu-SMJ.pdf>

LISAD

Lisa 1. Valim

Analüüsiüksuse number	Pealkiri	Läbiviija(d)	Link raportile	Aasta
A1	Kiusamist ennetavate ja vähendavate sekkumiste tõhusus ning haridusasutuste kogemused nende rakendamisel	SA Poliitikauuringute Keskus Praxis	Link	2022
A2	Eriolukorrast tingitud distantsõppe kogemused ja mõju Eesti üldharidussüsteemile	Tallinna Ülikool	Link	2021
A3	Eriolukorrast tingitud distantsõppe kogemused ja mõju kutseharidusele	Tallinna Ülikool	Link	2021
A4	Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootöoga 2020	MTÜ Balti Uuringute Instituut ja HeiVäl OÜ	Link	2021
A5	Covid-19 mõjud projekti „Noorte tervistav ja arendav puhkus“ noorte püsi- ja projektlaagritele“ 2021	Eesti Uuringukeskus OÜ	Link	2021
A6	Õpetajaameti kuvand ja atraktiivsus	Eesti Uuringukeskus OÜ	Link	2021
A7	Ettevõtlusõppe rakendamine üld-, kutse- ja kõrghariduses	Eesti Ettevõtluskõrgkool Mainor ja Tallinna Ülikool	Link	2020
A8	Eesti kõrgkoolide 2016.–2018. aasta vilistlaste uuringu aruanne	Ernst & Young Baltic AS	Link	2020
A9	Akadeemilised töötajad teadmusühiskonnas	Tartu Ülikool ja SA Poliitikauuringute Keskus Praxis	Link	2019

A10	Gümnaasiumi matemaatika ainekava rakendamise uuring	Ernst & Young Baltic AS	Link	2018
A11	Elukestva õppe strateegia vahehindamine	SA Poliitikauuringute Keskus Praxis ja Rakendusauuringute Keskus CentAR	Link	2019
A12	Töökohapõhise õppe lõpetajate uuring 2018	Kantar Emor	Link	2018
A13	Organisatsioonipoolsete juhendajate rahulolu kutsehariduse praktikakorraldusega	Rakendusauuringute Keskus CentAR	Link	2018
A14	Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootöoga	Tartu Ülikool	Link	2018
A15	Kutsehariduse maine üldhariduskoolide õpilaste, õpetajate ning lapsevanemate seas	Accaro Solutions OÜ	Link	2018
A16	Eesti kutseõppeasutuste tugisüsteemide analüüs: olukorra kaardistus, võimalused ja väljakutsed tugisüsteemi rakendamisel katkestamise ennetusmeetmena	SA Poliitikauuringute Keskus Praxis	Link	2018
A17	Eesti kõrgkoolide 2015. aasta vilistlaste uuring	Ernst & Young Baltic AS	Link	2017
A18	Õppe- ja karjäärinõustamise programmi vahehindamine	Civitta Eesti AS ja Norstat Eesti AS	Link 1 Link 2	2017
A19	Keelehoiakute uuring	Turu-uuringute AS	Link	2017
A20	Eesti kutseõppe 2015.-2016. aasta vilistlaste uuring	Ernst & Young Baltic AS	Link	2017

A21	Õpetajate tööaja kasutuse ja töö lisatasustamise praktikate uuring	Ernst & Young Baltic AS	Link	2016
A22	Õpetajaameti kuvand ja atraktiivsus 2016	Kantar Emor	Link	2016
A23	Infotehnoloogiliste võimaluste rakendamine noorsootöös	MTÜ Balti Uuringute Instituut ja e-Riigi Akadeemia	Link	2016
A24	Huvihariduse ja huvitegevuse pakkujad ning noorsootöötajad kohalikes omavalitsustes	Sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus (RAKE)	Link	2016
A25	Muutunud õpikäsituse rakendamise ja selleks erinevate valikute pakkumise seire korraldamine, sh gümnaasiumis valikkursuste rakendamise osas	Tartu Ülikool ja Haridusuuenduskeskus	Link	2016
A26	Teema "Keskond ja jätkusuutlik areng" ja teiste läbivate teemade rakendamine üldhariduses	Tartu Ülikool	Link	2016
A27	Eesti põhikooliõpilaste koduse õpikoormuse uuring 2013-2015	Tallinna Ülikool	Link	2015
A28	Uuring „Õpetajate täiendusõppe vajadused”	MTÜ Balti Uuringute Instituut	Link	2015
A29	Eesti üldhariduskooli juhi ning tema asetäitja õppealal tööülesanded ning nende täitmisega kaasnev stress	Tartu Ülikool	Link	2015
A30	Vajaduspõhise õppetoetuse uuring	SA Poliitikauuringute Keskus Praxis	Link	2015

Lisa 2. AAPOR eeskirjal põhinev kodeerimisjuhend

1: Analüüsiüksuse (küsitlusuuringu raporti) number

A1-A99

2: Link küsitlusuuringu aruande failile

Link

3: Pealkiri

Sõnaline tunnus

4: Ilmumise aasta

Neljakohaline number vahemikus 2015–2022

5: Uuringu läbiviija nimetus

Asutuse nimetus

6: Metoodikaosa lehekülgede numbrid küsitlusuuringu aruandes

Lehekülgede numbrid

7: Kas küsitlusuuringu raportis on välja toodud uuringu rahastaja?

7a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

7b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Selgesõnaliselt välja toodud, et uuring on kas rahastatud või tellitud Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub Rahastamine raportis ei ole kirjeldatud või on ebaselge; 9 Ei kehti

7c Selgitus

8: Kas küsitlusuuringu raportis on välja toodud andmete kogumise kuupäevad?

8a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

8b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Täpsed uuringu kuupäevad, algus ja lõpp; 2 Info ei ole täielik Andmete kogumise kuud või üldine ajavahemik; 3 Info puudub Ajaraami ei ole kirjeldatud või kirjeldatud ainult üks pool (algus või lõpp); 9 Ei kehti

8c Selgitus

9: Kas küsitlusuuringu raportis on täielikult ja täpselt määratletud populatsioon, sh asukohta, vanuse, muude sotsiaalsete ja demograafiliste omaduste, aja lõikes (kui see on uuringu spetsiifikat arvestades relevantne?)

9a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

9b Hinnang – 1 Jah, info on täielik *Selgelt ja korrektselt määratletud sihtpopulatsioon välja toodud*; 2 Info ei ole täielik *Sihtpopulatsioon määratletud, aga see on üldine või natukene ebatäpne*; 3 Info puudub *Sihtpopulatsiooni määratluse kohta informatsiooni ei leidu*; 9 Ei kehti

9c Selgitus

10: Kas küsitlusuuringu raportis on kirjeldatud valimiraam või sellele vastav andmekogum?

10a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

10b Hinnang – 1 Jah, info on täielik *10.1-10.3 kõik hinne 1 või maksimaalselt üks hinne 2 (võttes arvesse ka küsimuse tulemuse tähtsust võrreldes teiste küsimustega antud uuringute kontekstis)*; 2 Info ei ole täielik *Segu 1, 2 ja 3 hinnanguid (maksimaalselt üks hinnang 3)*; 3 Info puudub *Vähemalt kaks hinnangut 3*; 9 Ei kehti

10c Selgitus

10.1: Kas on kirjeldatud info valikuraami olemuse kohta?

10.1a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

10.1b Hinnang – 1 Jah, info on täielik *Valikuraami olemus selgelt kirjeldatud*; 2 Info ei ole täielik *Valikuraam kirjeldatud, aga see on kas puudulik või mingil määral ebatäpne*; 3 Info puudub *Valikuraame ei ole kirjeldatud*; 9 Ei kehti

10.1c Selgitus

10.2: Kas on kirjeldatud valikuraami väljastaja nimi?

10.2a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

10.2b Hinnang – 1 Jah, info on täielik *Selgelt välja toodud, kust pärines valikuraam või missuguste andmete põhjal uurivad valikuraami koostasid*; 2 Info ei ole täielik *Valikuraami andmete pärinevust on kirjeldatud, aga mõni aspekt oli puudulik või mitte kirjeldatud*; 3 Info puudub *Ei ole valikuraami kirjeldatud või see on otseselt ebaselge*; 9 Ei kehti

10.2c Selgitus

10.3: Kas on selgitus populatsiooni kaetuse kohta, sh millised sihtpopulatsiooni segmendid pole kaetud?

10.3a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

10.3b Hinnang – 1 Jah, info on täielik *Selgelt kirjeldatud populatsiooni kaetust ja seal kus vajalik, missugused populatsiooni segmendid katmata jäid*; 2 Info ei ole täielik *Populatsiooni kaetust on selgitatud, aga esinduslik jääb ebaselgeks, mõned aspektid populatsiooni kaetusest on selgitatud, aga teised mitte või valimimeetodi ebaselguse tõttu jääb ka populatsiooni kaetuse kirjeldus ebaselgeks*; 3 Info puudub *Populatsiooni kaetust ei ole kirjeldatud*; 9 Ei kehti

10.3c Selgitus

11: Kas küsitlusuuringu raportis on täielikult ja täpselt kirjeldatud valiku- ja värbamismeetodid?

11a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

11b Hinnang – 1 Jah, info on täielik 11.1-11.6 kõik hinne 1 või maksimaalselt üks hinne 2 (võttes arvesse ka küsimuse tulemuse tähtsust võrreldes teiste küsimustega antud uuringute kontekstis); 2 Info ei ole täielik Segu 1, 2 ja 3 hinnanguid (maksimaalselt üks hinnang 3); 3 Info puudub Vähemalt kaks hinnangut 3; 9 Ei kehti

11c Selgitus

11.1: Kas on selgelt sõnastatud, kas valim on võetud kasutades tõenäosuspõhiseid või mittetõenäosuslikke meetodeid?

11.1a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

11.1b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Selgelt välja toodud, missugust valikumeetodit kasutati; 2 Info ei ole täielik Valikumeetodit on kirjeldatud, aga tõenäosuslikkus või mittetõenäosuslikkus ei ole täiesti selged; 3 Info puudub Valikumeetodit ei ole kirjeldatud; 9 Ei kehti

11.1c Selgitus

11.2: Kas on selgelt kirjeldatud meetodid, millega osalejatega kontakteeruti, millega nad välja valiti või värvati, sh kirjeldatud kõik valikukriteeriumid ja võimalik üle-esindatud valimis?

11.2a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

11.2b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Selgelt kirjeldatud meetodid, millega osalejatega kontakteeruti, millega nad välja valiti või värvati, valikukriteeriumid ja võimalik üle-esindatus valimis; 2 Info ei ole täielik Mingid aspektid küsimusest olid kirjeldatud, teised mitte (kõige tähtsam nendest kontakteerumise kirjeldus); 3 Info puudub Igasugune värbamismeetodite kirjeldus puudub või on täiesti ebaselge; 9 Ei kehti

11.2c Selgitus

11.3: Kas on kirjeldatud kvootide kasutamine?

11.3a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

11.3b Hinnang – 1 Jah, info on täielik; 2 Info ei ole täielik Kvoodid kirjeldatud liiga üldiselt; 3 Info puudub; 9 Ei kehti Kvoote ei kasutatud või kasutamist ei olnud võimalik tuvastada

11.3c Selgitus

11.4: Kas on intervjueria vahendusel toimunud küsitluse puhul ära toodud andmekogumise piirkond?

11.4a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

11.4b Hinnang – 1 Jah, info on täielik; 2 Info ei ole täielik Regiooni kirjeldus, aga piirkond ei ole väga täpne; 3 Info puudub; 9 Ei kehti Pole intervjuueerija vahendusel toimunud või seda ei ole võimalik tuvastada

11.4c Selgitus

11.5: Kas on ära toodud üksikasjad koostöö saavutamiseks kasutatud strateegiate kohta (nt eelkontaktid, kirjad, skriptid, rahalised motivaatorid ja nende kättetoimetamise viis, kontaktid keeldujate ümberveenmiseks)?

11.5a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

11.5b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Antud on täielik kirjeldus üksikasjadest koostöö saavutamiseks kasutatud strateegiate jaoks; 2 Info ei ole täielik Antud on kirjeldus, aga see on üldine; 3 Info puudub Selgub, et selliseid strateegiaid rakendati, aga neid pole kirjeldatud; 9 Ei kehti Selliseid strateegiaid ei rakendatud või neid ei olnud võimalik tuvastada.

11.5c Selgitus

11.6: Kas on paneelide puhul kirjeldatud paneeliliikmete värbamine ja paneeli haldamine?

11.6a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

11.6b Hinnang – 1 Jah, info on täielik; 2 Info ei ole täielik Paneele kirjeldatud, aga haldamine on ebaselge; 3 Info puudub Paneele kasutatud, aga seda pole adekvaatselt kirjeldatud; 9 Ei kehti Paneele ei kasutatud, või kasutamist ei olnud võimalik tuvastada

11.6c Selgitus

12: Kas küsitlusuuringu raportis on täielikult ja täpselt kirjeldatud valimiga seotud üksikasjad?

12a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

12b Hinnang – 1 Jah, info on täielik 12.1-12.5 kõik hinne 1 või maksimaalselt üks hinne 2 (võttes arvesse ka küsimuse tulemuse tähtsust võrreldes teiste küsimustega antud uuringute kontekstis); 2 Info ei ole täielik Segu 1, 2 ja 3 hinnanguid (maksimaalselt üks hinnang 3); 3 Info puudub Vähemalt kaks hinnangut 3; 9 Ei kehti

12c Selgitus

12.1: Kas on välja toodud valimimahud iga rakendatud küsitlusviisi kohta, sh valimiraamiti?

12.1a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

12.1b Hinnang – 1 Jah, info on täielik *Täielikult netovalimi maht välja toodud*; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub *Netovalimi mahtu ei ole kirjeldatud*; 9 Ei kehti 12.1c Selgitus

12.2: Kas on välja toodud kuivõrd hästi valim sihtpopulatsiooni esindab ja selle järeلمid?

12.2a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

12.2b Hinnang – 1 Jah, info on täielik *Kuivõrd hästi valim sihtpopulatsiooni esindab on kirjeldatud ning selle järeلمid on selged*; 2 Info ei ole täielik *Esinduslikkust on kirjeldatud, aga seda ei ole millegi vastu võrrelda või puuduvad järeلمid või esinduslikkust on kirjeldatud liiga üldiselt*; 3 Info puudub *Esinduslikkust pole kirjeldatud*; 9 Ei kehti

12.2c Selgitus

12.3 Kas on välja toodud planeeritud ja saavutatud valimite mahud, nende eripärade võrdlus ja erinevuste põhjused ning kuidas nendega seotud probleemidega tegeleti?

12.3a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

12.3b Hinnang – 1 Jah, info on täielik *Olemas planeeritud ja saavutatud valimite mahud ja eripärade võrdlus ning probleemidega tegelemine (kui kohane)*; 2 Info ei ole täielik *Olemas planeeritud ja saavutatud valimite mahud, aga eripärade võrdlust ei ole tehtud*; 3 Info puudub *Ei ole olemas planeeritud ega saavutatud valimi mahte või on olemas ainult saavutatud valimite mahud*; 9 Ei kehti

12.3c Selgitus

12.4: Kas tõenäosusliku valimi puhul on välja toodud vastamismäär, selle definitsioon ja arvutuskäik?

12.4a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

12.4b Hinnang – 1 Jah, info on täielik *Vastamismäär välja toodud, olemas selge arvutuskäik (kui see ei ole enesestmõistetav)*; 2 Info ei ole täielik *Vastamismäär välja toodud, aga valimi kirjelduse tõttu on selle korrektsuses ebaselgus*; 3 Info puudub *Vastamismäär ei ole välja toodud*; 9 Ei kehti *Vastamismäär ei kehtinud (mittetõenäosuslik valim)*

12.4c Selgitus

12.5: Kas mittetõenäosusliku valimi puhul on välja toodud osalemismäär?

12.5a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

12.5b Hinnang – 1 Jah, info on täielik *Osalemismäär välja toodud*; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub *Osalemismäär ei olnud välja toodud*; 9 Ei kehti *Osalemismäär ei kehtinud (tõenäosuslik valim)*

12.5c Selgitus

13: Kas küsitlusuuringu raportis on kirjeldatud, kuidas kaalud arvutati, sh välja toodud kasutatud tunnused ja kaalumisel kasutatud parameetrite allikad?

13a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

13b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Kaalude kasutamine ja kaalude tunnused selgelt kirjeldatud; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub; 9 Ei kehti Kaalude kasutamist ei olnud võimalik raportist tuvastada

13c Selgitus

14: Kas küsitlusuuringu raportis on kirjeldatud tulemuste täpsust?

14a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

14b Hinnang – 1 Jah, info on täielik; 2 Info ei ole täielik Hinded 14.1-14.3 1, 2 või 9; 3 Info puudub Tulemuste täpsust ei ole kirjeldatud või see on täiesti ebaadekvaatne; 9 Ei kehti Tegemist kõikse valimiga

14c Selgitus

14.1: Kas tõenäosuslikul valimil põhineva uuringu puhul on ära toodud valikuvea hinnangud (nt veapiir)?

14.1a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

14.1b Hinnang – 1 Jah, info on täielik; 2 Info ei ole täielik Välja toodud valikuvea hinnangud, aga esineb probleeme valikudisainiga või on tegemist mitme valimiga uuringuga, kus valikuvea hinnangud olid välja toodud ainult osadel valimitel; 3 Info puudub Valikuviga ei ole välja toodud, valimimeetodi tõttu on suur ebaselgus või on välja toodud valikuvea hinnangud mittetõenäosusliku valimi juures (sel juhul valikuvea hinnangud ei kehti); 9 Ei kehti Tegemist kõikse valimiga

14.1c Selgitus

14.2: Kas tõenäosuslikul valimil põhineva uuringu puhul on valikuvea ja statistiliste analüüside puhul võetud arvesse kaalumisest, klastervalimi iseloomust või muudest teguritest tulenevaid valikudisaini mõjusid?

14.2a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

14.2b Hinnang – 1 Jah, info on täielik; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub Valikuviga ei ole välja toodud või see ei kehti; 9 Ei kehti Tegemist kõikse valimiga

14.2c Selgitus

14.3: Kas mittetõenäosusliku valimiga uuringu puhul on ära toodud tulemuste täpsuse näitajad ja defineeritud ja selgitatud, kuidas vastav mudel on koostatud, selle eeldused valideeritud ja näitajad arvutatud?

14.3a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

14.3b Hinnang – 1 Jah, info on täielik; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub Kirjeldus täpsuse näitajatest puudub; 9 Ei kehti Tegemist kõikse valimiga või tõenäosusliku valimiga

14.3c Selgitus

15: Kas küsitlusuuringu raportis on kirjeldatud, kuidas andmeid järeltöödeldi ja milliseid protseduure andmekvaliteedi tagamiseks kasutati?

15a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

15b Hinnang – 1 Jah, info on täielik; 2 Info ei ole täielik Kehtivatest aspektidest on vähemalt pool kirjeldatud; 3 Info puudub Kehtivatest aspektidest üle poole pole adekvaatselt kirjeldatud; 9 Ei kehti

15c Selgitus

15.1: Kas on kirjeldatud andmete õigsuse kontrolle, sh (aga mitte ainult) kas kontrolliti inimlikust eksimusest tulenevaid vigu, kasutati loogilisi kontrolle, jäeti välja nende vastajate vastused, kes kasutasid joonvastamist või läbisid küsitluse liiga kiiresti, tehti intervjuudele järelkontrolli intervjuu toimumise ja/või vastaja isiku kontrollimiseks, kasutati meetmeid mitmekordse vastamise ennetamiseks?

15.1a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

15.1b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Täielikult kirjeldatud andmete õigsuse kontrolle; 2 Info ei ole täielik Andmete õigsuse kontrolle on käsitletud, aga liiga üldiselt; 3 Info puudub Andmete õigsuse kontrollide kohta informatsiooni ei leidunud; 9 Ei kehti

15.1c Selgitus

15.2: Kas on käsitletud andmete imputeerimist, andmestikust eemaldamist või asendamist?

15.2a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

15.2b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Täielikult kirjeldatud, kuidas andmeid imputeeriti, eemaldati või asendati; 2 Info ei ole täielik Kirjeldatud, aga väga üldiselt; 3 Info puudub; 9 Ei kehti Seda ei olnud võimalik tuvastada

15.2c Selgitus

15.3: Kas on kirjeldatud, kas andmeid kodeeriti ümber, kas seda tegid kodeerijad ja/või oli see programmeeritud, viimasel juhul välja toodud vastav tarkvara ja parameetrid või kodeerimisreeglid?

15.3a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

15.3b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Andmete kodeerimise kirjeldamiseks on eraldi sektsioon ja protsess on selgelt kirjeldatud; 2 Info ei ole täielik Kodeerimist on kirjeldatud, aga liiga üldiselt; 3 Info puudub Ilmnes, et kodeerimist on rakendatud, aga

seda ei ole kirjeldatud; 9 Ei kehti Kodeerimist ei olnud võimalik tuvastada või seda ei rakendatud

15.3c Selgitus

16: Kas on küsitlusinstrumendid on täielikult ja täpselt kirjeldatud?

16a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

16b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Kõigi kehtivate küsimuste tulemused adekvaatselt kirjeldatud; 2 Info ei ole täielik Vähemalt välja toodud küsimustik, aga mõni aspekt on puudulik; 3 Info puudub Küsitlusinstrumente polnud välja toodud; 9 Ei kehti

16c Selgitus

16.1: Kas küsitlusuuringu raportiga koos on kättesaadavaks tehtud küsitlusankeedid, sh kõigis keeltes?

16.1a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

16.1b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Olemas küsimustikud kõikides kasutatud keeltes; 2 Info ei ole täielik Olemas küsimustik ainult raporti keeles; 3 Info puudub Küsimustiku raportist ei leidu; 9 Ei kehti

16.1c Selgitus

16.2: Kas avalikustatud ankeedis on ära toodud juhised intervjuerijatele, sh kõigis keeltes?

16.2a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

16.2b Hinnang – 1 Jah, info on täielik; 2 Info ei ole täielik Juhised ilmnevad, aga neid pole selgelt kirjeldatud; 3 Info puudub; 9 Ei kehti Intervjuerimist ei rakendatud või seda ei olnud võimalik tuvastada

16.2c Selgitus

16.3: Kas küsitlusuuringu raportiga koos on kättesaadavaks tehtud vastusekaardid, sh kõigis keeltes?

16.3a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

16.3b Hinnang – 1 Jah, info on täielik; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub Vastusekaarte on kasutatud, aga neid pole kirjeldatud; 9 Ei kehti Vastusekaarte ei kasutatud või seda ei olnud võimalik tuvastada

16.3c Selgitus

16.4: Kas raportis on tulemuste esitamisel ära toodud vastavate ankeediküsimuste ja vastusevariantide täpne sõnastus?

16.4a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

16.4b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Tulemuste sõnastus kattus täielikult või peaaegu täielikult küsimustikus oleva sõnastusega; 2 Info ei ole täielik Sõnastuses esines erinevusi, aga need olid minimaalsed või vähemalt mõte jäi samaks; 3 Info puudub Tulemuste sõnastus oli täiesti erinev küsimustiku sõnastusest või küsimustik puudus; 9 Ei kehti

16.4c Selgitus

17: Kas küsitlusuuringu raportis on kirjeldatud kõik kasutatud andmete kogumise meetodid ja viisid sh kasutatud küsitluskeeled?

17a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

17b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Kirjeldatud andmete kogumise meetodeid ja selleks kasutatud keeli; 2 Info ei ole täielik Andmete kogumise meetodid kirjeldatud, aga kasutatud keeled ei ole; 3 Info puudub Andmete kogumise meetodeid ei ole kirjeldatud; 9 Ei kehti

17c Selgitus

18: Kas küsitlusuuringu raportis on välja toodud avaldus, milles kirjeldatakse kitsendusi ja piiranguid uuringudisainis ja andmete kogumises?

18a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

18b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Selgesõnaliselt uuringudisaini ja andmete kogumise piirangud kirjeldatud; 2 Info ei ole täielik Kirjeldus piirangutest, aga see on liiga üldine; 3 Info puudub Antud piirangute avaldust ei ole; 9 Ei kehti

18c Selgitus

Lisa 3. ESOMAR-i eeskirjal põhinev kodeerimisjuhend

1: Analüüsiüksuse (küsitlusuuringu raporti) number

A1-A99

2: Link küsitlusuuringu aruande failile

Link

3: Pealkiri

Sõnaline tunnus

4: Ilmumise aasta

Neljakohtaline number vahemikus 2015–2022

5: Uuringu läbiviija nimetus

Asutuse nimetus

6: Metoodikaosa lehekülgede numbrid küsitlusuuringu aruandes

Lehekülgede numbrid

7: Kas küsitlusuuringu raportis on välja toodud uuringu rahastaja?

7a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

7b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Selgesõnaliselt välja toodud, et uuring on kas rahastatud või tellitud Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub Rahastamine raportis ei ole kirjeldatud või on ebaselge; 9 Ei kehti

7c Selgitus

8: Kas küsitlusuuringu raportis on välja toodud alltöövõtjate kasutamine (kui seda on)?

8a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

8b Hinnang – 1 Jah, info on täielik; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub; 9 Ei kehti Ei olnud võimalik tuvastada

8c Selgitus

9: Kas küsitlusuuringu raportis on välja toodud andmete kogumise kuupäevad?

9a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

9b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Täpsed uuringu kuupäevad, algus ja lõpp; 2 Info ei ole täielik Andmete kogumise kuud või üldine ajavahemik; 3 Info puudub Ajaraami ei ole kirjeldatud või kirjeldatud ainult üks pool (algus või lõpp); 9 Ei kehti

9c Selgitus

10: Kas küsitlusuuringu raportis on välja toodud sihtpopulatsiooni definitsioon?

10a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

10b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Selgelt ja korrektselt määratletud sihtpopulatsioon välja toodud; 2 Info ei ole täielik Sihtpopulatsioon määratletud, aga see on üldine või natukene ebatäpne; 3 Info puudub Sihtpopulatsiooni määratluse kohta informatsiooni ei leidu; 9 Ei kehti

10c Selgitus

11: Kas küsitlusuuringu raportis on kirjeldatud valimi raami ja valimimahtu?

11a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

11b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Valikuraami olemus selgelt kirjeldatud; 2 Info ei ole täielik Valikuraam kirjeldatud, aga see on kas puudulik või mingil määral ebatäpne; 3 Info puudub Valikuraame ei ole kirjeldatud; 9 Ei kehti

11c Selgitus

12: Kas küsitlusuuringu raportis on välja toodud netovalimi maht?

12a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

12b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Täielikult netovalimi maht välja toodud; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub Netovalimi mahtu ei ole kirjeldatud; 9 Ei kehti

12c Selgitus

13: Kas küsitlusuuringu raportis on kirjeldatud valimi disaini ja valikuprotseduuri (sh kas mingisugused kindlad grupid jäid valimist välja)?

13a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

13b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Selgelt välja toodud, missugust valikumeetodit kasutati; 2 Info ei ole täielik Valikumeetodit on kirjeldatud, aga tõenäosuslikkus või mittetõenäosuslikkus ei ole täiesti selged; 3 Info puudub Valikumeetodit ei ole kirjeldatud; 9 Ei kehti

13c Selgitus

13.1 Kas kvootvalimi ja teiste mittetõenäosuslike valimitüüpide puhul on välja toodud tunnused, mille põhjal valik tehti?

13.1a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

13.1b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Tunnused täielikult kirjeldatud; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub Tunnused ei ole kirjeldatud või valikumeetodi kirjeldus täielikult puudub; 9 Ei kehti Rakendati tõenäosusliku meetodit või kõikset valimit

13.1c Selgitus

14: Kas küsitlusuuringu raportis on välja toodud kirjeldus, kuidas rakendati rahalisi motivaatoreid (nt raha või kinkekaartide jagamine, loterii või meenete jagamine) ja kuidas neid jagati (kui seda tehti)?

14a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

14b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Rahalised motivaatorid on selgelt tuvastatavad ja täpselt kirjeldatud; 2 Info ei ole täielik Rahalised motivaatorid kirjeldatud, aga mitte täielikult (või mitme valimi juures kirjeldatud ainult osade valimite juures); 3 Info puudub Rahalised motivaatorid olid, aga neid ei kirjeldatud adekvaatselt; 9 Ei kehti Ei olnud võimalik määratleda, kas rahalisi motivaatoreid rakendati

14c Selgitus

15: Kas küsitlusuuringu raportis on välja toodud osalemis- või vastamismäär ja kuidas see arvutati?

15a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

15b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Vastamis- või osalemismäär korrektselt määratletud; 2 Info ei ole täielik Vastamis- või osalemismäär olemas, aga valimi tõttu tekib ebaselgus selle korrektsuses; 3 Info puudub Vastamis- või osalemismäär puudub; 9 Ei kehti

15c Selgitus

16: Kas küsitlusuuringu raportis on kirjeldatud andmete kogumise meetodit?

16a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

16b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Andmete kogumise meetodid on kirjeldatud; 2 Info ei ole täielik Andmete kogumise meetodeid on kirjeldatud, aga liiga üldiselt; 3 Info puudub Andmete kogumise meetodeid ei ole kirjeldatud; 9 Ei kehti

16c Selgitus

17: Kas küsitlusuuringu raportis on kättesaadavaks tehtud küsitlusinstrumendid (nt küsimustik)?

17a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

17b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Välja toodud täielikud küsimustikud; 2 Info ei ole täielik; 3 Info puudub Küsimustike ei ole; 9 Ei kehti

17c Selgitus

17.1 Kas küsitlusuuringu raportis on esitatud analüüsitud küsimuste täielik sõnastus koos vastusevariantidega?

17.1a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

17.1b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Tulemuste sõnastus kattus täielikult või peaaegu täielikult küsimustikus oleva sõnastusega; 2 Info ei ole täielik Sõnastuses esines erinevusi, aga need olid minimaalsed või vähemalt mõte jäi samaks; 3 Info puudub Tulemuste sõnastus oli täiesti erinev küsimustiku sõnastusest või küsimustik puudus; 9 Ei kehti

17.1c Selgitus

18: Kas küsitlusuuringu raportis on kirjeldatud andmete puhastamist, andmete kaalumist või teisi välitöö järgseid kohandusi (kui neid on), kas kaalude kasutamise puhul on välja toodud tunnused, mida kasutati kaalude jaoks?

18a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

18b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Tuvastatavad andmete puhastamise ja/või kaalumise protseduurid on selgelt kirjeldatud; 2 Info ei ole täielik Üks aspekt kirjeldatud, teine on puudulik või üldse mitte kirjeldatud; 3 Info puudub; 9 Ei kehti Andmete puhastamist ega kaalude kasutamist ei ole võimalik tuvastada

18c Selgitus

19: Kas küsitlusuuringu raportis on välja toodud avaldus, milles kirjeldatakse kitsendusi ja piiranguid uuringudisainis ja andmete kogumises?

19a Vastuse aluseks olev osa küsitlusuuringu raportist

19b Hinnang – 1 Jah, info on täielik Selgesõnaliselt uuringudisaini ja andmete kogumise piirangud kirjeldatud; 2 Info ei ole täielik Kirjeldus piirangutest, aga see on liiga üldine; 3 Info puudub Antud piirangute avaldust ei ole; 9 Ei kehti

19c Selgitus

Lisa 4. ESOMAR & GRBN eeskirja nõuded

Järgnev on informatsioon, mis peab küsitlusuuringu raportis selgelt väljendatud olema, et uuringu tellijale anda teavet selle kohta, kuidas uuring läbi viidi, sealhulgas piirangute kohta metoodika juures, mis võiksid viia järeldusteni, mida andmeid ei toeta (ESOMAR & GRBN, 2014):

- 1) Uurimistöö rahastaja, läbiviija ja kõik alltöövõtjad (kui neid on);
- 2) Sihtpopulatsiooni definitsioon, valimi allikas ja suurus;
- 3) Valimi disain ja valikuprotseduur;
- 4) Kasutatud stiimul (kui seda on) ja kuidas seda kasutati;
- 5) Osalemis- või vastamismäär ja kuidas see arvutati;
- 6) Andmete kogumise meetod ja kasutatud vahendite koopiad;
- 7) Andmete puhastamine, kaalumise või välitöö järgsed kohandused;
- 8) Avaldus järelduste kehtivust mõjutavate sisuliste piirangute kohta.

Lisa 5. ESOMAR & WAPOR eeskirja nõuded

Küsitlusuuringute tulemuste avaldamine on väga tavaline, seetõttu on ESOMAR/WAPOR seadnud järgnevad suunised küsitlusuuringute raportite jaoks, missugune informatsioon peaks nendes väljendatud olema (ESOMAR & WAPOR, 2014):

- 1) Küsitluse läbi viinud organisatsioonide nimed ja selle rahastajate nimed;
- 2) Sihtpopulatsioon, valim, valimi geograafiline ulatus (kas küsitleti isikuid üle terve riiki, maakonna, mõne spetsiifilise linna jne.), kas mõned grupid jäeti valimi disainist välja (nt internetiühenduste või telefonita isikud);
- 3) Netovalimi maht (lõpetatud intervjuude arv) ja geograafiline kattuvus;
- 4) Välitööde kuupäevad;
- 5) Kasutatud valimi meetod. Kvootvalimi ja muude mittetõenäosuslike valimite puhul esitada tunnused, mille järgi valim tehti. Tõenäosuslike valimite puhul tuleb esitada lisainformatsiooni (nagu vastamismäär jm), kui seda nõutakse;
- 6) Küsitlusuuringu läbiviimise meetod (silma silma, telefoniintervjuu, läbi interneti jne);
- 7) Kaalude kasutamine. Üldised demograafilised või käitumuslikud tunnused, mida kasutati kaalude jaoks;
- 8) Protsent vastajaid „ei tea“ vms vastustega;
- 9) Vastatavad küsimused uuringus.

Antud töös on fookus informatsioonil, mis peaks olema olema küsitlusuuringute raportites küsitlusuuringu raporti tellijale toimetamise või avalikustamise ajahetkel. Siiski on nii ESOMAR-i/WAPOR-i standardis kui ka teistes standardites välja toodud, missugust lisainformatsiooni peaks küsitlusuuringu läbiviija olema valmis väljastama juhul, kui keegi seda nende käest taotleb. ESOMAR-i/WAPOR-i standardis on seda kirjeldatud järgnevalt. Kõikidel juhtudel nõuab õiglase ja informatiivse aruandluse aluspõhimõtte, et oleks selge, kuidas ja kust päringu esitaja saab lisateavet. Uuringufirma ja meediaorganisatsioonid peaksid 24 tunni jooksul pärast uuringu aruande avaldamist avaldama oma veebisaitidel kõik nõutavad üksikasjad avalike küsitluste kohta koos meedia edastatud veebisaidi aadressiga või meedia enda veebisaidil. Uuringufirma ja meedia peavad olema valmis esitama nõudmisel tehnilist teavet, mis on vajalik avaldatud tulemuste õigsuse hindamiseks. See tehniline teave võib

sisaldada uuringu läbiviinud organisatsiooni poolt kasutatud valimi- ja üldiste kaalumismenetluste üksikasjalikumalt kirjeldust, kõiki koode, kõigi demograafiliste ja muude avaldatud andmete kaalutud ja kaalumata versioone ning vajaduse korral saavutatud vastamismäära ja teadaolevat mittevastamise viga. Lisaks sellele ei ole kohustust esitada täiendavat teavet – kuigi tavaliselt on uurijad valmis küsitlejatega oma uurimismeetodeid üksikasjalikumalt arutama (ESOMAR & WAPOR, 2014).

Lisa 6. AAPOR eeskirja nõuded

Erinevalt ESOMAR/GRBN ja ESOMAR/WAPOR standarditest ei tee AAPOR eristust avalikkusele ja uuringu tellijale. AAPOR-i standardid selle jaoks, missugune informatsioon peaks olema küsitlusuuringute raportites esimesest avalikustamisest või tellijale toimetamisest kohe olemas on järgnev (AAPOR, 2021).

- 1) Andmete kogumise strateegia (küsitlus, fookusgrupp, kontentanalüüs);
- 2) Kes uuringut rahastas ja kes selle läbi viis;
- 3) Mõõteriistad/Instrumendid (Mõõteriistad hõlmavad küsimustikke koos küsimustega ja vastusevalikutega, kuvakaarte, vinjette või skripte, mida kasutatakse intervjuude või arutelude juhtimiseks. Raportis tuleks välja tuua kõigi mõõtmisvahendite täpne sõnastus ja esitus);
- 4) Uuritav populatsioon (Täpsemalt uuritav ühiskonnarühm, kuidas populatsioon uuringuks valiti, populatsiooni asukoht, populatsiooni vanus, muud sotsiaalsed või demograafilised tunnused, mida kasutati populatsiooni valimiseks, aja lõikes);
- 5) Valimi koostamiseks ja värbamiseks kasutatav meetod:
 - a) Selgesõnaliselt kirjeldatud, kas valim põhineb tõenäosuspõhisel või mittetõenäosuspõhisel meetodil;
 - b) Tõenäosuspõhise valimi spetsifikatsioon peaks sisaldama valimi raamide, loendite või meetodite kirjeldust (kui kasutatakse raami, loendit või paneeli, peaks kirjeldus sisaldama näidise või loendi tarnija nime ja loendi olemust ning kirjeldus peaks hõlmama populatsiooni katvust, sealhulgas kirjeldama populatsiooni mis tahes osa, mida disain ei hõlma);
 - c) Küsitluste, fookusgruppide või muude intervjuude puhul tuleb esitada selge kirjeldus meetodite kohta, mille abil osalejatega ühendust võeti, neid valiti, värvati või muul viisil ühendust võeti või kuidas neid kohati. Kirjeldus vajab ka detaile kõlblikkuse nõuete ja/või võimaliku üle-esindatust valimis;
 - d) Kirjeldada igasugust kvootide kasutamist;
 - e) Intervjueeriya vahendusel toimunud küsitluse puhul ära toodud andmekogumise piirkond;

f) Sisuanalüüsi juhul kirjeldada üksikasjalikult kriteeriume või otsustusreegleid, mida kasutati sisuelementide kaasamiseks või välistamiseks ja mis tahes lähenemisviise, mida kasutatakse sisu valimiseks.

g) Esitada üksikasjad kõigi koostöö saavutamiseks kasutatud strateegiate kohta (nt eelkontaktid, kirjad ja skriptid, rahalised motivaatorid ja nende kättetoimetamise viis, kontaktid keeldujate ümberveenmiseks) olenemata sellest, kas osalemine on uuringu, rühma, paneeli või konkreetse uurimisprojekti jaoks

6) Andmete kogumise meetod(id) ja viis(id). Kõigi osalejatega ühenduse võtmiseks või andmete või teabe kogumiseks kasutatavate meetodite ja viiside kirjeldus. Küsitluskeeled;

7) Andmete kogumise kuupäevad;

8) Valimi suurused (iga valimi raam eraldi, kui kasutati ühest rohkem raami):

a) Esitada valimi suurused eraldi iga erineva kasutatud andmekogumise meetodi kohta (küsitluste juures lisada iga kasutatud raami, loendi või paneeli valimi suurused);

b) Tõenäosusliku valimiga uuringu puhul esitada hinnangud valimivea kohta ja arutada, kas kirjeldatud valimiviga või statistilisi analüüse on kohandatud disainiefekti jaoks, mis tuleneb kaalumisest, rühmitamisest või teistest teguritest;

c) Mittetõenäosusliku valimiga uuringu puhul ära toodud tulemuste täpsuse näitajad juhul, kui nad on defineeritud ja selgitatud, kuidas vastav mudel on koostatud, selle eeldused valideeritud ja näitajad arvutatud;

d) Kui sisu analüüsiti inimkodeerijate abil, tuleb teatada kodeerijate arv, kas kodeerijatevahelised usaldusväarsuse hinnangud arvutati mis tahes muutujate jaoks ja sellest saadud hinnangud.

9) Kirjeldada kuidas andmeid kaaluti. Kirjeldada, kuidas kaalud arvutati, sealhulgas kasutatud muutujad ja kaalumisparameetrite allikad;

10) Kirjeldada kuidas andmeid järeltöödeldi ja milliseid protseduure andmekvaliteedi tagamiseks kasutati. Kirjeldada, kas uurijad kasutasid kehtivuskontrolle, näiteks

tähelepanukontrolle või loogikakontrolle. Kirjeldada, kas uurijad välistasid vastajaid, kes kiirustasid läbi uuringu või täitsid uuringu teatud ajapiiranguga. Kirjeldada, kas uurijad teostasid mingisuguse kontrolli, et uuringu sisu ei tulenenud robotitest või väljamõeldud profiilidest. Kirjeldada, kas uurijad võtsid intervjuu läbinutega uuesti kontakti, et kinnitada nende identiteeti ja ka kontrollida, kas intervjuu üldsegi toimus. Kirjeldada, kas kasutati meetmeid, et takistada vastajatel küsitlust rohkem kui üks kord täitmast. Kirjeldada igasugust lünklikke või puuduvate andmete täiendamist või muid andmete välistamist või asendamist. Kirjeldada, kas mis tahes kodeerimist on teinud tarkvara või inimkodeerijad (või mõlemad), kui kasutati automaatset kodeerimist tuleb nimetada kasutatud tarkvara nimi ja täpsustada kasutatud parameetrid või otsustusreeglid;

11) Üldine avaldus, mis tunnistab disaini ja andmete kogumise piiranguid.

Nagu ESOMAR-i/WAPOR-i standardis on ka AAPOR-i standardis toodud eraldi välja missugust lisainformatsiooni peaks küsitlusuuringu läbiviija olema valmis väljastama juhul, kui keegi seda nende käest taotleb (AAPOR, 2021):

- 1) Paneeli liikmelisuse ja osalemise protseduurid;
- 2) Intervjueerija või kodeerija koolituse meetodid ja üksikasjad intervjueerijate või inimkodeerijate juhendamise ja jälgimise kohta;
- 3) Sõelumisprotseduuride üksikasjad, sealhulgas mis tahes sõelumisprotseduuri kasutamine muude uuringute või andmete kogumise jaoks, mis oleks muutnud valimi või valitud osalejad praeguse andmekogumise jaoks sobimatuks (nt uuring, fookusgrupp, intervjuu);
- 4) Kõik asjakohased stiimulid (nagu visuaalsed või sensoorsed materjalid ja näitekaardid);
- 5) Uuringuspetsiifiliste valimikirjete paigutuse kokkuvõtted;
- 6) Kaalumata valimi suurus(ed);
- 7) Spetsifikatsioonid, mis on piisavad uurimisaruannetes sisalduvate indeksite või statistilise modelleerimise kordamiseks.

Lisa 7. ISO 20252 standardi nõuded

ISO 20252 standardis on punkti 4.5.4.2 all välja toodud järgnevad miinimum vajadused selle kohta missuguse informatsiooni peab küsitlusuuringu läbiviija uuringu tellijale esitama (ISO 20252: 4.5.4.2, 2019):

- 1) Kliendi nimi ja uuringu teostaja nimi;
- 2) Uurimistöö eesmärgid;
- 3) Täielikult või osaliselt allhanke korras tellitud teenuste identifitseerimine, kui uuringu tellija seda nõuab;
- 4) Sihtpopulatsioon;
- 5) Andmete kogumise meetodid;
- 6) Välitööde või andmete kogumise kuupäevad;
- 7) Stiimulid (kui kohane);
- 8) Statistilise analüüsi meetodid (kui kohane);
- 9) Veapiir (kui kohane);
- 10) Avaldus järelduste kehtivust mõjutavate oluliste piirangute kohta (kui selliseid piiranguid esineb).

ISO 20252 standardis on eraldi punkti B.8.1 all välja toodud missugust informatsiooni peaks lisaks avaldama erinevate töömeetodite puhul. Antud uurimistöös on fookus kvantitatiivsetel uuringutel, kvantitatiivse küsitlusuuringu juhul on veel informatsiooni küsitlusuuringu raportis avaldamiseks (ISO 20252: B.8.1, 2019):

- 1) Välitöö meetod (silma silma, läbi telefoni, läbi interneti jne);
- 2) Valimi detailid (valimiraam või sellele vastas andmekogum ja kuidas sellest valim võeti, hinnang kuivõrd hästi valim sihtpopulatsiooni esindab ja selle järeldused, planeeritud ja saavutatud valimi erinevuste põhjused ja kuidas nendega seotud probleemidega tegeleti, vastamismäär tõenäosusliku valimi puhul ja vastamismäära definitsioon ja arvutuskäik, osalemismäär mittetõenäosusliku valimi puhul);
- 3) Välitöötajate arv;
- 4) Meetodid välitöötajate töö kontrollimiseks;

- 5) Küsimustikud, kõik osalejatele esitatavad visuaalsed materjalid või näitekaardid ja muud asjakohased andmete kogumise dokumendid;
- 6) Kaalumisprotseduurid (kui kohane);
- 7) Andmeanalüüsis kasutatud hinnangumeetodid ja imputeerimisprotseduurid;
- 8) Indiviidide arvud alamrühmades;
- 9) Tulemuste usaldusväärsus, sealhulgas valikuvea (juhul, kui on kasutatud tõenäosuslikke valimeid) ja valikust sõltumatu vea hinnangud.

ISO 20252 standardi punktis F.7.3 on välja toodud nõuded, mida peab teenusepakkuja täitma esitades klientidele andmeid tabelite kujul, olenemata sellest, kas tabelid on esitatud eraldiseisva aruandena või osana täielikust aruandest (ISO 20252: F.7.3, 2019):

- a) viide allikaküsimusele, mida andmed puudutavad;
- b) andmetele kohaldatud kaalumismeetodi kirjelduse lisamine;
- c) nii kaalutud kui kaalumata alused;
- d) kasutatud alarühmade selge identifitseerimine;
- e) iga küsimuse alused nii, et küsimusele tegelikult vastanud osalejate arv on tuvastatav;
- f) osalejate arv või osakaal, kes vastasid „ei tea“ või „ei vastanud“, (kui need on erinevad vastused);
- g) andmete analüüsimisel kasutatud muutujate selged ja täielikud määratlused ja selgitused, sealhulgas olulisuse testimine, indekseerimine, punktide määramine, skaleerimine ja keskmiste, mediaanide, režiimide ja standardhälvete arvutamine;
- h) kasutatud statistiliste testide tüübid;
- i) informatsioon konfidentsiaalsuse tagamiseks kasutatavate meetmete kohta;
- j) hoiatused tulemuste kohta, mis on ebausaldusväärsed väga väikese valimi suuruse või suurte mittevalimivigade tõttu.

Lisa 8. WAPOR eeskirja nõuded

WAPOR-i standardis on välja toodud järgnevad vajadused, mis nõuavad täielikku ja täpset kirjeldust selle kohta missugust informatsiooni peaks olema olemas olema küsitlusuuringute raportites selle tellijatele toimetamisel (WAPOR, 2021):

- 1) Kliendid/rahastajad, kelle jaoks uuring läbi viidi ja rahastamisallikad, kui need erinevad;
- 2) Uuringu andmete koguja(d) / uuringu läbiviija(d), andmete töötleja(d) ja valimiandmete väljastaja(d);
- 3) Uuringu eesmärk;
- 4) Määratletud populatsioon, millele uuringu tulemused on üldistatud;
- 5) Meetod, mille abil valim võeti ja/või värvati, sealhulgas valimitüüp (tõenäosus, kvoot, paneelid jne), konkreetset valikuprotseduurid ja algselt võetud valimi ja netovalimi mahud. Paneelide puhul paneeliliikmete värbamine ja paneeli haldamine;
- 6) Mil määral valimiraami koostamine ja valimidisaini rakendamine õnnestus, mittevastamise määr ja kuidas see arvutati, võetud valimi ja netovalimi mahu ja eripärade võrdlus;
- 7) Küsitlusega saadud andmete korrigeerimiseks kasutatud protseduuride ja kaalumise kirjeldus;
- 8) Andmekogumise kuupäevad, kasutatud küsitlusviisid ja andmekogumismeetodid. Lisaks kogu valimi ja alamgruppide mahud, kui tulemusi esitatakse alamgrupiti;
- 9) Täieliku küsimustiku e-koopia kõigis küsitlusel kasutatud keeltes, sealhulgas intervjuerijatele esitatud juhised;
- 10) Millised tulemused põhinevad valimi alaosadel (näiteks läbi filtreerimise), mitte tervel valimil;
- 11) Uuringu läbiviija peab teavitama kõikidest probleemidest, mille tõttu ei õnnestunud sihtpopulatsiooni täielikult küsitlusse kaasata, sealhulgas (aga mitte ainult) piirkondlikud piirangud, kohalikud olud, *force majeure*, ilmaolud, hoonetesse mittepääsmine, poliitiline vägivald, tervishoiualased piirangud, valitsuse kehtestatud piirangud.

12) Defiineeritud ja esitatud kasutatud valikumeetodi täpsust kirjeldavad näitajad;

13) Uurijad peavad esitama tulemuste täpsuse kirjelduse, sealhulgas, kuid mitte ainult, valikuvea hinnangud, valikudisaini mõjud, kaalude arvutamise kirjeldused ja kaalumise mõju uuringutulemustele;

Sarnaselt ESOMAR-i/WAPOR-i ja AAPOR-i standarditele on WAPOR-i standardis toodud eraldi välja, missugust lisainformatsiooni peaks küsitlusuuringu läbiviija olema valmis väljastama juhul, kui keegi seda nende käest taotleb (WAPOR 2021):

- 1) Paneelide haldamise protseduurid (paneeliliikmete valik, värbamine, rahalised stiimulid, andmete säilitamine, korduvkontaktid, paneeliliikmete asendamine);
- 2) Kui uuringus kasutati intervjuerijaid, siis kirjeldus selle kohta, kuidas intervjuerijad koolitati, juhendati ja jälgiti;
- 3) Andmekogumise monitoorimise kirjelduskirjeldus;
- 4) Küsitluse käigus kasutatavad visuaalsed või muud abivahendid (vastusekaardid, pildid, salvestused);
- 5) Vastajate koostöö saavutamiseks kasutatud meetodid, nt rahalised motivaatorid, eelkontakteerumised, korduvkontaktid pärast algset keeldumist;
- 6) Andmete kvaliteedi tagamiseks rakendatud protseduurid;
- 7) Kaalumata valimimahud alamgruppide kohta, mille lõikes on tulemusi esitatud;
- 8) Uuringuaruandes rakendatud statistilise mudeldamise ja indeksi kirjeldus ulatuses, mis toetab tulemuste replikeerimist teiste uurijate poolt.

Lisa 9. AAPOR määrade arvutamine ja valemid

Vastamismäärade ja teiste määrade arvutamiseks kasutatavate valemite jaoks kasutab AAPOR järgnevat koodi („Standard Definitions“, i.a.).

- RR = Vastamismäär
- COOP = Koostöömäär
- REF = Keeldumismäär
- CON = Kontakteerumismäär
- I = Läbitud intervjuu
- P = Osaliselt läbitud intervjuu
- R = Keeldumine ja katkestamine
- NC = Mittekontakt
- O = Muu
- UH = Teadmata, kas tegemist on kõlbliku leibkonnaga
- UO = Teadmata, muu
- e = Hinnanguline osakaal, kui suur osa teadmata kõlblikkusega indiviididest on kõlblikud

Antud standardmääratluste dokumendis toob AAPOR välja erinevad vastamismäära määratlused ja nende arvutamise viisid:

- Vastamismäär 1 (RR1) ehk minimaalse vastamisväära arvutuskäik on järgnev:

$$RR1 = \frac{I}{(I + P) + (R + NC + O) + (UH + UO)}$$

- Vastamismäär 2 (RR2) loeb osalised intervjuud vastajatena. Vastamismäära 2 arvutuskäik on järgnev:

$$RR2 = \frac{(I + P)}{(I + P) + (R + NC + O) + (UH + UO)}$$

- Vastamismäär 3 (RR3) hindab, kui suur osa indiviide teadmata kõlblikkusega on tegelikult kõlblikud. Vastamismäära 3 arvutuskäik on järgnev:

$$RR3 = \frac{I}{(I + P) + (R + NC + O) + e(UH + UO)}$$

- Vastamismäär 4 (RR4) hindab samamoodi nagu RR3, kui suur osa indiviide teadmata kõlblikkusega on tegelikult kõblikud, aga loeb lisaks osalised intervjuud vastajatena nagu RR2. Vastamismäära 4 arvutuskäik on järgnev:

$$RR4 = \frac{(I + P)}{(I + P) + (R + NC + O) + e(UH + UO)}$$

- Vastamismäär 5 (RR5) on kas RR3 erijuhtum, kuna see eeldab, et $e=0$ (ebakindla kõlblikkusega indiviidide hulgas ei ole ühtegi kõblikku indiviidi) või harvaesinev juhtum, mille puhul teadmata kõlblikkusega indiviide ei ole. Vastamismäär 6 (RR6) teeb sama eelduse ja loeb lisaks osalised intervjuud vastajatena. Vastamismäärade 5 ja 6 arvutuskäigus on järgnevad:

$$RR5 = \frac{I}{(I + P) + (R + NC + O)}$$

$$RR6 = \frac{(I + P)}{(I + P) + (R + NC + O)}$$

Erinevad vastamismäära määratlused tähendavad, et igal uuringul on võimalik vastamismäära arvutada mitmel erineval moel. Seetõttu on tähtis, et uuringu raportist oleks võimalik välja lugeda, missugust arvutuskäiku on kasutatud. Loogika kehtib ka osalemis-, keeldumis- ja kontakteerumismäärade puhul.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karlis Põldoja,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Aastatel 2015 –2022 Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel läbiviidud küsitlusuuringute aruannete metoodikakirjelduste analüüs”, mille juhendaja on Indrek Soidla, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Karlis Põldoja

28.05.2023